MARINA CATALANA MEDIEVAL

Enciclopèdia Catalana

VOLUMS PUBLICATS

I.—LA CRISI DEL RÈGIM, per *A. Rovira i Virgili.*
II.—EXPLORACIÓ POLAR, per *William S. Bruce*, trad. de *Carles Riba.*
III.—ROMA, per *W. Warde Fowler*, traducció de l'anglès per *J. de Fontcuberta.*
IV.—FILOSOFIA CRÍTICA (volum doble), curset donat a l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1917, per *R. Turró.*
V.—ASTRONOMIA, per *Arthur R. Hinks*, traducció de l'anglès, per *A. Desvalls* i *C. Riba.*
VI.—NACIONALISME. Textos extrets dels llibres, escrits i discursos de N'*Enric Prat de la Riba.* Tria, sistematització i pròleg de *A. Rovira i Virgili.*
VII.—ARITMÈTICA MERCANTIL (vol. dob.), per *Emili Vallès.*
VIII.—EL RÈGIM JURÍDIC DE CATALUNYA, per *Martí Esteve.*
IX.—GRAMÀTICA FRANCESA (vol. dob.), per *P. Fabra.*
X.—EL MUNICIPI MODERN, per *F. Culí Verdaguer.*
XI.—DOCTRINA ESTÈTICA DEL DR. TORRAS I BAGES, per *Mn. C. Cardó.*
XII.—PISCICULTURA, per *J. Maluquer.*
XIII.—EL PAPAT I ELS TEMPS MODERNS, per *W. Barry*, traducció de l'anglès, per *J. Carner.*
XIV.—EL RENAIXEMENT, per *E. Sichel*, trad. de l'anglès, per *J. March.*
XV.—LA CIVILITZACIÓ BIZANTINA, per *P. M. Bordoy-Torrents.*
XVI.—PREHISTÒRIA CATALANA (volum doble), per *P. Bosch Gimpera.*
XVII.—HISTÒRIA D'ANGLATERRA, per *A. F. Pollard*, traducció de l'anglès per *J. de Fontcuberta.*
XVIII.—HISTÒRIA DE RÚSSIA (volum doble), per *A. Rovira i Virgili.*
XIX.—L'ANTIC ORIENT, per *D. G. Hogarth*, traducció de *J. March.*
XX.—ECONOMIA POLÍTICA (volum doble), per *S. J. Chapman*, traducció de *Manuel Raventós.*
XXI.—ELS JOCS OLÍMPICS, per *J. Elías*, il·lustracions de *J. d'Ivori.*
XXII.—HISTÒRIA DE L'ART (EGIPTE), volum I, il·lustrat, per *Joaquim Folch i Torres* (vol. doble).
XXIII.—APUNTS DE LA FLORA MEDICINAL DE CATALUNYA, pel *Dr. J. Calicó* (Volum doble).
XXIV.—NAPOLEÓ I EL MÓN (Volum doble), per *Frederic Camp.*
XXV.—EL DESCOBRIMENT D'ÀFRICA, per *Sir H. H. Johnston*, traducció de *M. Sabat* (Volum doble).
XXVI.—ISLAMISME, per *D. S. Margoliouth*, traducció de *Pere Bergós.* (Volum doble).
XXVII.—L'ALBA DE LA HISTÒRIA, per *J. L. Mires*, traducció de *Pere Bergós* (Volum doble).
XXVIII.—CRÍTICA DE LA DIVINA COMÈDIA, per *Francesc de Sanctis*, traducció de *Josep M. Capdevila* (Volum doble).
XXIX.—LITERATURA JAPONESA, per *P. Arcangeli*, traducció de *Jacint M. Mustieles* (Volum doble).
XXX.—REGIONALISME I FEDERALISME, 2.ª edició, per *Lluís Duran i Ventosa* (Volum doble).
XXXI.—HISTÒRIA DE L'ART, vol. II (MESOPOTÀMIA), il·lustrat, per *Joaquim Folch i Torres.*

I. BÓ I SINGLA

MARINA CATALANA MEDIEVAL

PROLEG

DE

VICENS SOLÉ DE SOJO

Museu Municipal de Nàutica del Masnou

BARCELONA
EDITORIAL CATALANA, S. A. — ESCUDELLERS, 10 BIS
1922

ÉS PROPIETAT

EDITORIAL CATALANA, S. A.-Mallorca, 257 i 259 - BARCELONA

UNS MOTS.....

En aquests moments d'intensa renacionalització de la nostra terra, en què és un deure imprimir un segell de catalanitat a totes les activitats nostres, és una de les més nobles tasques la d'historiar les nostres pretèrites gestes, per tal de donar amb l'exemple de l'antiga grandesa una mida del què pot ésser la futura grandesa de Catalunya.

Si una de les activitats de la nostra terra excelleix entre totes pel grau d'esplendor assolit en l'Història, és l'activitat navilera, de tal faisó que el simple narrar els fets de la marina de Catalunya apar que tingui ressonàncies d'epopeia. Gestes d'Imperi les de la nostra marina, la seva

evocació en els nostres temps, és el més poderós estímul.

De la mar li són vingudes a Catalunya les més altes executòries de noblesa, car ella imposà la seva llei a la mar i als pobles de la mar. Cal, doncs, girar els ulls enrera i esguardar el passat de la nostra marina gloriosa ; el vent de la nostra història ressona més potent que en els càntics dels poetes, en les gonflades veles de les naus que duien vencedores les nostres banderes per tots els indrets del Mediterani.

Cal que aquest petit llibre, on els fets de la nostra marina són narrats amb una meritòria escrupolositat i alhora amb una veu plena d'entusiasme, sia acollit com mereix ésser-ho. Llibre d'estudi per als que hi cerquin precises dades, és quelcom més per al nostre poble : és una lliçó, una de les lliçons més belles i més profitoses de l'història, lliçó d'alt patriotisme i d'alt sentit comercial. Era ahir encara que els nostres bergantins duien per la mar els noms familiars a les nostres platges. Cal que aquesta tradició no s'estronqui, cal que la nostra marina comercial sia la que fou i representi en la mar el que representà un temps.

Per això, si tota obra d'historiografia catala-

na ha d'ésser escrita i ha d'ésser llegida fervorosament, té d'aplicar-se el màxim fervor en l'espandiment d'una obra que com la Marina catalana medieval, *vé a constituir el més poderós medi d'educació nacionalista. Fer veure el què ha estat la nostra terra, és fer-la rica i plena per a un demà proper.*

V. SOLÉ DE SOJO

PRELIMINAR

Parlar de la marina catalana en els dies de l'Edat Mitjana és parlar de la floració de la nacionalitat, ja constituïda, que, trobant estret l'espai arrabassat als àrabs, fa que els enginys de la pau de la primitiva producció i canvi, requereixen un expandiment que ha d'aconseguir-se més enllà de la mar.

D'aquí ve l'agermanament de la marina militar i la comercial. Complement l'una de l'altra, si l'una obre el camí, l'altra en treu el seu fruit, realitzant ambdues una tasca important en la consolidació del poble que es va formant. Són les naus, en aquells temps, com orenetes que volen a gran distància, però que tenen propi niu, aquell novell Estat, que, modest Comtat de Barcelona, serà la prepotent Confederació Catalano-Aragonesa, la que marcarà en terres ibèriques la missió conqueridora del Mediterrani, la que obrirà factories i estades mercantils cap a l'Orient, mentre altres pobles hauran de guerrejar segles i segles, terra endins, sense albirar el

gran camí de redempció i progrés que surt de les platges.

Quan de les valls pirenenques baixa l'allau de redemptors i alliberadors de la terra sotmesa al jou sarraí, veiem formar-se com a fites, que l'avenç assenyalen, les dues Catalunyes: l'una feudal, com de guerrer per al combat; l'altra, lliure i de propi treball en tenir la possessió. I no sorprèn que, en el territorial, subsistint la divisió dita, hi hagi la Catalunya vella, la que va de Ripoll a Barcelona, encloent l'antiga Ausona, i la Catalunya nova que, traspassant el Llobregat, fa lliures el Penedès, el Camp de Tarragona i domina fins a l'Ebre, rescatant la moresca Tortosa. Aquesta obra dels comtes marca la monjoia o frontera de la nostra Nacionalitat, arrecerada al costat de la mar, i en les seves lluminositats es forgen els ensomnis i els lligams amb altres pobles de més enllà de les ones: les illes de Mallorca i Menorca, la Sardenya, la Sicília i Nàpols, i fins la Neopàtria, que ha de créixer en el fogar hel·lènic.

Seguirà el que en podríem dir complement de la unitat nacional catalana cap al Segre i més amunt de Lleyda, enfrontarà amb l'Aragó, però les carenes de les nostres muntanyes s'acotxen cap a la mar, i per ell Catalunya tindrà el ceptre de Neptú i serà possible el compliment del mandat de Roger de Llúria de què fins els peixos en llur llom portarien les barres catalanes.

El poder marítim farà fort el de la terra, i amb ell vindrà la riquesa i l'amor a conservar la llibertat que llavors s'estimarà cosa digna. El nucli

d'aquest expandiment serà Barcelona, però no la
vella colònia romana, ni la factoria comercial de
fenicis, grecs i cartaginesos. Haurà d'ésser una
Barcelona autòctona, amb homes propis d'ella, que
a aquesta consagren llur futur triomf en el treball,
que, potser, sacrifiquen llur individualitat en ofre-
na a la seva importància, que és nunci d'un gloriós
esdevenidor.

Si hi ha pobles que han de viure d'una tradició,
aquest viurà de l'acció. És una empenta feble que
es dóna, i que, a través dels temps, anirà pre-
nent força fins arribar a una suprema transfor-
mació. Serà un focus de civilització manifestada
en el moment oportú, aquell en què serà mestressa
d'ella mateixa. Fou dels altres pels romans, gods,
àrabs i francs, i no fruità Cenyint-la com'al corona
brollen les seves activitats i la seva obra és ferma,
perquè és adaptada a la pròpia condició

La Catalunya que neix no és res més que el des-
enrotllament de la ciutat, no perquè les terres s'en-
feudin, sinó perquè l'esperit de la ciutat mateixa
plana per damunt d'elles. Té una missió allibera-
dora i educadora, i és la primera tasca que s'im-
posa que la mar no tingui traves. És Mallorca, el
penyal d'on la pirateria surt, i allí va la primera
expedició naval militar en el temps de Ramon Be-
renguer III el Gran, com ho és també Tortosa, on
el seu fill, el IV d'aquest nom, es dirigeix i do-
mina. Queda neta la línia de l'Ebre al Roden, el
golf de Lió, i és ja possible la navegació dels bar-
celonins, la fundació de pobles en el litoral ca-
talà, la porta oberta cap a Itàlia, Grècia, Turquia

i Egipte. Botins de guerra, relacions comercials, preponderància política, són ja possibles. És cosa dels temps estendre la influència a altres pobles.

L'obligat port de la Confederació Catalano-aragonesa, en constituir-se el Consell municipal, rep la facultat de nomenar cònsols a Síria i Egipte, per a protegir els mercaders i navegants; més tard reclama a Jaume II que interposi el seu valiment a l'emperador de Constantinoble perquè la injustícia no procedeixi a imposar drets arbitraris als catalans que trafiquen o naveguen; demana que Anfós XI de Castella conservi els drets i franquícies que els catalans tenien en el regne de Sevilla; estableix cònsol a Pisa; demana fer la pau amb el soldà d'Egipte, per a prosseguir el comerç i la navegació, o reclama justícia al duc de Saboia per un atropell fet a una naufragada barca catalana.

La història diplomàtica no és res més que l'índex de tota l'obra que es realitza. El lliure municipi no cerca la conquesta material ni la seva Acròpolis serà una caserna. El Consolat de Mar, el recull i remesa de productes com a primitiu comerç, la transformació d'aquells, crearan una petita indústria, i el que la noblesa no assolirà per sobrar l'acció militant, ho tindrà el ciutadà, el menestral, l'home lliure que forma en el Consell de Cent, en el Trentenari i vesteix la roja gramalla de conseller, que la nostra terra és una llotja per al canvi i un taller per al treball, en la qual la democràcia arrela, perquè compleix una alta funció social.

Cal rectificar un erro d'En Campany, que no és

d'ell, sinó de la seva època i fill potser de l'adulació als sobirans d'Espanya. La decadència catalana no fou filla de les circumstàncies del poble pels conflictes de les potestats, com el que era bo un segle no deixà de ser-ho d'altres. Fou la unitat de l'Estat imposada externament, le que cegà les fonts de vida, l'unitarisme de reis que no eren de catalana raça; el desplaçament d'una política que si per nosaltres mirava a la mar llatina, com a privilegi es dirigí a la mar gran, impedint la navegació i la transacció als catalans, fent, d'una cosa que havia de ser de tothom, exclusivisme de Sevilla i Càdiz. Així, arribaven galions curulls d'or de l'Amèrica, però Espanya s'empobria; foragitats jueus i arabescos, castigades a sang i a foc suposades heretgies, menyspreant el treball per a viure del públic tresor, tancant-se a tota influència externa en els dies del Renaixement i de la Reforma en la qual s'enfornava la nova Europa.

L'exercici de les armes contra altres pobles féu abandonar el teler i la transacció comercial, per a formar en els «tercios» que sobre els països vivien, i al cesarisme de la Cort, incompatible amb les velles llibertats municipals i regionals, vingué la supressió dels furs de cada nacionalitat, i Catalunya mateixa veié, de 1635 a 1640, viure damunt d'ella les hosts castellanes, que la prengueren per terra d'invasió en la lluita contra França, i quan es redreçà, a la veu de Pau Clarís, sentí les mateixes conseqüències que Flandes i el Milanesat, com segles després les devien sentir les darreres colònies de Filipines i Cuba. No fou la pèrdua de la lli-

bertat catalana causa interna, sinó efecte d'una errada política de l'exterior.

Una ullada a la marina catalana fins que es forma la Unitat de l'Estat espanyol pels llaços matrimonials dels reis — en què el d'Aragó no era ja de raça catalana — ens evoca grans dies de la nostra història. Modestament, no fent història, no innovant, però sí resumint esdeveniments cabdals, ens proposem recordar-los en diversos fets. Si la popularització d'aquests fa créixer l'amor a Catalunya, ens donarem ja per prou pagats del nostre treball.

EXPEDICIONS NAVALS MILITARS

L'ÈPOCA COMTAL. — ELS REIS D'ARAGÓ

SUMARI: L'esquadra emporitana. — Ramon Berenguer III i IV. — El domini de Mallorca. — La conquesta de Tortosa. — El comerç mediterrani. — Jaume I i la conquesta de Mallorca i València. — La Creuada a Terra Santa.— La intervenció a l'Àfrica. — Pere III. — La guerra de Sicília i «Les Vespres».— Roger de Llúria. — Els corsaris. — La Marina municipal de Barcelona.— L'auxili als forasters. — Alfons III. — Pere III i Pedro «el Cruel». — Martí «l'Humà». — La dinastia castellana.— Els genovesos.— Alfons IV.— La rebel·lió contra Joan II — La decadència.

§ I.—El Comtat de Barcelona

L'esquadra emporitana

Les primeres notícies que es troben de la marina catalana, tenen un caràcter referent a la militar. L'any 813 Ermengol, comte d'Empúries, formà en el seu petit estat una esquadra, tant per a pròpia defensa com per a combatre els seus enemics. Era visitada sovint la costa emporitana pels vaixells sarraïns, que sortien de punts de l'Espanya aràbica, i piratejaven pel mar de Còrsega. De retorn, atacaven els dominis d'Ermengol, i després retornaven a llur cau de Mallorca. L'esquadra empordanesa acceptà el combat contra els berberiscos, que tingué lloc al canal de les Balears, del qual resultaren vençuts, apresant-los vuit vaixells en els quals hi havia 800 habitants de Còrsega captius. Fa referència a aquest fet la «Chronique de Saint-Denis», continuada per Eginardi.

Ramon Berenguer III *i* IV

Barcelona, primitiva font d'activitat mercantil, degué armar-se, tant per evitar la reconquesta per part dels àrabs, que l'havien perduda, com per a evitar els atacs dels sarraïns de Mallorca, si no amb una acció guerrera directa, amb la pirateria, a la qual respongueren per la pràctica del cors, instrument apropiat per als pobles febles.

Barcelona, a principis del segle XII, donà a son comte mitjans navals per a dues expedicions de caràcter oficial, al propi temps que els seus habitants exercien, amb galeres pròpies, el cors contra els sarraïns. El comte Ramon Berenguer III, llest de la conquesta de Mallorca, retornant d'un viatge a Itàlia i d'una expedició contra els díscols provençals, concedí als barcelonins, en agraïment al concurs donat, un privilegi perpetu, eximint-los del dret del quint a les seves esquadres, fent-los graciosa mercè d'aquella contribució en els guanys, preses i botí que recollissin.

La influència de les Creuades es féu sentir a Catalunya i podríem dir que revelà el camí d'Orient. Hi ha notícia de molta gent piadosa que marxà a Palestina, la qual cosa revela una marina mercant apropiada a tan llarg viatge. A més a més de donacions fetes a l'Església per molts catalans, a Trípoli, Síria i Palestina, trobem que Arnald, bisbe de Barcelona, anà a Jerusalem en 1143, i a la ciutat de Tir morí, en 1164, el seu arquebisbe, anomenat Pere, fill de Barcelona, i abans prior del Sant Sepulcre.

Que la marina comtal barcelonina estava organitzada a mitjan segle XI, ens ho indica que el comte Ramon Berenguer II, en l'Usatge *Omnes quippe naves*, estableix el dret de protecció i salva-conducte a totes les naus que entren i surten de Barcelona, i la salvaguarda del príncep des del Cap de Creus fins al port de Salou. En els inicis del comerç, aquesta disposició política, que marca un grau de civilització, ens explica l'atracció que el port de Bar-

celona i la costa jurisdiccional tindrien en aquells dies que el feudalisme imperava i existien veritables traves en el transport per terra.

El domini de Mallorca

Les relacions devien fomentar-se entre els pobles riberencs del Mediterrani, i la comuna defensa de llurs interessos, i el lliurar-se dels danys dels musulmans devien engendrar una superior organització política. No ha de sorpendre, doncs, una acció col·lectiva per a netejar la mar de pirates, com la que feren els pisans en 1114 contra els moros de Mallorca, a la qual ajudà el comte Ramon Berenguer III, portant-hi la noblesa i soldats en una esquadra pròpia, fent-se una veritable Creuada. Es concentraren les forces a Sant Feliu, on es proclamà generalíssim el dit comte de Barcelona. Rescatada Mallorca i Eivissa, en 1115, s'assenyalà aquell fet per haver-hi contribuït els comtes de Rosselló i Empúries, el vescomte de Cardona, i entre la noblesa del Llenguadoc i Provença, el senyor de Montpeller, el vescomte de Narbona, Raimon Bauci senyor d'Arlés, barons de Beziers i Nimes.

Dominada i conquerida ja Mallorca, Ramon Berenguer passà a Itàlia i negocià amb el Papa una nova creuada contra els àrabs de la Península. Es projectà una expedició de confederació i en 1118 desembarcà a Gènova el comte barceloní, amb la seva esquadra i es dirigeix a Pisa per a consolidar l'aliança amb les dues repúbliques italianes. Satisfet

quedà el sobirà de la seva missió diplomàtica, que realitzà personalment, i tan agraït al favor del seu poble, que, en pagament dels serveis fets alesho-res i per l'expedició a Provença contra Castellfox, exi-meix les seves esquadres i galeres del dret del quint en especial privilegi.

La conquesta de Tortosa

Notable era el progrés de la marina de la ciutat quan en ella hi havia tants de marins i de remers com acompanyaren el comte. Es comprèn que, lliu-re del saqueig dels àrabs, la navegació prengués més increment. El propòsit de confederació, ja citat abans, es converteix en realitat en 1147, en temps de Ramon Berenguer IV. Formen els genovesos en l'expedició contra Almeria i les esquadres genove-sa i catalana surten vencedores, dominant la ciu-tat. Aquella confederació mediterrània subsisteix, i la mateixa, l'any següent, fa rendir la ciutat de Tor-tosa. El comú estendard de la Creu de Sant Jordi venç la mitja lluna.

És curiosa la repartició que es féu de la fins ales-hores moresca Tortosa, un cop retuda al comte de Barcelona com a cap de l'expedició i dels confede-rats. Es donà una tercera part als genovesos, com a premi de llurs serveis; una altra tercera part al Senescal de Catalunya, Guillem de Montcada, i de l'altra tercera en quedava un cinquè als Cavallers Templers, i el que restà al comte.

§ II. — Els reis d'Aragó

El comerç mediterrani

Són comuns, a principis del segle XIII, els viatges de Barcelona a Egipte, Ceuta i altres llocs de Berberia. En 1227, una reial cèdula de Jaume I disposa que el comerç amb aquells països se faci mitjançant barcos barcelonins, prohibint a les naus estrangeres pendre càrrega mentre hi hagi navili català al port. A la Reglamentació de les Drassanes i Astillers, considerats necessaris a l'esplendor de la ciutat, cal afegir-hi les Ordenances per a la policia de la Marina Mercantil del port, fetes pel Consell de Prohoms de Mar, confirmades i autoritzades pel mateix rei en 1259.

Eren, els ports més freqüentats pels catalans, els de la costa d'Àfrica i de la mar de Llevant, i la seva extensió de relacions obliga a l'establiment del Consolat de Mar, o sia a la prerrogativa concedida a la ciutat de nomenar representants per a la protecció de navegants i mercaders en les escales que feien, en els països d'ultramar i terres i port de l'arxipèlag a Grècia i altres paratges de Llevant.

Jaume I i la conquesta de Mallorca i València

Perduda Mallorca, després de l'època Comtal, fou per a la Corona d'Aragó objecte preferent la seva necessària reconquesta. Les treves establertes en-

tre catalans i mallorquins foren garantia per a la lliure navegació, però calia, no sols ja per a fins polítics, sinó per als mercantils, ajuntar les illes al naixent imperialisme de la nostra terra. Encara que objecte de preferent atenció del rei Jaume, fou el suggeridor de portar a la pràctica el propòsit, un ric comerciant català, En Pere Martell, que les empreses guerreres en aquell temps anaven agermanades amb les de caràcter mercantil. La llegenda diu que el propòsit fou acceptat després d'un solemnial dinar celebrat al palau arquebisbal de Tarragona.

Fou en 1227 quan es declarà la guerra al rei moro de Mallorca, motivada pels molts insults que dels corsaris balears havien rebut les embarcacions catalanes que feien el comerç de Ceuta i els pobles d'Orient. Les principals víctimes eren naus de Barcelona i no ha de sorpendre que la ciutat oferís tot l'armament per a la guerra de conquesta, com detalla el propi rei don Jaume en la seva «Crònica» i el mateix Bernat Desclot en la història que fa dels fets que presencià. «Nomenà el Rei — diu el Cronista — per capità i proveïdor de l'Armada a Ramon de Plegamans, ric ciutadà de Barcelona, molt pràctic en la mar. Posà aquest en l'astiller moltes galeres, treballà gran nombre de tarides i lenys per a portar cavalls, trabucs i armes.»

Aquell mateix any el gran Rei demanà als aragonesos subsidis per a la guerra contra els moros d'Àfrica i Andalusia. Perdut una vegada el regne de Mallorca, els deia, no sols Catalunya perdria l'imperi i poder absolut que té sobre la mar per a completa comoditat de la navegació i comerç, sinó

que Aragó tornaria a estar subjecte a les invasions.

L'esquadra es componia de vint-i-una naus armades, dotze galeres, divuit tarides, cent bucis i galiotes, sense citar els bastiments menors de transport. Fou el pilot general el ja citat Pere Martell, al qual es considerava el nauta més expert de la seva època.

Quedà Eivissa en poder dels mahometans, i d'allí sortien les expedicions de pirateria. Per a reconquerir-la, Guillem de Montgrí, arquebisbe de Tarragona, preparà una esquadra amb el concurs dels comtes d'Urgell i del Rosselló i altres nobles de Catalunya, que reuní en el ja famós port de Salou, i sota la seva personal direcció es féu l'atac i domini l'any 1235.

En el setge, que acabà per la conquesta de València, en 1238, conta Desclot que el Rei manà donar allotjament i lloc als ciutadans de Barcelona, que arribaren per mar i terra molt en ordre de defensa, amb moltes galeres i llenys armats, carregats de provisions i armes, la qual cosa indica la forta organització de la marina mercant, que prestava son concurs a l'altra.

Afermà el domini de València la sortida de Tortosa d'una esquadra de tres galeres, vint-i-set naus i set lenys grans, que auxiliaren els sitiadors amb queviures i reforços, al mateix temps que feren fugir dotze galeres i sis zabres que el rei de Tunis havia tramès al Grau en ajuda de Zaen, en situació apurada per als assetjants.

La Creuada a Terra Santa

Quan anys més tard, en 1268, somia el rei amb la gesta de rescatar la Terra Santa, passa una revista naval a Barcelona i manifesta el plaer amb què veu abastida l'Armada, equipada de queviures i armes, enaltint el poder i riquesa de la ciutat per a construir, armar i tripular amb gran rapidesa l'esquadra.

L'exempció concedida per Ramon Berenguer III fou ratificada per Jaume I en 1263, a propòsit d'uns armaments organitzats contra els pirates africans.

Més tard, en 1269, féu preparar una expedició de trenta naus grosses i moltes galeres, sota la comanda de l'almirall de Catalunya Ramon Marquet, ciutadà barceloní, en la qual s'embarcà el Rei per arribar a Terra Santa. Una forta tempesta a la vista de Mallorca dispersà les naus, anant les unes a Síria, d'altres, amb pèrdues, a Sardenya, i les altres, amb greu perill, avançaren a les costes del Llenguadoc. En aquestes anava Jaume I.

La intervenció a l'Àfrica

La darrera expedició naval d'aquell gran regnat, coronada amb esplendent victòria, fou la que sortí de Barcelona en 1273, de deu galeres i deu naus, per a socórrer el rei de Fez, antic aliat, contra la

ciutat de Ceuta, que hagué de rendir-se després d'haver consumit el foc tots els bastiments que en el port hi havia.

Pere III

En el regnat de Pere III d'Aragó, II de Catalunya, anomenat *el Gran* o *l'Epic*, són continuades les expedicions navals militars. L'any 1281 surt de Barcelona una esquadra formada per deu galeres, cinc barcelonines i cinc valencianes. Les comanda el cavaller sicilià Conrad de Llanza, de nacionalitat catalana, que aquí havia fet els seus estudis navals i que Muntaner, que el tractà, diu que fou un dels homes més consumats i instruïts del seu temps i que millor parlava l'idioma català. La política dels reis d'Aragó tenia lloc també a l'Àfrica — la qual cosa ens demostra que l'anomenat testament d'Isabel la Catòlica no fou cap innovació — i aqueixa esquadra allí fou dirigida, destronant a Miroboab, de Tunis, posant al soli el seu germà Mirabusac, qui estipulà pagar un tribut perpetu als reis d'Aragó i admetre dos cònsols catalans, un a la capital i l'altre a Bugia per a protegir el comerç de la nostra terra. De tornada, Llanza costejà i assolí la Berberia, fins a Ceuta, d'on vingué carregat de preses.

La guerra de Sicília i les «Vespres»

El mateix rei, l'any següent, forma una altra esquadra, que ell mateix dirigí, i que havia de conquistar el reialme de Sicília, en sosteniment dels

drets de Mamfred, i per a correspondre als habitants de l'illa, que protestaven del domini de la casa d'Anjou. Fou dels més grans armaments de la seva època, que commogué totes les corts d'Europa, tant per la importància com pel secretament que s'organitzà. La composaven cent cinquanta veles, de les quals hi havia vint-i-quatre galeres, deu lenys lleugers de rems i deu naus armades, essent les altres naus de transport, que portaven a bord vuit mil almogàvers, mil ballesters i dos mil cavalls. Era el seu almirall l'infant don Pere, i el vice-almirall el ja citat Ramon Marquet, i comandant dels transports en Berenguer Mallol, ambdós famosos nautes barcelonins.

Reunits els bastiments a Port-Fangós, a les goles de l'Ebre, es dirigiren a l'Àfrica, desembarcant al port d'Alcoll, al costat de Bona (en l'actualitat Algèria), i allí plantà llurs tendes exercitant les forces amb atacs als moros, bo i esperant l'èxit de la famosa conspiració de les «Vespres sicilianes», senyal de llur invasió, que féu en el degut temps, desembarcant a Trapani, i reduint l'illa malgrat la defensa de Carles d'Anjou.

Fugitiu aquest, fou empaitat per l'almirall barceloní Pere de Queralt, sortit amb vint-i-quatre galeres del port de Messina. Formaven el seguici del francès quaranta cinc, i, sorpreses en el golf de Nicotera, tingué lloc una cruelíssima batalla, en la qual fugitius provençals, genovesos i pisans, hagueren d'entregar als catalans tota l'esquadra napolitana i quatre galeres pisanes, en total cent trenta barcos que foren remolcats a Messina, com a botí de la victòria.

Roger de Llúria

Entrem ja a les gestes de Roger de Llúria, l'almirall del Rei En Pere. Sortí amb divuit galeres en cerca de les dinou provençals que en auxili del rei de França havien partit del port de Malta. Deu foren enfonsades, morint les tripulacions i l'almirall, fugint la resta. Havia esdevingut el combat en 1283 i l'any següent tornava a sortir Roger per a deturar trenta sis galeres i altres naus napolitanes de Carles d'Anjou. Vint-i-vuit galeres catalanes i sicilianes portava, i a les costes del Sorrento presentà batalla derrotant l'enemic. En son viatge sembrà la mort i la desolació a les costes de Calàbria, i havent rebut el reforç de dotze galeres que li trametia l'infant don Jaume d'Aragó, s'apoderà del port de Sant Nicolau, apresant les naus allí ancorades, rendí i saquejà la forta ciutat de Policastro i acabà bloquejant el mateix Nàpols.

Davant de Castellamare trobà l'esquadra del príncep de Tarento, forta de setanta galeres, que comandaven l'almirall Enric del Mar i la flor de la noblesa provençal i napolitana. Malgrat comptar Roger sols amb quaranta un vaixells, acceptà la batalla, que fou aferrissadísima i finalitzà amb una gran desfeta per part dels napolitans, que perderen quaranta dues galeres, vint-i-tres enfonsades i dinou apresades, comptant-se entre elles la capitana, amb el citat príncep, els seus germans príncep de Salermo i duc de Calàbria, a més a més dels com-

tes d'Acerra, Monopoli, Guillem Stentard, Jacob Brucon, Raynald, Gallard i altres nobles senyors.

L'any 1285, Berenguer de Vilaregut, cavaller català, intentà, amb vint galeres armades al servei de Sicília, bloquejar el port de Brindis, on estava reclosa l'esquadra francesa. No fou possible l'entrada, i, després de diversos atacs, es dirigí a Morea, desembarcant a Corfú, saquejant el raval i destruint tota la marina de les costes fins arribar a Messina, triomfalment.

El seguit de tantes derrotes concità desigs de revenja en Carles d'Anjou, el qual, armant una esquadra de seixanta galeres intentà desembarcar a Pulla. Però, previngut Roger de Llúria, que comptava amb un reforç de dotze galeres vingudes de Barcelona, amb l'almirall Ramon Marquet, dominà els napolitans i conservà la Calàbria. Donà part de les forces a Berenguer d'Entença i dominà aquell la Morea, Esclavònia i l'illa de Corfú, mentre ell, amb la resta, aconseguí l'illa de Gerbes, fent presoner a Margano, rei de Tunis.

Era la confederació catalano-aragonesa un perillós enemic, i explica això que es fes una coalició de diversos Estats contra la mateixa. Felip *l'Atrevit* intentà la invasió de Catalunya, que tan cara li costà, ja que en ella perdé la vida. Reduïm l'acció al que afecta a la Marina, i sobre ella hem de dir que, atacada per mar, sortí de Barcelona Roger de Llúria amb quaranta vuit galeres per a combatre les cent seixanta nou que la dita coalició havia armat de napolitanes, pontifícies, bretones i provençals, que havien pres ja el port del Rosselló i el de Ro-

ses. En aquest hi havia vint-i-cinc galeres franceses, que foren sorpreses per les dotze del seu almirall Ramon Marquet, que en cremaren quatre i se n'endugueren onze. El mateix Roger s'apoderà en alta mar de dotze que escoltaven una nau del duc de Brabant, en la qual anava el tresor de les tropes auxiliars del siti de Girona.

L'almirall provençal Raynald del Vellí, rendí la ciutat d'Agosta, en 1286. Tenia la corona de Sicília el rei don Jaume (després Jaume II de Catalunya) i ell mateix marxà a sitiar la ciutat caiguda. Cridat a socórrer-lo Roger de Llúria, i sabent que els francesos es preparaven formant un gran contingent naval, formà una esquadra de quaranta galeres i amb ella prengué Procita i Ischia, esperant a la sortida del port de Nàpols els seus contraris. Eren aquests un contingent de seixanta galeres, manades per Enric del Mar, amb més contingent de gent fastuosa i de Cort que de combatents, per la qual cosa, atacats, foren vençuts, rendint-se quaranta galeres i llurs capitostos, el príncep Carles i els comtes de Teato, Brena, Monopoli, Laucala, Aguila, Monforte i molts nobles senyors francesos, napolitans i provençals, que quedaren presoners.

Una altra expedició féu Roger de Llúria, que rebé en la seva capitana el rei Jaume de Sicília, per atacar a Carles d'Anjou en el seu propi territori, acabant amb el siti de Gaeta, que obligà a acceptar una treva, que negociaren ambaixadors dels reis d'Anglaterra i Aragó.

Dotze galeres catalanes, que tenien per cap el cavaller català Bernat de Sarrià, sortiren en 1287 per

a córrer la costa de Nàpols. Rendiren les illes de Capri i Procita, prengueren la ciutat d'Asturo i saquejaren els pobles de la costa des de Sorrento a Pasitano. Al mateix temps sortí de Barcelona Roger de Llúria amb nou galeres per a reforçar la seva esquadra per a fer una excursió bèl·lica per la Provença i Languedoc. Portava a bord mil almogàvers i tres cents cavalls, apoderant-se de la ciutat d'Aix, la capitalitat, de Serignan, el Grau, Agda, el port d'Aigües Mortes, el de Leocata i el Grau de Narbona, apresant els navilis, que portà a Barcelona, després d'haver romput les cadenes de l'entrada del port de Marsella.

Els corsaris

Alfons III d'Aragó, II de Catalunya, publicà en 1288 una pragmàtica per la qual obligava a tot corsari que armés naus contra els enemics de la Corona, que fes fiança i portés deguda caució, abans de sortir a la mar, obligant-se, davant dels oficials reials, a no cometre cap dany contra els navegans neutrals o nacionals, i que en cas de contravenció aquells el poguessin agafar i empresonar fins a restituir el robat i indemnitzar els ofesos. Se'ls privava que fessin companyia amb armadors.

Estava l'illa de Menorca a poder dels moros i en 1288 reuní aquest rei a Port-Fangós una esquadra de cent vint-i-dues veles per a conquerir-la. D'aquestes naus se'n comptaven: quaranta de la Corona; quinze de la Municipalitat de Barcelona, que

les armà i tripulà; deu de la ciutat i arquebisbe de Tarragona, i deu galeres i cinc naus armades per la ciutat i bisbat de Mallorca.

Queda exposat que Jaume II, abans de cenyir la corona d'Aragó, fou rei de Sicília. Ressenyats anteriorment els esdeveniments en què la marina catalana intervingué, ens cal afegir que en 1290 compta amb el concurs de vint-i-tres naus a la Creuada que s'organitza per a restaurar la ciutat de Trípoli, presa al soldà d'Egipte. Sortiren de Sicília dues expedicions, una de set galeres i una altra de setze, amb un fort contingent d'almogàvers, amb el famós Roger de Llúria, que desembarcà a Tolometo, al mateix temps que Bernat de Canyelles, amb vuitanta almogàvers, s'apoderava del castell.

L'any següent, Jaume de Sicília sortí de Messina amb quaranta galeres i desembarcà a Calàbria, prenent Giraci i altres llocs. En aquesta expedició sabé la mort del seu germà Alfons III d'Aragó (II de Catalunya), per la qual cosa retornà a la capital del seu reialme, nomenà la regència corresponent i amb set galeres sortí cap a Barcelona per a pendre possessió de la corona d'Aragó.

Fou la seva primera ordre que Roger de Llúria amb quaranta galeres marxés a Nàpols per a consolidar la conquesta feta, en perill per la mort del papa Nicolau IV, que havia sortit garant de la treva entre les cases d'Anjou i Aragó.

Muntaner, que sembla un caràcter enciclopèdic en la seva època, proposà un projecte nàutic a Jaume II, i en el mateix assenyala dos departaments necessaris per la Marina catalana: l'un el de Bar-

celona i l'altre el de València, «per ço com son dues ciutats en que ha major poder d'homens de mar que en ciutats que el Rey haja».

L'orgull amb què es tenia la Marina, es posa de relleu en aquest regnat, quan l'ambaixador català de don Fadric, governador general de Sicília i germà de don Jaume II, es dirigeix a la república de Gènova, però que no acceptessin l'aliança amb el rei de Nàpols. «Si per auxiliar vostre aliat — els digué — intentéssiu enviar ses esquadres al far de Messina, a les costes lilbeeas, a les illes de Mallorca o a les aigües de Catalunya, on regna mon sobirà, no oblideu que aquest té els braços tan llargs, que, ultra fer front amb els seus navilis, vos interceptaria els vostres mitjançant el vivíssim cors». Aquest llenguatge responia a les exempcions i privilegis concedits als comerciants catalans a Sicília.

La Marina municipal de Barcelona

Per aquesta època Barcelona tenia la seva marina de guerra municipal, i així veiem com en 1315 Jaume II aprova i confirma les Ordinacions que el Consell de Cent havia dictat per l'armament d'una esquadra que es preparava contra els moros, que pertorbaven la navegació a les costes. En aqueixa cèdula el sobirà atorga a l'Armada barcelonina l'exempció de tota autoritat i inspecció de l'Almirall reial, o de qualsevulga altre oficial, els quals no poden intervenir en cap cosa referent a l'armament, allistament, govern, comptes, etc., a menys d'ésser

requerits pels consellers, ja que així ho havia demanat la ciutat per al millor encert i llibertat en les operacions d'aquella empresa.

Ens plau citar un episodi que tingué lloc en aquesta expedició. L'esquadra barcelonina es juntà amb una altra que organitzà la ciutat de València, comandades respectivament per Ramon Ricart i Bartomeu Matoses. Costà aquesta expedició 12.000 dobles i era objecte de la mateixa atacar els berberiscos de Fez i Tremecen, ja que en aquell temps els reis de Tunis i Bugia estaven en treva de pau i aliança amb el d'Aragó. Es derrotà l'esquadra de Bahaman, rei de Tremecen, i com abans es trobessin amb la de Sevilla, formada per quatre galeres, un leny, una nau i una barca, comandada per l'almirall de Castella Jofre de Loaysa, s'ajuntaren durant vint dies com a forces confederades.

Com l'almirall castellà prengués moros i efectes a ells pertanyents, de Tunis i Bugia, una carta dels consellers manà que els tornés, ja que eren amics de la Corona d'Aragó. Per cert que aquesta carta, dirigida «als molt savis e honorats los Alcalde e al Algotzil, e als Cavailers e als bons homens de la noble ciutat de Sevilla», conté uns termes especialíssims que convé citar.

«Dix encara lo dit R. Ricart que si eil n'el dit Barthomeu Mathoses sabessen que los dits Moros ne lurs robes fossen dels Reys, ab que nostre Senyor Rey ha pau e treves, no lexaren en lur presencia dar dan negú als Moros de dits Reys de Tuniç ne de Bogia, per què Nos entenem que leguidament e bona hajen haut los dits capitans nostres,

segons la tenor de la dita conserva. E si los dits moros e lurs robes eren del Rey de Tuniç ne de Bogia; certs siats que'l Senyor Rey nostre los faria retre als dos Reys ab que ha pau e treva, e no los dona a nos ne a altre, ne seria rahó que ho faés.

Nos som axí enformats per lo dit R. Ricart que sabem que es hom bo e de bon enteniment, e que axí ho ha dit e donat a entendre al molt alt Senyor Rey nostre que del dit fet la demanat per rahó de letra que nos li en havies tramesa, e axi no creem salva vostra honor, que d'esta rahó puschats ne dejats res a nos ne al dit Barthomeu Mathoses demanar. Si ser vos plau, que nos fer puscham per vos altres, fets nos ho saber forçosament, axí com a aquels que havem desig de fer plaer e honor a vos altres axi com a frares. Per estas fem nos saber que nos fem aturar lo Correu portador de la present per alcuns grans offers que nos havíem en Barcelona XV dies. Datam Barchinonae VI dies anats del mes de Novembre del any del Senyor M. CCC. XV.»

L'armada de Roger de Llúria estengué el domini català a l'Orient. Dominada Pulla i la Calàbria, es dirigí a Romania, apoderant-se de les illes de Corfú, Malvasia i Scio, derrotant en el port de Modon les forces del príncep de Morea, la qual cosa permeté l'anexió de l'arxipèlag a les corones d'Aragó i Sicília, amb notable profit del comerç català en aquell litoral.

L'auxili als forasters

Si Jaume II no escatimava recursos per a les empreses d'ultramar, no deixà, però, d'atendre les que afectaven a la península ibèrica. Parents, els reis de Castella i d'Aragó, estaven lligats per lluites familiars, unes vegades en pro i altres en contra. Així fou que, amb tractes amb els infants de la Cerda, contra Sanxo IV, trameté bastiments de guerra a ajudar a la rendició de Múrcia, Alacant i altres pobles.

Eren, aquells, temps d'odis entre germans. El governador de Sicília, don Fadric, fou proclamat rei pels naturals, descontents de la treva establerta amb França per mediació de Bonifaci VIII, i per altra part En Jaume, somiant amb la corona de Sardenya, projectava noves aliances. Per a combatre a son germà, armà una poderosíssima esquadra al port de Roses, formada per vuitanta galeres i altres vaixells que Catalunya oferí. Una divisió fou comandada per Bernat de Sarrià i es composava de vint unitats; i l'altra, de setze, tenia per cap a Berenguer de Vilaregut, i les altres galeres i seixanta naus i lenys, dirigides per capitans barcelonins, formaven la reraguarda. Personalment el rei dirigí l'expedició.

Arribà a Ostia, proclamant-se la gesta com a nova creuada i rebent el rei el títol d'almirall i ganfaroner de l'Església Romana. El primer combat, esdevingut a les costes de Sicília, fou desastrós per a

don Fadric, però no fou decisiu per arrabassar-li el soli.

No era aquesta la primera vegada que l'esquadra catalana servia el Papat. Cal recordar que en l'expedició que preparà a Pisa Pasqual II contra les illes Balears, en 1114, hi anà el comte Ramon Berenguer III en qualitat de generalíssim. En l'expedició formada per Innocenci III, anomenada creuada de genovesos i catalans, contra Almeria, en 1147, hi anà Ramon Berenguer IV, amb les seves naus i cavallers. Més tard, en temps de Pius II, galeres catalanes combateren, amb les d'altres pobles cristians, entre Xipre i Rodes, contra Mahomet II.

En el setge que els castellans posaren a Gibraltar en 1309, hi anà en llur socors, una esquadra sortida de Barcelona, comandada pel vescomte de Castellnou, que rendí Ceuta, posant-hi de governador a Bernat Seguí. Abans, en 1292, en l'esquadra organitzada per Sanxo *el Bravo*, a Sevilla, per a rendir la ciutat de Tarifa, que estava a poder dels moros, hi aportà En Jaume II onze galeres auxiliars catalanes, a les ordres del sots-almirall Berenguer de Montoliu, que molt contribuïren a la victòria.

El famosíssim Ramon Muntaner, cronista insigne i grandiós capità, sortí en 1315 de Sicília, i amb una esquadra de nou naus i un leny de vuitanta remers i tropes de desembarc, dominà els rebels de l'illa de Gerbes, comptant amb el concurs de vint galeres del vice-almirall Conrad de Llanza, fent tributari el rei de Tunis per una contribució de 5.000 dobles anyals, que havia de satisfer a la Corona d'Aragó.

La qüestió de Sicília havia de quedar arranjada, ja que veiem anys després, en 1322, sortir de Barcelona una esquadra composta de deu galeres i moltes tropes de desembarc, que té per cap a l'infant Alfons d'Aragó, fill del rei Fadric de Sicília. Era la seva tasca pendre possessió dels Estats de Grècia, acabats de conquerir a Llevant pels catalans i aragonesos. Triomfants a l'Àsia Menor, havien derrocat de llur soli els Paleologs i dominat les províncies de Tessàlia, Beòcia, Atica i Acaya, plantant a Atenes el pavelló de les barres roges, on, per segle i mig, hi hagué la Neopàtria, la nova pàtria dels catalans.

En 1318 sortiren de Barcelona quatre galeres, manades pels capitans Dalmau, Serra i Jaume Despalau, en socors de l'infant de Mallorca, don Ferran, que era el cap dels catalans i aragonesos a Atenes.

La teia de la guerra s'encengué a l'illa de Sardenya, negant-se els naturals a reconèixer la investidura que el Papat donà a Jaume II. El jutge d'Arbona s'havia sublevat contra la república de Pisa, i per apoiar-lo s'armaren unes tres centes veles, reunides a Port-Fangós. Es comptaven setanta galeres i vint-i-quatre naus armades, a les quals s'ajuntà el príncep Alfons, amb vuit galeres, moltes barques i coques, nomenat generalíssim contra les forces coaligades de Pisa i Sardenya. La seva muller, la infanta donya Teresa, volgué acompanyar-lo, i seguí l'expedició embarcada en la coca d'Arnau i Bernat Ballester, ciutadans de Barcelona.

Cada dia més forta la campanya, sortí en 1321 una

altra esquadra de Barcelona, formada de divuit galeres, quatre lenys i dues naus grosses com a reforç, manades per Pere de Belloc i Ramon Marquet, la qual cosa féu acabar la guerra en el transcurs d'un any, quedant derrotada la república pisana, que cedí l'illa a la Corona d'Aragó i quedà feudatària d'aquesta. Se li consentiren allí dos establiments, previ jurament de fidelitat donat pel Senat pisà a mans dels ciutadans de Barcelona Bernat de Boxadós i Guillem Alomar, nomenats ambaixadors davant la República. Decidí la pau la victòria naval del Golf de Caller, guanyada per l'almirall Bernat de Boxadós, ja citat, que portava trenta una galeres, quaranta barques i sis coques, contra l'esquadra pisana que, manada pel genovès Gaspar Dòria, amb vint galeres pròpies, veié la pèrdua de vuit de les trenta tres, dinou uxeres i gran nombre de lenys grossos, carregats de queviures i municions.

Era sobrada de forces Catalunya en aquell temps. Veiem així donar-ne en 1392 a Sanxo IV *el Brau*, de Castella, deixant-li onze galeres auxiliars d'Aragó, concertar ambdues corones la tramesa d'aquestes a l'Estret de Gibraltar a les ordres del vice-almirall català Berenguer de Montoliu, per a combatre els moros i facilitant la rendició de Tarifa, on s'havia fet llegendari el valor de Guzman *el Bueno*.

Anys més tard, en 1309, el vescomte de Castellnou surt de Barcelona amb les seves galeres i allibera Gibraltar, on els castellans eren assetjats pels moros.

Alfons III

Quan en 1330 Alfons IV d'Aragó, III de Catalunya, emprengué la guerra contra els genovesos, la ciutat de Barcelona aprestà 42 galeres i 30 vaixells menors. En agraïment, el sobirà concedí a aquests bastiments honors i independència de la reial armada. Aprovà i confirmà l'elecció que el Consell de Cent havia fet de Guillem de Cervelló per a general d'aquella expedició, reconeixent l'autoritat d'aquest almirall per atorgar patents de capità i altres oficials subalterns en nom de la ciutat, la qual confirmació era cosa essencial. Disposà també que el general exercís el seu ofici en honor i servei del Rei, profit de l'armada i benefici de la dita ciutat, a la qual havia de donar les caucions i fiances que aquesta cregués suficients i a mans dels consellers havia de prestar jurament i ple homenatge de fer el seu ofici sota la seva autoritat, ja que per tal concepte tenia assenyalats experts consellers en casos difícils i perillosos.

Atorgà al general Cervelló la facultat de designar les persones que havien de conèixer en les causes civils i criminals que poguessin haver-hi entre la gent d'aquell armament quinze dies abans de fixat per la revista i embarc general, i quinze dies després d'haver-se desarmat les galeres, inhibint sols les de dret comú, en les quals entendria la justícia ordinària. Igual concessió féu en els casos civils i criminals que sorgissin en els mestres constructors, fusters, calafats, i altres obrers, mentre duressin les

obres, amb excepció de les causes en les quals hi hagués gent forana de les Drassanes, sobre les quals entendria el jutge ordinari i les dels alcaides d'aquestes, que tenien fur reial.

Agraint l'esforç fet per la ciutat, concedí que els béns, efectes, armes, despulles i preses fetes als enemics i tots els profits de l'armada, passessin a la ciutat, per a refondre'ls en benefici del mateix armament, satisfacció de salaris i gratificacions ajustades amb els capitans i caporals de tripulació, sense que el reial Fisc tingués dret a res.

Es nomenaren sots-almiralls de l'expedició a Galceran Marquet i Bernat Despujades i la primera acció fou la invasió de Mònaco, Lavaña i Menton, la destrucció de la ribera, el setge de Saona i el bloqueig de Gènova, que, si no s'assolí completament, féu que es retornés de les illes de Còrsega i Sardenya amb valuós botí.

Com en temps del seu predecessor, l'esquadra catalana ajudà als castellans. En 1338, sitiava Alfons XI la ciutat de Gibraltar i els moros dominaven aquell litoral. A la seva col·laboració arribaren dotze galeres catalanes, comandades per Jofre Gilabert de Cruïlles i el vice-almirall barceloní Galceran Marquet, i en un combat naval al port de Ceuta vencé, amb vuit galeres, tretze de musulmanes i una de genovesa que els ajudava.

Quan en 1340 l'armada castellana, que dirigia l'almirall don Pere Jofre i Tenorio, fou derrotada pels moros, les esquadres catalana i genovesa, llavors en treva, reclamades pels tractats, s'encarregaren de la defensa del litoral andalús. Fou notable la de-

fensa de Tarifa per l'almirall de Catalunya don Pere de Montcada, que arribà a ajuntar vint galeres, i la rendició d'Algecires, en 1344, mercès a l'esforç de catalans i genovesos. Cinc anys més tard, vuit galeres catalanes, amb cent ballesters cada una, a servei dels castellans, estigueren en el siti de Gibraltar, essent caps d'aquestes En Ramon de Vilanova i el vescomte de Cabrera.

Els moros infestaven les costes catalanes i la ciutat armà tres galeres per a sortir al cors en 1385. El rei, no sols aprovà el projecte, sinó que donà especial privilegi a cada capità perquè en llur galera exercís amb plena autoritat la jurisdicció civil i criminal sobre totes les persones embarcades, sense distinció de grau i condició. En el mateix privilegi manava als comitres, sots-comitres, notxers, ballesters i a les xusmes de galeres, que en tot estiguessin subjectes a aquella jurisdicció delegada pel rei.

Pere III *i Pere el Cruel*

Cal dividir l'actuació naval catalana en tres períodes: el primer, en l'època Comtal dels Ramon Berenguer III i IV; el segon, conté les gestes del rei Jaume, i el tercer, el dels seus successors, la més intensa, que abarca dos segles. Podem dir que l'una fou l'inici, l'altra l'afirmació de la tasca i la tercera el seu desenrotllament, ja que acabà en els límits de les terres orientals, deslliurada i augmentada la pròpia, que és la que dóna més fruit com a empresa comercial.

Pere III té a Barcelona les potents Drassanes d'on ha d'irradiar la futura acció a Sicília, Africa, Nàpols, Grècia, Sardenya i Còrsega. D'allí surten galeres, marins, soldats i generals. Quan en 1281 es preparà per a la invasió del regne de Sicília, collaboren a l'obra dels preparatius, al costat de les Drassanes barcelonines, les de Tortosa i València, que aporten homes per al combat. El campament d'Alcoll, a Berberia, és una espècie de caserna o quarter general, on es prepara la invasió a Sicília.

Com a donatiu graciós, ens explica Muntaner, es carregaven embarcacions de gent, queviures, elements de guerra i tot el necessari, havent-hi dies que arribaven al campament vint-i-una i fins trenta veles de socors, fent un campament major que el més ben proveït mercat de Catalunya. Quan es feien dues centes llegües en una travessia, la continuïtat dels trametiments ja suposa l'ocupació de més de dues centes naus en viatges d'anada i tornada. Tota la marineria de guerra allí ocupada es componia de cent cinquanta veles sortides del port del Fangal, la qual cosa demostra que la mercant l'excedia en nombre.

En la lluita contra Carles d'Anjou a Sicília, l'any següent, es demostra ja la superioritat de l'armada Ca-çals va perdre la Sicília, la Pulla, part de la Ca-les, en el port de Messina, de cent trenta a cent seixanta galeres. Amb elles i el concurs dels provençals va pendre la Sicília, la Pulla, part de la Calàbria, amb la destrucció dels seus navilis i el captiveri dels seus capitans. Quan en 1314, el rei Robert de Nàpols, va voler recobrar Sicília, amb cent

vint galeres i el doble de transports, sucumbí en l'empresa. El seu fill Carles, duc de Calàbria, repetí el projecte en 1325, comptant amb cent tretze galeres i moltes embarcacions menors, i tampoc aconseguí l'èxit. A l'any següent, un altre desembarc de napolitans de Palermo, amb vuitanta galeres i mil cavalls, tingueren igual dissort. Són testimonis de la vàlua de la marina catalana en aquells temps.

En 1342 es preparà una esquadra de trenta galeres, tripulades i mantingudes durant un any per les ciutats de Barcelona, Lleyda, Girona, Vich i Cervera, i les viles de Montblanch, Tàrrega, Vilafranca, Camprodon, Besalú i Torroella de Montgrí. Són els representants dels pobles els que les ofereixen al rei, designant llur armament a les Drassanes, i dirigides contra el rei de Mallorca.

Pel manteniment de l'esquadra es destinaren 50.000 lliures, s'elegiren quatre administradors i altres tants tresorers per a comptar i distribuir els sous que havien de pagar-se per terços i per a comptar els guanys que les galeres fessin com a corsàries i distribuïdes per prorrateig amb els pobles contribuents.

És curiosa la distribució burocràtica: dos oficials de cada classe seguirien l'expedició i els altres dos quedarien a Barcelona per a rebre les entregues de cabals de ciutats i viles, i les parts del botí i profits de guerra. Alternaven tots de quatre en quatre mesos, amb sou, els embarcats, de 35 lliures, i 15 els de terra. Desarmada l'esquadra, tots quatre havien de demanar comptes a l'almirall don Pere de Montcada de les despeses de la guerra feta als moros i sufragada per Catalunya.

En l'expedició que sortí en 1343 de Port-Fangós, el cronista Carbonell ens explica com en l'esquadra formaven moltes naus, galeres, galiotes, baleners, barques, lenys i altres bastiments. Anava dirigida contra el rei Jaume de Mallorca, confederat amb el duc d'Anjou, i de Barcelona sols, sortiren cent setze galeres, d'elles trenta armades pels comuns de Catalunya, demés de nou galiotes i vint naus grosses de dos ponts. Estava a les ordres, l'expedició, de l'almirall de Catalunya don Pere de Montcada. Sis anys més tard, per a impedir una invasió del rei destronat a Mallorca, aquest mateix almirall sortí del port de Barcelona amb quinze galeres i moltes naus armades a defensar l'illa conquerida.

Barcelona estava descontenta que sos navilis estiguessin subordinats als almiralls reials, de prepotent autoritat. Així, en l'esquadra que armaren les ciutats de Barcelona i València l'any 1346, reclamà sobre aquest punt, i el rei concedí als consellers la prerrogativa de nomenar per llur pròpia autoritat i en son nom, el comandant i capitans, donant-los una absoluta i suprema jurisdicció, i eximint-los de portar insígnia o bandera d'almirall, al qual no havien de reconèixer per legítim superior.

Quan tres anys després s'armà una esquadra a la ciutat, el rei, per afavorir i facilitar l'allistament de voluntaris, concedí salvo-conducte a tots els que haguessin comès delictes, tenint dret a la gràcia des del dia que sentessin plaça fins quinze dies després de desarmats els vaixells. Sols excloïa els reus de lesa majestat, traïció, violadors de donzelles, lladres de camí ral, moneders falsos, sodomites, heret-

ges o als que haguessin ferit corporalment algun ciutadà de Barcelona.

Tenia Barcelona la facultat de servir-se de les galeres reials, quan n'hi mancaven, o no abastaven les pròpies. El rei que ens ocupa signà en 1357 una provisió manant al batlle general de Catalunya, Pere Zacosta; a Bonassat Descoll, conservador de les reials Drassanes; a Guillem Morey, vice-almirall del Principat, i a Jaume de Cabanyals, alcaide de les Drassanes, que sempre que fossin requerits pels consellers, els franquegessin les galeres que demanessin, amb les armes, rems i altres aparells i queviures, tant fos per a defensar les costes i mars, com per a resistir la invasió dels enemics.

Barcelona organitzava el que en podríem dir autonòmicament la defensa de la ciutat. Quan Pere *el Cruel* de Castella, amb una potent armada, va bloquejar i atacar el port, en 1359, milícies ciutadanes contestaren l'agressió, i, més tard, indubtablement per lliçó d'experiència, els seus magistrats feren un reglament estatuint un cos permanent de ballesters, a sou i sota la direcció dels mateixos consellers. Es designà un cert nombre de vaixells i màquines bèl·liques per a defensa de la platja, concedint el rei llicència als ballesters, patrons i remers de les xalupes, per a portar de dia i de nit espasa i ganivet, dins i fora de ciutat, en temps de guerra.

Entrem en una època de lluita entre els dos Peres, el d'Aragó i el de Castella. L'aragonès fa armar deu galeres a Barcelona, que ajunta amb cinc de València, tres de Tortosa i tres de Tarragona, Roses i Colliure i amb els altres navilis fan una es-

quadra de quaranta. Tenien els castellans, que molestaven el litoral català, uns vuitan'a vaixells procedents de Sevilla i del Cantàbric, als quals s'afegiren deu galeres auxiliars del rei de Portugal, que manava el genovès mercenari Lanzarote Pezana, i tres deixades per Mahomet, rei moro de Granada.

Aquestes forces, que tenien per almirall el genovès Gil de Bocanegra, a sou de Castella, intentaren atacar Barcelona, però fou tal la resistència i l'ardiment dels catalans, manats pel rei, que als tres dies deixaren el bloqueig, acontentant-se amb fer danys als pobles de la costa, pels quals passaren en llur fugida. Les mateixes forces que defensaven la ciutat, tenint per almirall el comte d'Osona i vice-almirall el vescomte de Cardona, junt amb el rei anaren a Mallorca, impedint l'atac als castellans, als quals perseguiren, no admetent aquests la batalla, fugint cap a Cartagena i Sevilla, deixant, al cap de Sant Vicens, en poder dels catalans, algunes naus de Galícia i Castella, com conta en la seva Crònica l'aragonès Zurita.

Si Catalunya confiava amb l'amistat de Venècia, Castella cercava la de Gènova, que sentia la rivalitat de la Corona d'Aragó. El tàrtar N. Zorze, alliçonat pels genovesos i a sou de Castella, a la costa d'Àfrica prengué quatre galeres catalanes d'En Mateu Mercè. Per a castigar tal empresa en sortiren altres quatre, que tenien per cap a Pons Altarriba, i feren el cors per les costes andaluses.

Amenaçada la ciutat de València en 1364, ja que el rei de Castella assetjava el Grau, esperant els seus navilis i els de Portugal, s'armaren dotze gale-

res en comboi, afegint-hi totes les naus de què es disposava a Catalunya i Mallorca, que tenien per almirall, segons decisió de les Corts, el vescomte de Cardona, i per tinents seus a Adolf de Prochita i Bernat de Thous. Aquesta expedició tirà per terra els plans del rei de Castella.

A les expedicions bèl·liques s'hi poden afegir les diplomàtiques, o sia les esquadres que acompanyaven reials persones, com fou la que aconduí a Sicília la infanta d'Aragó donya Constança, futura reina de l'illa; la que havia de portar el rei a Sardenya i Sicília, i la que, a les ordres del vescomte de Rocaberti, nomenat Vicari general de Grècia, sortí de Barcelona per a pendre possessió dels territoris dels ducats d'Atenes i Neopàtria, conferits a Pere III.

Les Corts de Catalunya designaren també, en aquest temps, almirall de l'esquadra que sortí de Tortosa cap a Sardenya, a Pons de Sinisterra.

Joan I *i Martí l'Humà*

Joan I, a part d'ésser l'amant de la gentilesa i protector de la poesia, tenia un alt concepte de la marina mercant, que creia que eixamplava els seus dominis mitjançant el comerç. La protegí en gran escala i se'n serví per a la seva expedició a Sardenya. La ciutat li oferí deu galeres pròpies, comandades pels més nobles ciutadans. Es concedí als capitans especials privilegis, ja que tots eren «cavallers i ciutadans honrats» i tingueren a bord la jurisdic-

ció corresponent als capitans de la reial armada, sense dependir de l'almirall ni del capità general.

Recordem noms de l'època dedicats a la marina: Plegamans, Montcada, Cardona, Cabreras, Boxadors, Marquets, Descolls, Moreys, Pujadas, Corberas, Dufort, Burgues, Santcliment, Rumeu, Grony, Roda, Centelles, Ribelles, Alemany, Cruilles, Vilanova, etc.

Com a fets marítims hem de recordar la sortida de Port-Fangós en 1392 de l'aleshores príncep don Martí, per a pendre possessió del regne de Sicília, com a dot de donya Maria, hereva de Fadric III. L'armada era comandada per l'almirall vescomte de Cabrera i del vice-almirall Berenguer de Cruilles i es formava d'unes cent veles, pagades per les ciutats i comuns de Catalunya, que assolí son objecte de pacificar l'illa i establí el domini català. En aquella expedició i la que seguí a Sardenya, figuraven els capitans Gilabert de Centelles, Pere de Maza i Roger de Montcada, que consolidaren allí el poder de la dinastia aragonesa.

Regnava don Martí quan en 1398 es revifaren les dissensions i turbulències a Sicília, i, per a pacificar l'illa, el domini de la qual era costós en sang i sacrificis, sortí de Barcelona una esquadra amb gent de desembarc, que comandava el capità Bernat de Cabrera.

Més tard, en 1404, la revolta s'estengué a l'illa de Sardenya, i cap allí partiren cent cinquanta veles, de les quals deu eren galeres, quinze galions i vint-i-cinc naus armades. Fou general de l'expedició Pere de Torrelles i col·laborà a la seva tasca una altra esquadra que sortí també del mateix port, formada

per galeres que tenien per caps Antoni de Cardona i Pere de Montcada.

Estava mancada la marina militar de tropes permanents i nodrien les galeres les forces urbanes. En 1408 la ciutat creà i pagà, en els cossos de ballesters, patrons i remers, dos caps, encarregats d'inspeccionar els serveis i defensar llurs prerrogatives i drets. Així, per concessions, s'havia organitzat una milícia i marina seleccionada, i desitjant encara millorar-la, el rei Martí *l'Humà*, a petició del Consell de Cent, amplià i confirmà les antigues gràcies i exempcions, estenent l'ús d'armes ofensives i defensives en temps de pau i guerra, així de dia com de nit, afegint-hi a l'espasa i ganivet, el capell i broquer per a completar l'armament.

Quan per la mort del rei Martí començà l'interregne que finí amb el cèlebre Compromís de Casp, la Diputació de la Generalitat armà una esquadra a Barcelona, que marxà en socors de la reina vídua donya Violant, a la qual, a Sicília, combatien noves commocions.

En aquest regnat s'ajudà al rei de Xipre en la conservació dels seus dominis, que els genovesos atacaven. En el setge de Famagosta, en 1403, servien a sou tretze naus armades de catalans. Tingueren un combat amb l'esquadra genovesa, comandada per Antoni Grimaldi, i l'enfonsaren, tancant així el port. Més tard, per a combatre els turcs, allí marxaren amb llurs navilis, procedents de Sicília, Ramon de Bigues i Bernat de Cabrera.

La dinastia castellana

Malgrat ésser Ferran I el fundador de la dinastia castellana, no escatima son afecte a la marina ni l'apreci a la ciutat de Barcelona, que la fomenta. Així veiem que li concedeix, per un terme de vint anys, el privilegi de què totes les esquadres que armi, els comandants i capitans gaudeixin de la jurisdicció civil i criminal sobre totes les classes de la tripulació i sols estaven sotmeses a l'almirall o vicealmirall quan s'incorporaven a llurs divisions. Aquest privilegi fou refrendat després per Alfons V en 1424, estenent-lo a trenta anys.

Durant son regnat veiem com en l'arsenal o drassanes de Barcelona no sols s'armaven les galeres i altres navilis que mantenia la ciutat, sinó fins les embarcacions de cors que sostenia la Generalitat de Catalunya i que cedia en cas de guerra i defensa. En les Corts celebrades en 1413, hi ha un acord referent a la possessió de navilis per la Generalitat, concebut en aquests termes:

«Declara la dita Cort que lo General ha o haurà alguns vexells, així com son galeres, galiotes, rampins, naus o altres fustes, armes, artilleries i furniments, que aquells o aquelles puixen, sils serà vist faedor, prestar al senyor Rey, o a son Primogènit per navegar o entrar en cors contre'ls enemichs dels dits Senyors o de sos Regnes. Donada empero bona caució ab fermanses o seguretats bastants... segons la forma ja antiguament acostumada.»

Els genovesos

La competència amb Gènova era gran. Per a combatre-la s'ajustà una lliga ofensiva entre Aragó i Venècia, fent-se el tractat de Perpinyà l'any 1351, entre el rei Pere i els ambaixadors de la República de l'Adriàtic. S'armà una esquadra de trenta galeres, oferint Catalunya un nou donatiu. En la narració que fem de la lluita amb els genovesos queda detallada l'acció que culminà en els mars de Constantinoble i la consegüent derrota dels genovesos a Sardenya.

Hi havia plètora de vida bèl·lica naval. Ajustada la treva amb Gènova, surt de Barcelona, l'any 1356, una esquadra de deu galeres i un leny, que comanda el cavaller de Perpinyà Francesc de Perellós, més tard nomenat vescomte de Roda, que es dirigeix a les costes de Bretanya en auxili del rei de França, amenaçat pels anglesos.

L'any següent, desitjant els venecians abatre l'orgull dels genovesos, envalentonats després de la batalla de Pera, renovaren l'aliança amb el rei aragonès, d'estada a Barcelona, qui, fent seva la causa de la República de Venècia, i volguent venjar aquella mala jornada, féu aprestar una esquadra de cinquanta galeres, trenta de les quals s'armaren a Mallorca, València i Barcelona a despeses de Catalunya, i les vint restants es tripularen i armaren per catalans a sou de Venècia. Fou almirall d'aquesta expedició, sortida de Mallorca, el ja conegut Bernat

de Cabrera, que s'ajuntà a Sardenya amb els navilis venecians que comanava en Nicola Pisani.

Les dues esquadres coaligades donaren la batalla que vencé a Gènova.

No estava mai inactiva la força naval catalana. Dominant tot el Mediterrani, veiem en 1378 sis galeres catalanes, amb altres tantes de venecianes, socórrer el rei de Xipre, combatent i vençent, en el port de Famagusta, tres coques, tres galeres i altres navilis genovesos que dominaven aquelles terres. Comptaven els genovesos, per al cors, amb el gran navili «Bechignana», de tres ponts i tres cents soldats, ultra la tripulació. L'esquadra veneciana de Carles Zeno, per a vèncer-lo, demanà auxili als catalans, i l'ajudà una coca catalana que estava al port de Roses i que tenia dos cents homes d'armes. Més tard, necessitant reforços els venecians, comptaren amb l'ajuda de tres naus catalanes, que estaven a sou de la República i que cobraven 7.500 ducats d'or.

Naus, mariners i soldats catalans servien a prínceps estrangers. Pere de Lusiñan, en l'atac a Alexandria de 1369, rendí la ciutat amb una esquadra catalana. Uc de Santapau, al servei del rei de Xipre, en 1378, portà a aquella illa la promesa reial, la filla del senyor de Milà. Anaven amb ells els venecians, i, de tornada del viatge, s'intentà apoderar-se de Famagusta.

Abans, deu galeres catalanes i un leny, manades pel cavaller rossellonès don Francesc Perellós, a sou del rei de França, arribaren a Bretanya per a resistir la invasió dels anglesos. També tres cents ca-

talans assistiren a l'atac d'Andrinòpolis per Miquel Paleòlec III.

El cors tenia dos aspectes. Era una acció de guerra quan estava dirigit pels municipis o cossos públics; degenerava en bandolerisme i pirateria en mans de particulars, més afanyosos al guany que a l'acció purament militar. Alguns actes d'hostilitat d'armadors, havien causat danys a l'Estat i al rei, i feren víctimes de saqueig i preses diversos comerciants estrangers i barcelonins residents fora de Catalunya.

El savi Consell de Cent, en el desig de refrenar excessos i atropells, féu una representació a Joan I, en 1390, i aconseguí un privilegi perpetu en virtut del qual, sempre que algun armador cometés un acte de pirateria contra els comerciants o moradors de Barcelona, tant si fossin vassalls com estrangers de país neutral, poguessin armar de sa personal autoritat i a sa costa, naus per a perseguir aquests malfactors, i, presos, en mar o terra, lliurar-los, amb els que els acompanyessin o amb ells naveguessin, al veguer de la ciutat.

Els capitans dels navilis armats pel Consell de Cent no eren responsables ni podien ser demandats, civilment ni criminalment, pels danys fets als pirates, tant en les persones com en els béns, en cas de resistència. La sumària contra els pirates havia d'instruir-la el veguer o vicari general de Barcelona, però la sentència definitiva havia d'ésser aprovada pel Consell de Cent a judici dels Prohoms, entre els quals no hi havia d'haver cap dels perjudicats o agreujats ni parents d'ells, constituint així una

suprema manifestació d'independència i justícia, en el fall que es dictés.

En aquesta època són freqüents les expedicions contra els pirates berberiscos. En 1391 se celebrà a la Casa de la Ciutat un Consell per a l'elecció de capitans de dues naus armades pel Consell i la Diputació, contra els corsaris que es presentaven al mar de Sicília. En 1392 surten dues galeres armades, per ordre del Consell Municipal, per a creuar el cap de Tortosa, contra uns corsaris berberiscos, per qual temença quedaren allí detinguts uns vaixells carregats de blat que havien de venir a Barcelona, i que foren escoltats per les dites galeres en el viatge.

Un insult fet pels genovesos en 1394, féu que el Consell de Cent nomenés una junta de divuit comissionats per l'enllestiment i armament d'una esquadra que havia de sortir com a corsària. Són curiosos els antecedents d'aquest insult, com també els noms dels comerciants, itineraris dels vaixells, i resultats de l'expedició, ressenyats en el *Dietari* de la ciutat. Hi trobem la nau de N. Angelats, amb gent d'armes, que va a Sicília, i ha de fer escala a Sardenya, i una galera armada, propietat d'En Bartomeu Vidal, que surt el dia 11 d'abril, amb mercaderies per a Flandes, i que torna del viatge el 15 de setembre; sortida de dues naus de N. Pujadas i Martí Vicent, amb gèneres, cap a Rodes, Xipre i Alexandria. Per cert que la nau d'En Pujadas fou apresada a l'entrada de l'arxipèlag pel genovès Andreu Lemollino, després d'un combat en el qual moriren alguns negociants; gràcies a ser coneguts els

respectius armadors, el genovès li deixà quelcom de la càrrega i li pagà els nòlits de les mercaderies. Consellers i comerciants reclamaren al rei, i aquest, la ciutat i Guillem Pujades reberen cartes del Dux i la ciutat de Gènova, d'haver-se ordenat l'embargament dels dits gèneres per a restituir-los. Això motivà la designació de la citada comissió dels divuit.

Assenyalem l'oferiment de deu galeres armades i mantingudes per la ciutat. S'han conservat els noms dels vaixells i dels que els manaven, que són els següents: «Sant Miquel», capitans Francesc de Terré i Fr·ncesc Burgués; «Sant Bernat», Simó Desllor i Lluís Averró; «Santa Clara», Umbert de Vilafranca i Francesc de Trilla; «Sant Gabriel», Jaume Vallseca i Iu Conill; «Sant Francisco», Pere Marlés i Tomàs Girona; «Sant Francisco», Genís Almugàver i Pere Bertran; «Santa Eulàlia», Ramon i Joan Fivaller, germans; «Santa Agata», Pere Busquets i Bernat de Quintana. S'ignoren els noms de dues galeres que anaven manades pels mallorquins Arnau Aymar, Joan Vivot i Lluís Anglada.

Alfons IV

A poc de regnar Alfons IV, la política general del qual fou l'ocupació d'Itàlia, donà ordre de formar una esquadra de vint galeres i deu naus per acompanyar a Niça la Santedat de Benet XIII, on havia de fer certes gestions diplomàtiques. Rei que, en co-

mençar el seu govern podia fer semblant delicadesa, prova que comptava amb valuosos elements nàutics que els seus predecessors li havien deixat.

En 1420 les forces del rei Alfons V d'Aragó envaïren l'illa de Còrsega. Un historiador d'aquell temps relata que un capità de les galeres genoveses, pronosticà que els catalans, amos de l'illa, podrien arruïnar Gènova i enjunyir-la. Quatre anys després, agraint els bastiments que la ciutat li oferí per una expedició contra Nàpols, renovà i confirmà el privilegi de Ramon Berenguer i Jaume I, permetent que la ciutat continués amb les seves esquadres pròpies, la construcció, reparació i guarda de les quals estava a les Reials Drassanes, en acatament a la concessió donada per Pere IV en 1378.

La citada disposició sobre el cors, dictada per Alfons II, fou ratificada per Alfons V, quan en 1420 diversos patrons del litoral de Catalunya allistaren naus a la costa per a funcions de corsaris.

Aquest rei, de tantes empreses bèl·liques a Itàlia, fou el que instituí l'Almirallat d'Aragó en el citat any 1420, creant a l'efecte un cos permanent i privilegiat de Reial Armada, al front del qual hi posa l'almirall amb alguns oficials i ministres de jurisdicció en els departaments de Marina.

No cal dubtar que la milícia urbana fou el nucli que mantingué l'esplendorosa Marina, essent famosa la ballesteria catalana en els combats navals. En el «Llibre de les Coses assenyalades», de la ciutat, s'hi troba l'establiment del joc de la ballesta, en la qual festa es premiava els millors tiradors amb joies de plata, que la ciutat donava, costum que

acreditava l'afició als esports dels barcelonins d'altres èpoques.

L'armada que trameté a Còrsega per a subjectarla a la seva obediència, i que sortí del port dels Alfacs, es componia de vuitanta veles, entre les quals hi havia vint-i-tres galeres, tretze naus armades i quaranta quatre entre bergantins i barques de transport. Començat el setge de Bonifaci, el deixà Alfons per a socórrer, amb divuit galeres, la reina Joana II de Nàpols. Dirigia les forces Ramon de Perellós, que, després de dominar les costes de Ligúria i Pisa, entrà a Nàpols, prenent el Castell Nou en nom del monarca aragonès, després d'haver vençut l'exèrcit de Francesc Sforza i l'armada de Lluís d'Anjou. Amb una poderosa esquadra de trenta galeres i tretze naus, Alfons arribà a Nàpols.

Dos anys més tard, aquest era foragitat de la capital i desemparat dels seus aliats. Les Corts de Catalunya deliberaren aprestar un armament. Vint-i-dues galeres i vuit naus grosses, a les ordres del comte de Cardona, arribaren a Gaeta, amb qual reforç fou recobrada la ciutat de Nàpols.

Durant l'any 1424 estigué el rei a Barcelona, i, per a socórrer l'infant don Pere, que es trobava cercat en els Castells de Nàpols, disposà que s'armessin vint-i-quatre galeres, amb força guarnició. Sortí del port l'expedició pel mes d'agost, a les ordres de don Fadric d'Aragó, fill natural de don Alfons, com a general, i de l'almirall Ramon de Perellós. Va donar fructuós resultat l'empresa a Nàpols, i, de tornada, els mateixos navilis intentaren bloquejar el port de Gènova, auxiliats pel partit dels Fregosos,

enemics d'aquella senyoria i del ducat milanès, no aconseguint llurs propòsits. Feren pagar llur disgust als pobles de la costa, dominant Setri i Bonifaci, i rendint, després de llarga resistència, el castell de Portofin. Ancorà allí l'esquadra, d'on anava destacant vaixells per la ribera de la Ligúria, impossibilitant tot comerç durant un any seguit.

Una altra incursió es féu a les ordres personals del rei en 1432, encaminada a Sicília, per a, des d'allí, repartir-se a diversos llocs. Arribà a Messina amb vint-i-dues galeres i nou naus armades, pel mes de juny, concentrant, amb les que trobà a Siracusa, un armament de cent trenta dues veles. Féu escala a Malta, i d'allí marxà a l'illa de Gerbes, que conquerí, reduint a l'obediència el rei de Tunis.

Sabut és com la batalla de Ponza li fou adversa, perdent la llibertat, i com la reaconseguí mercès al duc de Milà, que, d'enemic, es convertí en aliat. Per a venjar el que creia un ultratge, sortiren de Barcelona setze galeres, armades i pagades pels Comuns de Catalunya, que estava a les ordres del general Bernat de Cabrera. Amb elles conquerí la ciutat de Nàpols, i, apreciant el socors i la valentia dels barcelonins, en rendir-se la ciutat, per haver forçat i guanyat les portes i tremolat en les torres les banderes vencedores, donà les portes anomenades de Santa Sofia a Barcelona, que es conservaren com a record i testimoni de tal gloriosa empresa a la Casa de les Sitges, fins a 1757, en què un incendi les consumí.

Hi ha un capítol, en aquest regnat, d'alta transcendència i en el qual figura també la marina ca-

talana. Ens referim a la caiguda de Constantinoble a mans dels turcs en 1453. Les divergències de Catalunya amb Gènova, que allí predominava en els temps de Constantí IX *Paleòleg*, no facilitava la intel·ligència, però per la Cristiandat tenia tal importància la vella Bizanci, que s'establí una espècie de creuada per a salvar-la. En la desesperada situació de la ciutat, l'emperador oferí les ciutats que li quedaven, amb el títol de duc, al margrave Joan de Careto, a Hundaye i al nostre Alfons V. Venècia no ajudà, els genovesos els uns compliren i d'altres, els de Perot, s'entengueren amb els turcs; la resistència fou feta pels allí residents, essent notable la defensa del castell de Bucoleon, a càrrec dels catalans que manava el cònsol Pere Julià. Naus catalanes contribuïren a què el desastre no fos més gros, i en elles embarcaren cap a Nàpols savis i artistes que la nova dominació treia, aixoplugant-se en la cort del rei català experts barons que a Nàpols i a Catalunya feren renàixer les arts, les lletres i les ciències que es foragitaren d'Orient.

La defensa d'illes i pobles del litoral fou feta per vint galeres, de les quals n'era cap l'almirall Bernat de Vilamarí, que protegí Rodes, i que, després de diverses incursions pels ports d'Anatòlia, s'apoderà de les illes de Lemnos, Imbros i altres de l'arxipèlag. L'altra esquadra es dirigí a Romania a protegir els venecians i estava dirigida per l'acreditat nauta Joan Navés.

Abans, naus i tropes catalanes, a les ordres de Ra mon d'Artafà, havien anat a Scanderberch (Albània) per a evitar la invasió de les forces de Mahomet II.

A servei dels cavallers de Sant Joan de Jerusalem consta que hi hagué el cavaller català Didac de Vilaregut, formant-se una potent esquadra a Rodes, en la qual hi entraren tots els corsaris catalans.

La darrera expedició d'aquest regnat fou la que s'organitzà contra Gènova en 1457, en què aprofitant les dissensions de la República liguriana, vint galeres, a les ordres de l'almirall Bernat de Vilamarí, feren el cors per la ribera genovesa. A aquesta divisió s'hi agregaren l'esquadra de Galceran de Requesens, la de Vidal de Vilanova i la de la ciutat de Barcelona, que comandava el conseller III, ultra les naus de Joan de Sant Climent, ciutadà barceloní i expert capità nàutic. Tot aquest contingent, format per seixanta naus, féu que l'almirall Vilamarí rendís la ciutat de Noli, els forts de Camudin i Recho i bloquegés la mateixa capital de la República.

La rebel·lió contra Joan II

Conegudes són les dissensions, en el regnat de Joan II, entre el poder reial i la Generalitat de Catalunya, tant per motiu de la persecució del príncep de Viana, com pels contrafurs del monarca, que acabaren per declarar-lo enemic de la terra i oferir la Corona al Condestable de Portugal i altres. En aquesta guerra no deixà de figurar la marina armada de Barcelona, combatent el que s'estimava cors, per les platges d'Itàlia i illes de l'arxipèlag i els ma-

hometans. Amb vaixells barcelonins vingué a Barcelona el condestable portuguès, les cendres del qual són a Santa Maria del Mar.

Quan en 1461 esclatà la guerra dels catalans contra els realistes, en defensa del príncep don Carles, la Generalitat va armar vint-i-quatre galeres manades per Ramon de Pinós, deixant-ne d'altres a les Drassanes per a les contingències dels fets successius. En 1466 sortia de Barcelona una altra esquadra, formada per vint navilis, manats per Joan Jener, que la Generalitat trametia a Amposta, amenaçada per les forces de Joan II.

Hi havia agermanament amb la ciutat i la Marina, car era comú el nomenament d'un conseller per a capitanejar les esquadres, com Roma antiga solia fer-ho en un senador. Així veiem com en 1334 Galceran Marquet, conseller IV, dirigeix una esquadra de deu galeres contra els genovesos, pel qual fet Alfons IV li concedí el títol i honors d'almirall; en 1409, el conseller III, Joan Desvalls, porta a les seves ordres tres galeres i tres naus que la ciutat tramet a Sardenya en socors de l'infant don Martí; el conseller en cap Pere Serra, surt de Barcelona, en 1457, amb dues galeres, quatre naus grosses i un balener, cap a Nàpols, en servei del rei Alfons contra els genovesos, portant el títol d'almirall, i en 1506, Pere de Junyent, conseller III, mana les galeres ciutadanes que acompanyen a Ferran el Catòlic a Nàpols.

La decadència

Potser la darrera manifestació del poder naval militar català és la dels temps de Ferran II, vidu ja d'Isabel de Castella, i casat de nou amb donya Germana de Foix, quan aquesta reial parella marxà a Nàpols en 1506. Per al tal viatge es preparà a Barcelona una esquadra de galeres i naus, que comandava el general don Pere de Cardona. Fou el darrer armament sortit de Barcelona.

Anys més tard, en 1515, es té notícia d'una esquadra catalana, que tanca el període de la nostra història, i que pertany ja a l'Espanya unificada i les campanyes de la qual serveix. És la d'En Lluís de Requesens, nou galeres, un galió i una nau que navega per les costes de Berberia. Va batre als turcs davant Pancaleta de Sicília i de tretze fustes que tenien, n'apresà sis i tres foren enfonsades.

LA RIVALITAT DE BARCELONA I GÈNOVA

SUMARI: LLUITA MERCANTIL. — GUERRA CRUELÍSSIMA. — LA BATALLA NAVAL DE CONSTANTINOBLE. — LA GUERRA A ORIENT. — ALFONS IV I LA SEVA ACTUACIÓ A ITÀLIA. — LA NOVA POLÍTICA D'ESPANYA.

Lluita mercantil

Eterna pot dir-se que fou la rivalitat de Catalunya i Gènova, que donà lloc a diverses guerres i combats navals. Foglieta, historiador genovès, féu una frase: *Cataloni perpetui Ligurum hostes.* La conquesta de Sicília pels catalans, fent-la, per la seva situació i fertilitat, font del comerç i la navegació en el Mediterrani, concitaren l'enveja més que l'odi de la República genovesa. Inicià les hostilitats Enric Spinola, quan en 1285, amb cinc galeres i una sagetia, apresà una nau catalana entre les illes de Còrsega i Sicília, que anava de Tunis a Pisa, amb càrrega de llana i altres mercaderies de Ber-

beria. Navegaven amb ella dos lenys i una barça, que també foren apresades.

Aquest trencament renovà velles enemistats nascudes a Sardenya i Còrsega sobre el favor que els catalans donaven a Pisa, en pac d'atencions que aquesta República tenia també amb els catalans. Seguiren per molt de temps les hostilitats, que prengueren més increment quan Jaume II d'Aragó rebé la investidura de Sardenya per part del Papa Bonifaci. Foragitats de llurs privilegis a l'illa els genovesos, veien ocupar llur lloc en els negocis als catalans, dignes rivals en activitat i enginys mercantils.

La batalla naval de Caller, l'any 1325, demostrà la rivalitat. Es trobà l'armada de don Jaume amb la de Pisa, antiga posseïdora de l'illa, que comptava amb el concurs dels genovesos, amb vint-i-quatre galeres, que comandava En Gaspar Dòria, com auxiliar. Sortiren del port de Castro, els catalans, amb tant d'afany de combat, que a poc de posar-se en línia de batalla, a la primera envestida, apresaren vuit galeres, cinc genoveses i tres pisanes.

Les topades, si bèl·liques en el mar, eren també permanents en el ram comercial per terra. La concurrència catalana es féu ostensible en les escales i places comercials a principis del segle XIV, ja que mercaders barcelonins s'establien a Flandes, Anglaterra, Sevilla, Ceuta, Tunis, Provença, Grècia, Xipre, Síria i Egipte, llocs en els quals radicava el comerç genovès.

Sovintejaven els insults i conflictes. Estaven en 1326 els genovesos a Saona, i unides le sfraccions guelfa i gibelina, els armadors genovesos feren apresar,

en el port de Girgenti, la «coca» barcelonina de Pere Vidal i Arnald Sabater. Aquesta manifestació d'hostilitat féu que el magistrat municipal de Barçelona es dirigís al rei Fadric de Sicília, demanant la seva intervenció per a retornar la nau apresada. Sobre aquest afer la Municipalitat escriví als cònsols que tenia a Palerm, Messina i Trapani. A aquest greuge s'hi afegí l'apresament d'una *coca* de N. Bordell.

Catalunya declarà llavors les represàlies, que foren sospeses, a petició dels mateixos genovesos, mentre s'estudiava aplicar una indemnització als danys soferts per ambdues parts. Vingueren de Gènova a Barcelona, com ambaixadors, Nicolau Dòria i Antoni Comilla, per a tractar amb el rei de la convenció projectada, que acabaren per firmar en nom de la República. D'aquí havien sortit com ambaixadors de la Municipalitat cap a Saona els germans Berenguer i Simon Dusay i Bernat Rovira. La República no acceptà l'acordat pels seus ambaixadors, per la qual cosa els de Barcelona també hagueren de retirar-se.

Guerra cruelíssima

Prosseguiren els petits atacs i contínues molèsties, fins que els catalans es decidiren a repellir-los declarant la guerra. S'organitzà una esquadra a Barcelona, a despeses de la ciutat i sota la comanda de Guillem de Cervelló com a general, formada per quaranta dues galeres i trenta lenys. A darrers de juliol de 1331 es presenta a la Ribera, desembarcant

contingents a Mònaco i Menton, que arrasaren les vinyes i cremaren moltes cases. Sitiat el port de Saona, es bloquejà Gènova, trametent una carta al Senat demanant satisfacció a les hostilitats causades o continuar la guerra. Desembarcaren els catalans a Clavaro, on tingué lloc un combat, i saquejat el raval, i cremats palaus i temples, feren altres excursions a Port-venere, destruint planters i sembrats, i, per fi, invernaren a Sardenya, des del qual lloc interceptaren tota navegació als genovesos.

Aquests aprofitaren el temps per a formar una esquadra de quaranta set galeres, que manà Antoni Grimaldi, contra les costes catalanes. Causaren grans danys a la de Llevant, i pels voltants de Mallorca apresaren cinc galeres que, abandonades per la gent, foren cremades. A mesura que s'allargaven les hostilitats, prenien més caràcter venjatiu i cruel, que atiaven els corsaris. Pres un de català, gairebé tota la tripulació fou degollada. Així es passà l'any 1332.

Al següent, seguí la guerra, amb desastrosos efectes per part dels genovesos, els quals es veuen precisats a formar dues esquadres de deu galeres cada una. Apresen galeres catalanes, com per la seva part aquestes fan de les seves, sobretot pels mars de Sicília. Aprofitant el retorn d'una esquadra a Gènova, sis galeres catalanes surten com a corsàries cap a Còrsega, Sardenya i Sicília, on, en guerra de represàlies, causen danys, i, en revenja, penjen els presoners que fan. Una altra esquadra de deu galeres arma Gènova, sota la direcció de Sòlogro, que per les Balears causa greus danys a quatre naus catalanes, on vuit cents homes foren morts

o ferits i es rendiren tres cents presoners. Un cronista ligur, per a demostrar l'odi i el desig que la gent de Sòlogro anés a l'abordatge, conta que féu tirar a la mar els queviures de les galeres, perquè els soldats, per necessitat i pròpia conservació, anessin a la lluita, ja que, del contrari, haurien sucumbit per la fam, que sols podien deturar proveint-se de les naus contràries. Tal desesperada resolució — anys després imitada per Hernan Cortés cremant els navilis — els donà la victòria, comprada a alt preu de ferocitat.

Fou, aquest Sòlogro, un gran capità. S'apoderà de moltes naus, i per a deturar el cors que quatre galeres i un leny subtil feien a Sardenya, dividí la seva esquadra, a la qual empaitaren els vaixells catalans, fins que comparegué l'altra divisió, que els tallà la retirada. Sis cents homes moriren, del combat i ofegats, seixanta prengueren terra a la costa després del combat i cent quaranta quedaren presoners. A les forques de la platja de Caller, aixecades contra els genovesos, morien el comandant i un capità dels catalans. El cors que s'exercia, gairebé impunement, contra els genovesos, a la mar de Xipre, prohibint tota navegació entre la colònia de Pera i la metròpoli, féu que el Senat deliberés armar una esquadra, manada per Bernat Casaneo, que trobà cinc navilis catalans, entre Cilícia i Egipte, que, després de dur combat, foren incendiats.

Un seguit de preses per cada banda feren que Alfons IV concedís al batlle i magistrats de Barcelona, presents i futurs, la facultat de nomenar i posar capitans de guerra a totes les naus, coques i

lenys, així fossin armades o no, que sortissin de viatge, fins que es firmés la pau, amb les mateixes facultats que donaven les Ordenances de la Reial Armada. Contestaren a això els genovesos armant una esquadra de set galeres, que, dirigida per Dòria, causà greus danys a les catalanes que trobà a Sicília, a les que feien comerç amb Berberia i per fi vingueren a les nostres costes, on apresaren dues galeres i alguns lenys, retornant amb un ric botí a Gènova. Poc després aquesta Senyoria armava vint-i-vuit galeres, comandades per Eduard Dòria, que en el port de Palerm envestiren dues naus catalanes, que, en ésser abandonades pels tripulants, foren cremades.

La batalla naval de Constantinoble

En 1351 es romperen les treves entre el rei don Pere i la senyoria de Gènova, per haver concertat, el primer, a Perpinyà, una aliança ofensiva amb la República veneciana, contra els genovesos. En compliment del tractat, prepara el rei una esquadra de trenta tres galeres, per la qual oferí Catalunya un bon donatiu. Per cert que es caracteritza aquest armament per ésser una força, més que catalana, de la gloriosa Confederació. Així veiem que era son almirall el famós Pons de Santa Pau, que tenia una espècie de Consell o Estat major format per uns pràctics marins barcelonins, Francesc Finestres, Ferran de Manresa i Guillem Morell, Andreu Olivella i Andreu Bosch, i amb tres vice-almiralls, un

de cada poble de la Confederació catalano-aragonesa: Bonanat Descoll, de Catalunya; Bernat Ripoll, de València, i Roderic Sanmartí, de Mallorca. Aquestes forces s'uniren, en aigües de Sicília, amb l'esquadra veneciana, formada per trenta galeres, comandada per Pancràs Giustiniani.

L'estol de barcos es dirigí a Negropont, cercant els genovesos, que tenien seixanta sis galeres, manades per Paganino Dòria. Fugitiu aquest, passà els Dardanels, refugiant-se a Galata, al Bòsfor, on tenia la Senyoria una rica colònia. En front de Constantinoble s'entaulà la batalla, famosa i sagnant. Lluitaven cent quaranta galeres i quatre nacions: aragonesos, venecians, genovesos i grecs. Aquests tenien catorze galeres, que s'uniren amb els venecians, però aviat deixaren sols llurs aliats en el combat. Aquesta acció tingué més la direcció del comú odi que de la disciplina, ja que, començat l'atac per Santa Pau i els catalans, els venecians sentiren l'efecte de l'abandó dels grecs, mentre els genovesos, confiant en la gent de terra, en la pràctica dels corrents i en el favor de la grossa mar que s'aixecà i en els aventatges de la nit, obtingueren la possessió de la mar. La mortaldat fou gran i general el dany entre tots. Santa Pau i el vice-almirall Ripoll moriren, perdent els venecians catorze galeres, dotze els aragonesos i tretze els genovesos. Tres mil catalans moriren i Gènova, en saber les seves pèrdues, ni celebrà la victòria, ni la recordà en els seus adversaris, ni féu la ritual ofrena al temple.

A l'any següent aprofitaren els genovesos la insurrecció del jutge d'Arbona, a Sardenya, contra els

aragonesos, per trametre allí una esquadra de seixanta galeres, manada per Antoni Grimaldi. Es reprengué l'aliança de Catalunya i Venècia i s'armà una esquadra de seixanta barcos de guerra, entre els quals hi havia cinquanta galeres i deu naus grosses. Formaren tres divisions, sortides, respectivament, de Barcelona, València i Mallorca. Reunida a Mahó, es nomena cap suprem, per aclamació dels Comuns de Catalunya, a Bernat de Cabrera, i fou tal l'entusiasme de la població civil, que Catalunya avançà la contribució de tres anys.

Aquest cop es venjà la derrota dels Dardanels. L'esquadra catalana es juntà a Alguer amb la de Venècia, manada per Nicolau Pisani, i forta de vint galeres. Allí es trobà amb la genovesa, que, començada a ser atacada pels catalans a la matinada, va durar la batalla fins a pondre's el sol, perdent els genovesos vuit mil homes, entre morts i ferits, sense comptar-ne uns tres mil cinc cents fets presoners. De les seixanta galeres seves, sols en salvaren dinou en la fugida, quedant la resta apresades o enfonsades. L'armada de la lliga catalano-veneciana tingué tres cents seixanta morts i uns dos mil de ferits. Aquesta acció fou mortal per a Gènova, iniciant el pla de la seva decadència, ja que, per a salvar-se, s'entrega al domini de Galeazo Visconti, senyor de Milà, la potència més gran d'Itàlia.

Aquestes guerres tan continuades engendraren, al costat de l'acció oficial dels Estats, el que en podríem dir privada dels individus, exercida mitjançant el cors, una espècie de continuada «guerrilla», de la qual vivien molts, més atents al botí que a la

causa patriòtica. Fou un mal d'aquí i d'allí, comprensible per no ser esborrades diferències i aquietats els esperits. El rei Pere II, amatent a això, respectant els drets dels ciutadans de Barcelona a la navegació, i volent evitar que del fruit del saqueig s'enrobustís el poder genovès, previ l'acord d'una Junta de gent nàutica i mercantil de la ciutat, prohibí el navegar amb naus, coques, lenys i barques, ni carregar mercaderies per a països ultramarins; disposà que tot el comerç es fes en galeres ben proveïdes, armades i amb guarnició de govern, imposant greus penes als contraventors. A l'anunci de la sortida d'una forta esquadra de Gènova a practicar el cors de la costa catalana, es prohibí tota navegació que no fos del reial servei. D'aquí se sortí per al cors, i quan Gènova hagué reparat les seves forces, gràcies al duc de Milà, trameté una esquadra contra catalans i venecians, de vint-i-una galeres, manades per Dòria, que féu bastant dany al litoral, envestint i cremant la vila de Palamós, després de la qual cosa empaita els venecians al golf adriàtic. Més tard es féu un armistici entre Barcelona i Saona, que acaba amb la pau signada entre la República i la Corona d'Aragó a 7 d'abril de 1356. Es distingiren l'almirall Gilbert de Centelles i el vice-almirall Galceran de Genollet.

Regna la pau alguns anys. En 1380 dues galeres catalanes n'apresaren una de genovesa al Ròdan. Perseguides per nou de Mateu Ansaldo, hagueren de refugiar-se a Civita-Vecchia, on, abandonades per la tripulació, foren cremades. Sis anys després torna a haver-hi armistici, entre Berenguer d'Abella

en nom de Pere IV i Luguino Escaramupo per part del Dux de la Senyoria. Es fixà que els catalans sols poden armar i despatxar bastiments de rems a Barcelona, València, Mallorca, Menorca, Eivissa i Caller i Alguer a Sardenya; els genovesos sols a Gènova, Saona, Alberga, Vintimilla i Port-Venere, i en els dominis ultramarins de Pera, Caffa, Scio i Famagusta.

La pau oficial no exclou la continuació d'hostilitats entre particulars, que prossegueixen el cors com a negoci de lucre o entre ciutats, que l'aprofiten per a venjar comuns ultratges. Un d'aquests darrers és el nomenament per la Municipalitat barcelonina del cavaller Ramon Vilanova i Galceran Marquet com a capitans de dues grosses naus que tenen per missió acorralar uns corsaris que infestaven les costes de Sicília, en 1391. No es dolcifica el tracte als vençuts, puix és cosa general penjar els rendits, després de destruir-los les naus.

La guerra a Orient

En entrar el segle XV la guerra té lloc a Orient. Els genovesos les emprenen per la part de Síria i illa de Xipre, on han de combatre les esquadres catalana i veneciana. Tenen els genovesos un expert cabdill amb en Pere Dòria, que a les costes de Sardenya apresa set armadors catalans, que són enforcats a Gènova. Prenen les embarcacions que poden i arriben davant de Barcelona, on ataquen les companyies de defensa, i on se'ls contesta retirant-

se a la desembocadura del Llobregat, on, segons ens conta el Dietari de la Generalitat, cremen dues barques de pescadors. En 1405 el capità Baptista Montaldo apresa set corsaris catalans, que són penjats a la punta de la llanterna del port de Gènova.

Gairebé tot el segle XV és un continuat combat naval, i quan aquest decreix, en els dies de Ferran el Catòlic, la guerra, no ja de Catalunya, sinó d'Espanya, té lloc en el continent, marcant el que ha d'iniciar la decadència en els temps dels Austries.

Però, retornem al que era encara Edat Mitjana, i a l'actuació de les forces de la Confederació Catalano-aragonesa, si bé en plena dinastia castellana, iniciada per Ferran I d'Antequera, o sia amb la més minsa representació catalana. Aquí ens importa observar el divers caràcter de les seves expedicions marítimes. Mentre regí a Catalunya la dinastia autòctona i indígena, la lluita fou per a unir l'Occident amb l'Orient mitjançant relacions mercantils. La nova dinastia prosseguí la lluita amb una altra finalitat, la del predomini conqueridor dels reis, el plet de domini polític, la usurpació de reialmes per arribar a un cesarisme absolut. S'engendrava l'Edat Moderna, es constituïen els grans Estats, venia una transformació que havia d'explicar les successives lluites.

Arriba a son apogeu la baralla entre catalans i genovesos en 1411. Era una guerra a mort en la qual el vençut expirava a mans de son vencedor. Llarguíssim seria l'índex dels fets que podrien citar-se. A una expedició naval concertada a Gènova, se li responia amb una altra formada a Bar-

celona... A una operació amb èxit realitzada a la Ligúria, calia afegir-se'n una altra per Catalunya. De Sicília les preses s'estengueren a l'Arxipèlag, i si a una part els catalans foren víctimes, a l'altra ho foren els genovesos, que allí tenien riques colònies. Fins a Alexandria s'estengué el que podríem dir-ne zona de guerra, i no es respectaven, pels combats, els ports neutrals. Es conta que, bloquejats i bombardejats els genovesos a l'illa de Schio per set galeres catalanes, els del país armaren una nau de l'illa i una galera de Lesbos, i empaitaren els agressors, que es dirigiren a Alexandria. En el port entaularen un combat tan porfiat, renyit i acabat amb igualtat tan justa, que es repetí quinze dies seguits, amb greus danys per cada banda, fins que els governadors del Soldà intervingueren perquè acabés, fent retirar els genovesos, que no tenien allí el predicament dels catalans.

Alfons IV *i la seva actuació a Itàlia*

I arribem al regnat d'Alfons IV, que pot dir-se que fou una continuada lluita amb els genovesos, ara favorable, ara adversa, fins a ésser vençut i presoner per a després obtenir noves victòries i imposar una veritable hegemonia. Llavors, en 1418, es declarà oficial la guerra. En l'odi reconcentrat fou guspira arboradora de la lluita un insult a una nau fletada pel rei, de preciós carregament, que no sols fou rendida i abordada, sinó que es féu amb els mercaders i tripulants la crueldat de ma-

tar-los i tirar-los a la mar. Portà això a armar a les Drassanes de Barcelona una esquadra de trenta sis barcos de guerra, que es féu a la mar a principis de 1420, en l'armament de les quals hi prengué part la ciutat, donant voluntàriament subsidis, que motivaren que el rei eximís del dret de quint a les esquadres que Barcelona armés en cors.

Vuit naus catalanes creuaven a la vista del port de Gènova, impossibilitant tot comerç i navegació, i constituint un veritable bloqueig. Els bloquejats armaren set grans naus, comandades per Francesc Spinola, les quals aconseguiren fer-les fugir.

Alfons no sols dominà les terres interiors de Catalunya, València, Aragó i Mallorca, sinó que es tengué son domini a Sicília, Nàpols, Sardenya, Còrsega i Toscana. Aliat a Venècia, havia de merèixer el més formidable odi de Gènova, ja que constituïa un poderós rival. Comptant amb tot el concurs de Provença, en 1423 fou assetjada la mateixa ciutat de Gènova, per divuit galeres catalanes, sortides de Barcelona, a les ordres de don Fadric d'Aragó i de Ramon de Perellós. Si bé no entraren a la capital de la Senyoria, rendiren el port de Sestri i els llocs de Bonifaci i Portofin amb son castell. Des d'allí es feren correries pel litoral genovès, obstruint-li tota relació comercial.

Dos anys més tard, quatre galeres catalanes desembarcaren a Rapallo; després, altres vint-i-quatre galeres sortides de Liorna, i portant a bord a Tomàs de Campofragoso, cabdill de la fracció de genovesos desterrats, bloquejaren i bombardejaren el port i moll de Gènova, que, si bé no donà resultats

materials; més tard, quan Montefragoso alliberà la ciutat del duc de Milà i fou proclamat dux, afirmà les bones relacions amb Catalunya, convidant al canvi de mutus presoners.

L'any 1435 hi hagué la desgraciada batalla de Monsa, en la qual caigué presoner el rei Alfons i tota la seva cort. Aquella desgràcia acabà en bé, ja que motivà que, presoner del duc de Milà, aquest l'alliberés, i per tal motiu renyís amb Gènova. El duc, sense armada pròpia, comptà amb la dels catalans, que li facilitaren quaranta dues galeres, entre elles sis de pròpies de Joan de Fivaller, ciutadà de Barcelona, que ell mateix comandà. No sols feren danys a Gènova, sinó que es dirigiren després a Nàpols a combatre les forces de la casa d'Anjou i als provençals, aliats de Gènova, en la lluita contra Alfons v, contribuint al domini d'aquell regne pel sobirà d'Aragó.

Com que el cors seguia per la costa catalana i es va saber que navilis genovesos s'acostaven a Sant Feliu de Guíxols i Palamós, s'armà una esquadra. Vingué una treva, i poc després s'iniciaren de nou les hostilitats, que romperen l'almirall Bernat de Vilamarí i Ramon de Centelles, els quals apresaren gran nombre de naus. Un altre armistici i una nova guerra portà l'entrega de Gènova per Pere Fragoso a Carles VII, rei de França, assenyalant les rivalitats de la Casa d'Aragó i Anjou. Fou aleshores formidable l'armada catalana, dirigida per Vilamarí, Galceran de Requesens, Vidal de Vilanova i el conseller III de Barcelona, Joan de Santcliment. Eren unes seixanta galeres que, després de rendir Noli,

Camucchio i Regis, passaren a bloquejar la capital de Gènova, quan se sabé la mort d'Alfons IV al castell de l'Oro, de Nàpols, malaurant-se l'empresa de dominació a Itàlia.

En pujar al tron Joan II, ja no hi hagué més política exterior. Les qüestions internes ho dominaren tot i la nostra terra, que el declarà enemic, veié com els adversaris d'ahir eren aliats del rei contra aquesta. Així sorprengué que després del cors que feia víctimes les naus i pobles de la marina, una nau genovesa, en 1446, a sou de Joan II, infestés la mar de Barcelona. Catalunya, i no el rei, aprestà quatre naus per a combatre-la, iniciant la República Municipal barcelonina, la guerra contra Gènova, aliada amb un mal rei. Les costes de València veieren com s'apresaren barcos genovesos, que motivaren l'últim esforç de Gènova contra Barcelona, imposant drets i contribucions sobre les importacions de mercaderies estrangeres.

La nova política d'Espanya

A la decadència de Ligúria seguí la nostra amb la unitat espanyola. Guspires del llarg i profund foc hi hagueren amb la guerra de cors, però la política ultramarina no era ja grata al país, la defensa de les pròpies llibertats preocupaven, i el plet territorial d'Itàlia quedava desplaçat entre les corones de França i Espanya, que havien de portar a les guerres de l'alba de l'Edat Moderna. El des-

cobriment d'Amèrica, el comerç amb la qual es prohibia als catalans, ajudava a desfer-se del plet de la marina.

Les lluites de catalans i genovesos havien d'ésser sols un record històric, i substituir-les una fraternal amistat pel domini comercial de la mar llatina.

LA POLÍTICA NAVAL CATALANA

Constitueix un interessant capítol de la nostra història el que podríem titular Política Naval Catalana en els segles mitjos, o sia la influència que en les empreses nàutiques del Mediterrani exercí Catalunya. Sense necessitar l'antiga Confederació l'auxili directe de cap poble, el presta a alguns, no sols del territori ibèric, sinó fora del mateix. Per consideracions d'ordre polític i fins per interès, es desenrotllà una acció que sols podia exercír qui aconseguís una hegemonia. I aquesta és coneguda i reconeguda a Catalunya en aquella època.

A l'actuació nacional cal afegir-hi la internacional.

Els Papes aprofiten les forces militars navals per a llurs empreses. L'expedició contra les Balears, iniciada a Pisa pel Papa Pascual II, en 1114, compta amb Ramon Berenguer III, generalíssim i ganfaroner de l'Església Catòlica. Més tard, en 1147, Eugeni III, d'acord amb els genovesos, proclama la creuada contra la moresca Almeria, i hi concórre Ramon

Berenguer IV amb les seves naus i nobles cavallers. Quan es tracta de combatre a Mahomet II, a la veu de Pius II van a les mars de Xipre i Rodes les galeres catalanes que han de deslliurar el Llevant de tot perill.

La República de Pisa té forces catalanes, a estipendi i mercenàries, per a defensar els seus interessos de Sardenya i Còrsega, contra les pretensions dels genovesos. Quan les dues ciutats rivals del Mediterrani deuen renyir, Gènova i Barcelona, troben ja un més vell origen, que les lluites dels corsaris i les pretensions sobre Sicília i Calàbria, puix ja es barallaven en les turbulències civils de les illes de Còrsega i Sardenya. Pisa compta sempre amb el concurs dels catalans, i per odi a la primera s'iniciaren les hostilitats, que aquí procuraren venjar-se. Els ballesters de les galeres pisanes eren catalans, i armadors de Catalunya anaven a la part amb l'empresa de la República de Pisa.

La Senyoria de Venècia fou també aliada dels catalans. Sols per poc temps estigueren en lluita, i més servint interessos estranys que propis. Es reprengueren les bones relacions i mútuament se serviren. El Dux Francesc Foscori, en fer lliga amb els genovesos, exclogué tot el que fos donar-los auxili contra els catalans. Són apreciables les proves d'afecte en els documents de l'època, en la qual molts cops s'anomenen germans, que la ciutat de Barcelona sempre ha conservat bona pau amb la sereníssima República de Venècia, amics caríssims, etcètera. En diverses ocasions es féu procés a ve-

necians que atropellaven mercaders de Barcelona i es recorda que, com a joia preada, trameteren a Jaume I el cos d'un dels sants innocents, que la reina Violant féu regalar a la Catedral barcelonina. Anys més tard, a Perpinyà, contractaren amb el rei Pere IV una aliança contra Gènova (1351), per la qual cosa se'ls trameteren vint-i-tres galeres manades per Pons de Santa Pau, les quals prengueren part en el combat de Pera, en 1352, i renovaren la lliga per cinc anys més, en el qual temps derrotaren Gènova.

Havien mostrat els reis d'Aragó preferència estimable per la Marina. Quan en 1269 don Jaume I va empendre l'expedició a Palestina, embarcà en la galera de Ramon Marquet, famós nauta barceloní, sota la direcció i vigilància del qual es féu l'armament.

Pere III era més amic que sobirà de Roger de Llúria. Abans de partir de Sicília, conta Ramon Montaner, li donà instruccions amb aquestes paraules: «Armareu a l'instant vint-i-cinc galeres, de manera que cada una porti un comitre català i un altre llatí, com així la meitat dels notxers i proers catalans i l'altra llatins, i els ballesters tots catalans.» Aquella nit el rei cridà l'almirall, i li va dir reservadament: «Entre aquestes galeres n'armareu quatre totes d'escollida gent catalana, en les quals no hi ha d'haver ni un sol llatí, ni cap home d'altra llengua. En elles volem embarcar-nos i partir amb el favor de Déu».

L'escriptor sicilià Nicolau Speciali, publica un fragment de l'exhortació que el mateix rei dirigí al dit

almirall, en 1258, abans de sortir de Barcelona per a combatre l'esquadra de Felip *l'Atrevit*, que estava a Roses: «Roger, puix l'experiència t'ha ensenyat, sens dubte no ignores quan fàcil és als catalans i sicilians triomfar en els combats navals dels provençals i francesos», fent record a les victòries de Messina i Nicotera, Sorrento i port de Malta.

Zurita explica així la derrota de Felip *l'Atrevit* en la batalla naval de Roses (1285) per l'esquadra barcelonina comandada per Berenguer Mallol: «Totes les altres galeres foren desbaratades, i fou gran l'estrall que féu en els francesos la ballesteria catalana dita de taula, que era la millor d'aquells temps; i aquests foren els que venceren moltes grans batalles de mar, en les quals s'assenyalaren els catalans sobre totes les altres nacions... D'allí endavant començà la nació catalana a ésser estimada sobre totes les empreses de mar; i amb aquesta victòria i les altres que alcançaren essent son almirall Roger de Llúria, no sols es defensà el Regne de Sicília i el que es conquistà a Calàbria i Basilicata; però es pot dir en tota veritat, que es restauraren aquests regnes, que el Rei de França tenia ja per seus, i quedaren els catalans amb el senyoriu del mar.»

Gran atreviment demostrà el rei Pere *el Cruel*, de Castella, quan personalment, en 1359, amb la seva armada, volgué bloquejar la ciutat de Barcelona. El cronista Zurita, ja esmentat, explica l'imprevist d'aquell propòsit amb aquests termes: «Quanto l'Armada (del rei castellà) era mayor que las ordinarias de corsarios Genoveses y Moros que solian cor-

rer aquellas costas, se tuvo por mucho mayor aquella afrenta; porque la nación catalana, que hasta entonces había contendido por mar con Pisanos, Genoveses i Venecianos, era muy temida y había ganado mucha honra contra los extrangeros, con quienes tubieron grandes guerras en los tiempos antiguos con gran renombre y honra de aquella ciudad (Barcelona)».

En el combat del port de Barcelona una nau catalana féu gran dany a una altra d'enemiga, mitjançant una bombarda, que matà molts soldats i trencà un tros del pal major. Fou indubtablement un dels cops en què s'usà per primera vegada la pólvora, iniciant el que més tard havia d'ésser acció de l'artilleria. L'estudi que de qüestions marineres havien fet els catalans, lliurà la vida a alguns, fets presoners per l'esquadra de Pere *el Cruel*, ja que trobaren a molts experts fabricants de rems. Preses les tripulacions de cinc galeres a Cartagena, foren degollats els mariners, llevat dels citats, que foren tramesos a les Drassanes de Sevilla, per a treballar i ensenyar llur ofici, que tenia allí manca d'operaris.

DEL COMERÇ MARÍTIM CATALÀ

SUMARI: ITINERARI DEL TRÀFEC. — ESPERIT COLONITZADOR. — LA TRADICIÓ MERCANTIL. — LA MUNICIPALITAT. — ELS CÒNSOLS DE COMERÇ. — BARCELONA PORTA FRANCA — EL COMERÇ AMB FLANDES I ANGLATERRA. — L'ORGANITZACIÓ.

Itinerari del tràfec

Antoni de Campmany, al qual la nostra època comença de fer justícia, descriu Catalunya com a situada als confins de la Gàl·lia Narbonense, a les voreres del mar Mediterrani, centre aleshores de la civilització i de totes les contractacions, afegint que la resta de l'Europa era mig bàrbar, mentre el Nou Món estigué per a descobrir-se. Apassionat pel món llatí, exalça les glòries dels pobles que en ell es reflecten, dient:

«Tot el comerç d'Asia i Africa es feia pel canal del Mediterrani, les ciutats del qual foren les primeres que fundaren els Consolats ultramarins, les

Llotges o Tribunals de Comerç, els Bancs públics i les Germandats o Monts-pius. Foren també les primeres que idearen les lletres de canvi, les que inventaren i usaren primer la brúixola. Subministraren cèlebres generals de mar a les potències del Nord i produïren els Colombs, Vespuccis, Vezeranis i Cabots. Podem dir que aquesta llacuna mediterrània donà el talent, la indústria i la gosadia per a descobrir i penetrar les immensitats de l'Oceà.»

Parlem ara de les gestes de pau, de la colonització mercantil, de la influència del comerç, en son aspecte naval, com havem parlat abans de les empreses bèl·liques i guerreres pròpies de la política dels reis d'Aragó, que arribaren a netejar de pirates moros tot el litoral.

La primera manifestació mercantil naval fou a les illes Balears. D'allí s'estengué a Sardenya, Sicília, Malta i les illes gregues; amos de llocs estratègics, de Barcelona irradià la comunicació a Itàlia, l'arxipèlag grec, Àfrica i Àsia. Com que no foren els catalans els iniciadors de l'empresa, hagueren de competir amb les ciutats italianes, arribant, respecte a Gènova, a una veritable guerra, de la qual ja hem parlat.

Esperit colonitzador

El caràcter colonitzador català no fou de subjecció per als pobles; al revés d'altres races, procurà el guany més que el domini, i donà mostres de supeditar a l'interès mercantil les causes de religió

i nacionalitat que no li interessaven. Allà on un castellà, en segles posteriors, volgué posar una bandera i encaminar ànimes al cel, el català plantava la tenda per al canvi, venia el producte i comprava el que a casa seva volia avalorar. Per això no tingué plets religiosos ni féu proselitisme per al seu ideal. Fou, la seva colonització, purament de mercader, títol apreciabilíssim i veritable noblesa en la seva societat. El mateix s'honorava com a conseller en la suprema magistratura municipal de Barcelona. S'adaptava als usos i pràctiques del país que visitava, la qual cosa engendrà un esperit de tolerància que traspua en tota la legislació de l'Edat Mitjana. Altres pobles no poden dir ni feren tant.

Els usos i costums seguits en les seves contractacions i l'administració de la justícia en son aspecte civil, recopilats, formaven les seves primeres lleis. «El llibre del Consolat de Mar» no fou sols la primera compilació de lleis, sinó que d'ell sortiren totes les lleis de l'Europa de l'Edat Mitjana, en son caràcter mercantil.

El comerç desbastà la crosta incivil i bàrbara de la primitiva Barcelona; els viatges i les relacions comercials modificaren el seu caràcter; eixamplant el seu punt d'albir moral, la féu hospitalària, lliure, amable, justa i humana. Perfeccionà la seva vida i pogué ser mirall d'altres pobles i exemple dels rerassagats.

Quan la invasió bàrbara acabà amb les despulles de l'imperi romà, tot naufragà. Sols a Bizanci continuà el comerç circumscrit als pobles de l'Asia Menor, l'arxipèlag grec i Alexandria. En caure Cons-

tantinoble a poder dels turcs, el comerç, per via interior, es féu amb el Nord l'Europa, i es constatà la ruptura de relacions amb el món llatí.

L'empresa de rependre-les corresponguè a les ciutats o Repúbliques italianes de Venècia, Gènova i Pisa, i després a Barcelona.

La tradició mercantil

La nostra ciutat, fins deixant a part l'esplendor que tingué en l'època romana, amb el seu port i les comunicacions de les cèlebres vies, tenia ja tradició mercantil en els primers dies de la Reconquesta. En 878 Lluís *el Calb*, per a beneficiar el bisbe i la Catedral, concedeix en un diploma els dos terços dels ingressos de la Duana del comerç *marítim* i terrestre, de les portes de la ciutat i de la fàbrica de la moneda, a canvi de resar la diària «oració pel rei». En 1009 es parlà d'obres pies mercès a donatius del ric comerciant Robert; en els «Usatges» es posa a la cura del Príncep el tràfic i navegació de la capital i els ports, «des del Cap de Creus fins a Salou», donant protecció i salvaguarda a les embarcacions que anaven i venien, a l'igual que als mercaders i tractants en llurs viatges per terra.

Reneix un primitiu comerç entre el pagès i el tractant. En els segles XI i XII, trobem establertes duanes, fires i mercats, que es van estenent per ciutats, viles i pobles. Ermengol II, Comte d'Urgell,

parla, en una concessió de 1029, d'uns drets de Duanes; en 1050, les cita el comte de Barcelona Ramon Berenguer I, en una escriptura. No parlem del comerç interior, puix concretarem la nostra missió al que fou exercit per mitjà de navilis.

Es creu que les primeres contractacions que el comerç de Barcelona tingué mitjançant el seu port, foren en el temps del comte Ramon Berenguer IV amb genovesos i pisans, ja que la resta de la península ibèrica estava a poder dels sarraïns i de la pirateria, i pels mateixos no donava lloc a la comunicació. En el temps d'aquest sobirà, hi hagué una dissenció entre ell i Gènova, de greu perjudici per aquesta, ja que fou privada de tota comunicació amb Provença, regida pel comte. Es féu la pau, trametent aquí, la República, el cònsol Lanfranco, i donant lloc a un curiós tractat, pel qual s'obligava Gènova a pagar al comte barceloní deu unces d'or per cada nau que sortís de Gènova cap als seus dominis; més petit era el que pagaven els bastiments menors; els genovesos circularien lliurement per Catalunya com els catalans per Gènova; la República s'obligava a pagar 100.000 sous en el cas de trencament del tractat, del qual en donaven garantia els comtes de Tolosa i Sant Gil, el vescomte de Narbona i els veïns de Montpeller. Per la satisfacció del Tractat i l'alliberament dels presoners, anaren a Barcelona un plenipotenciari, el cònsol Caffaro i Ansaldo Crispino. En un anex es fixà que per cada nau genovesa que fondegés des de Niça a Barcelona i Tortosa, es pagarien deu morabatins, assegurant el comte el passaport de tots

els vaixells i passatgers que arribessin als ports del seu domini.

La conquesta primera de Mallorca donà ocasió a l'arribada d'estrangers a les nostres platges. En 1137 el comte Berenguer pogué dotar i beneficiar l'Església Catedral de Barcelona del delme de les gabelles que es cobraven de les naus que sortien del port, per la qual cosa es digué aquest de la Seu, llavors situat més amunt de l'actual plaça del Palau, l'anterior al d'Alfons IV. La Barcelona d'aleshores meresqué l'elogi de Benjamí de Tudella, que la visità en 1150, en son viatge de Toledo a Jerusalem. Descriví el seu tràfic i moviment, com a població marítima, que encara que de reduït recinte, polida i formosa, molt freqüentada de comerciants i mercaders de tots els països, com grecs, pisans, genovesos, sicilians, egipcians, sirians i altres asiàtics.

Els cònsols de Comerç

En el segle XII es practicava ja el comerç marítim directe amb Berberia a Egipte. El rompiment entre Jaume I i el rei moro de Mallorca, en 1227, esdevingué per les preses que feien els corsaris mallorquins als barcos que venien de Ceuta. Són curiosos els drets que es cobraven a la Duana del port de Tamarit, en 1243, que especifiquen les embarcacions que anaven a Berberia. Es prova en documents de l'època com d'Alexandria i Beyruth venien articles de drogueria i especieria, i s'assenyala per a

les expedicions cert proteccionisme, ja que sols s'admet la càrrega en vaixells nacionals.

Aleshores per reial cèdula es demarca la ribera del mar i port, es fan les Ordenances dels Prohoms del port i s'estableixen els cònsols de Comerç en els ports ultramarins per a la protecció dels navegants. Potser la fama dels comerciants es confonia amb la usura; per a rehabilitar-la, en 1266, els comerciants barcelonins demanen a Sant Ramon de Penyafort que escrigui un tractat moral sobre la negociació i els seus contractes, per a la seguretat de llurs consciències, el *Modus juste negotiandi in gratiam mercatorum.*

La Municipalitat

Quan en 1257 es creà el Consell de Cent, figuren en plaça pròpia els comerciants que conserven fins la seva abolició. La ciutat atrau forasters i estrangers, que devien ser en tal nombre, que en dictar el rei Jaume I de Sicília la seva cèdula donant en 1288 als mercaders de Barcelona el lliure i franc comerç de l'illa, exclou «els romans, provençals, toscans, venecians i pisans, veïns de Barcelona». No mancaven colònies de Lombardia, Florència, Siena i Luca. Els alemanys tenien en Rafel Ferrer el seu cònsol i feia operacions la companyia Jons-hompis, havent-hi comerciants de Ragusa (Dalmàcia), Negropont i Portugal. Dos edificis avaloren la importància comercial de la ciutat: la Llotja i el temple de Santa Maria del Mar, tots d'una mateixa època.

En imposar-se un arbitri per a formar una esquadra contra els moros, es classificaren, en 1315, les classes de vaixells i se'ls divideix per llurs viatges: s'assenyalen les naus, coques i lenys que retornaven del viatge ultramarí; aquests, galeres i tarides que feien el viatge de Sardenya, Sicília, Nàpols, Gènova, Pisa, Venècia, Tunis, Berberia i Spanya (Andalusia); els lenys de bandes i grossos que feien el cabotatge de Colliure, Narbona i Aigües Mortes, i els lenys i barcos que feien el de Tortosa, Alacant, València, Eivissa, Mallorca i Menorca. Tal enumeració assenyalava el que podríem dir-ne expansió mercantil catalana.

Amb motiu d'un plet entre Mallorca i Barcelona sobre el referent al nomenament de cònsols en els ports, s'assenyalen en 1344 l'establiment d'aquests a Pisa, Nàpols, Gènova, Palerm, Trapani, Caller, Sacer, Oristan, Malta, Famagusta, Alexandria, Beyruth, Constantinoble, Sevilla, Màlaga, Almeria i Marroc. Més tard, en la reforma de les Ordenances dels Corredors de Llotja i Orelia, es parla de vaixells noliejats per a Flandes, Calàbria i Tarento, ultra els llocs citats.

Barcelona porta franca

Una dada revela la importància del comerç marítim. En el mes de juny de 1448, es compta en el port de Barcelona l'entrada de cent vuitanta cinc bastiments, malgrat haver-hi guerra a Nàpols i Gènova i rompiment de relacions amb el soldà d'Egip-

te, que perjudicava en gran manera el comerç d'especieria que feia Barcelona, puix s'estimava aquella importació una veritable font de riquesa, que havia de fer-se, per cèdula reial, per navilis catalans. En una concòrdia de 1221 entre el rei Jaume i Guillem de Mediona, es parla de moltes drogues procedents d'Orient, que més tard veiem repetides i augmentades en altres documents oficials de temps posteriors. Explica això la importància que tingué aquí el Col·legi de Droguers, i les repetides ordinacions dels magistrats municipals, en les quals es parla de safrà, pebre, gengible, lacha i cudi, en 1372, 1387, 1406 i 1495.

El Consolat de Mar parla dels nòlits entre mercaders i patrons que feien el viatge a Acre, Armènia i Alexandria. Aquest, sobretot, fou lloc d'estada de catalans de 1227 a 1536. Prengué allí tal increment el comerç d'especieria, que en 1250 Jaume I i el Soldà d'Egipte, concertaren un tractat per mediació de dos navegants de Barcelona, En Ramon Ricart i En Bernat Porter, que abans havien freqüentat aquells llocs. En 1272, tenien ja els catalans, a Alexandria, llur cònsol nacional.

Una Butlla de Gregori X féu interrompre el tràfec, privant tota comunicació amb infidels, sobretot amb el Soldà, perquè no augmentés el seu poder amb els recursos d'Europa i amb el fruit dels drets de Duana. Jaume I, amatent a la veu de l'Església, prohibí en 1274 la sortida del seu reialme, de ferro, armes, fustes de construcció, gra i altres queviures per a terres de musulmans. Causa greu dany al comerç de Barcelona aquesta disposició, que afectava

a les relacions amb Egipte i Berberia, i la ciutat suplicà que aclarís les disposicions de la Cèdula. Es formà una Junta de Teòlegs de Sant Domènec i Sant Francesc, i es determinà el que era d'il·lícita exportació a terres moresques, en veritables funcions de moderna Comissió aranzelària.

Motivà la decisió una reial Cèdula que podríem dir aclaratòria, per la qual fou privat a països sarraïns, d'armes, fustes, ferro, plom, pega, xarxa de cànem i altres matèries amb què es poguessin fabricar aparells navals, venda de barcos a infidels, blat, civada, mill, panís, faves i cigrons i llurs farines d'aquests i altres grans i llegums. Era la prohibició solament pel Soldà, no per Tunis i altres països de Berberia. No es comprenia en la prohibició el referent a l'alimentació de marineria i passatgers, i conservació i defensa de les naus, al qual efecte es nomenaven dos experts celadors que havien de visurar els queviures i atuells, l'estat dels vaixells i la distància dels viatges.

No fou trencada, malgrat aquestes ordres, tota relació amb Alexandria. En 1286, En Pere IV escriví al Soldà sobre diversos afers mercantils de súbdits seus, i en 1301 els consellers escriviren a «l'honrat, sabi e discret, lo Mir de la Duana en Alexandria, per lo molt alt i molt poderós Senyor Soldà d'Alexandria», presentant-li una reclamació d'un Guillem de Banyoles per a recollir alguns productes que el seu pare allí deixà, i entre ells alcofoll. Devia haver-hi bones relacions, puix l'afectuosa lletra acaba així: «Nos emperó e tota la Universitat de la dita Ciutat, vos ho agrairem molt, e som apareylats de

fer per vós tot ço qui a vós tornàs en profit e a honor».

Assenyala aquesta carta un període de constant relació comercial. Però es reproduïren les butlles pontificals prohibint el comerç amb infidels, que, junt amb la guerra entre catalans i genovesos, limitaren el que podríem dir-ne intercanvi. Però l'interès era gran i es burlaven les disposicions fins a tal grau, que en 1338 el rei don Pere IV aixecà les penyores i càstigs imposats als navegants i mercaders barcelonins que havien tingut allí tràfecs, que arribaven a continuar, mercès a favors atorgats a alt preu a Roma. El rei cobrà per son indult uns 20.000 sous que devia a la ciutat.

L'establiment de Consolats en els ports d'Orient va marcant el trànsit dels catalans per aquests, malgrat les limitacions que el Pontificat i la Corona assenyalarien, a les quals una concòrdia feta pel Consell Municipal, donà solució mitjançant l'aplicació de drets i penyores a les obres de la Drassana, després de vendre's el rei certs drets a canvi de diners, que en aquells temps els sobirans treien del comerç la diferència profitosa que necessitaven, la qual cosa comprova els guanys que aquell tenia, malgrat el risc de la pirateria, l'alt preu dels nòlits, l'interès crescut del capital, les comissions donades als cònsols, l'impost de Duanes sarraïnes, drets de ports d'entrada i sortida, penyores i excomunions.

En el foment de relacions mercantils amb Egipte trobem una cèdula de Pere IV, en 1379, per la qual encarrega a capitans, patrons, comits i sotacomits, en la qual diu: «Sapiats que Nos havem fet pau

ferma ab el Soldà de Babilònia, e ab tots los Officials e altres gents sotsmeses d'aquell», i anys després envià tres cavallers barcelonins, Jaume Fivaller, Bernat Pol i Bernat de Gualbes, aquest cònsol a Alexandria, al Soldà Barkok Daher, per ajustar un nou tractat de comerç i assegurar la lliure navegació per les costes d'Egipte. Repetien així antigues ambaixades; Alfons V reprengué les relacions amb l'Orient, mitjançant el concurs del gran Mestre de Rodes, però la caiguda de Constantinoble en poder dels turcs, assenyalava una gran decadència, si no una total ruïna.

Es reprengueren les relacions mitjançant Alexandria, i aquest port fou la via de comunicació amb les terres asiàtiques. En temps de Ferran II devien ésser tan seguides aquelles, que la Generalitat de Catalunya ordenà en 1481 l'equivalència dels pesos d'Alexandria, Rodes, Constantinoble i Sicília, amb els corrents de Barcelona. Més tard, en 1522, feta ja la unitat imperial d'Espanya sota els Austries, trobem una representació de la ciutat de Barcelona a la Generalitat de Catalunya, demanant-li que no cedeixi en la sol·licitud presentada al Papat per a obtenir l'absolució dels que haguessin traficat a Egipte, i la concessió d'una nova Butlla per a prosseguir aquell comerç.

Foren continuats els tractes amb les illes gregues: una gran colònia catalana radicava a Xipre, on tenia una factoria Joan de Fivaller, ultra les importants propietats dels Ferrers; a Rodes, amb l'Orde hospitalària i cavalleresca de Sant Joan, tingué en Otho de Pinós, Roger de Pinós, Antoni Fluvià

i Pere Ramon Çacosta, quatre Grans Mestres catalans, i a la qual Orde donaren recursos els catalans d'allí i d'aquí a títol de préstecs, i a Candia, on tingueren els nostres mercaders qüestions amb els venecians.

No menys intensa deixà d'ésser la comunicació mercantil amb Berberia. Hem assenyalat ja expedicions bèl·liques en un altre capítol, i sols ens resta afegir que en la pau fou un mercat de productes catalans i un lloc per a remetre aquí els propis del país. D'allí vingueren oli, dàtils, coral, blat, cera, llanes i cuiros. Si bé les continuades guerres iniciaren una decadència, reemprengué el seu valor després de la conquesta de Bugia i Trípoli per les tropes de Ferran II. L'últim cònsol català a Tunis fou nomenat en 1535.

Poc ha de dir-se del comerç català a Sicília, Sardenya i altres llocs de la que després fou Itàlia. La constant relació i fins el predomini polític exercit en molts pobles, expliquen que fou una zona d'expansió del tràfec català. El mateix es pot dir de les terres de Llenguadoc i Provença.

El comerç amb Flandes i Anglaterra

On, però, per la distància i la intensitat del comerç el nom de Catalunya tingué importància, fou en els ports i ciutats flamenques. Bruges, Iprés i Gand foren visitades pels nostres nautes i mercaders. En l'Edat Mitjana foren aquells països els docs que en els nostres dies han representat Ham-

burg i Amsterdam. Sabuda és la importància de Gand en el teixit de panyos i la de Bruges com a magatzem de llanes i primeres matèries tèxtils, on existien Llotges nacionals per grups d'estrangers, essent la catalana des del 1389. Quan aquesta població tancà el seu port per cegament de les costes per la sorra, passà la seva importància a Anvers, per allà a l'any 1485. El descobriment de l'Índia portuguesa, d'on es tragué especieria primer, i el d'Amèrica després, descentraren la importància relativa que per al nostre país tenien aquelles ciutats del Nord, coincidint amb la decadència de la nostra marina en els dies de la unitat espanyola.

El viatge rodó de Barcelona a Flandes s'estimava de cinc a sis mesos. En documents antics es troba un banquer català, Jaume Vilaseca, establert a Dortdreeh (Holanda) l'any 1299. Se citen diversos robatoris efectuats per pirates anglesos o normands a barcos catalans i mallorquins, la qual cosa donà lloc a requeriments i processos davant la Cort de Londres, fets pel rei d'Aragó. En el segle XV s'expedia des de Catalunya safrà i altres productes, ja que es mantenia a Bruges una colònia de trenta sis comerciants catalans. Per cert que, per imposar-los un reglament que creien gravós, recorregueren els cònsols i mercaders al Consolat de Mar de Barcelona en demanda de justícia, que devien sol·licitar de la comtessa de Flandes, afegint, en una altra carta, «que la lletra o lletres, que devien venir a Madame de Flandes, se adrecen ara a Monsenyor de Borgonya, per tant com la dita Madama es morta. De açó vos pregam carament no hage falta, car

despuis vos ecrivim, nos han feta una gran novitat, que jamés no fou feta, ço és, que han punits ben XXXVI nobles e bons mercaders, cascú en XXV scuts d'or dient que havien comprat per pus alt de la suma de V scuts de gros en sus seus Corredor, de la qual cosa la major partida dels dits mercaders se volien escusar per bones proves, que nols ha res volgut; ans los ha convengut pagar.»

El comerç dels catalans amb Anglaterra s'inicia en el segle XIII, prosseguint en els successius, fent Barcelona en aquella illa les compres de llanes que necessitava, ja que comptava amb lletres de salvoconducte trameses per Enric V en 1418.

La funció mercantil i diplomàtica dels cònsols en països ultramarins, correspon a la Municipalitat barcelonina. Veritable títol d'independència, per la pròpia mà del magistrat municipal es designaven aquells funcionaris per manament de Jaume I en 1266. Més de quatre segles durà el seu establiment, essent la suprema autoritats de cònsols i vice-cònsols el Consell Municipal. Fou títol tan honrós, que acceptaren ciutadans preeminents de Barcelona i no menysprearen un Dòria i un Cosme de Mèdicis. Fou una infusió de vida nova a la ciutat, on aportaven, els que havien estat a l'estranger, llurs coneixements i experiències. Són curiosos els diferents emoluments segons on servien i que cobraven dels drets d'entrada i sortida de navilis. Es mantenien d'aquells cabals Llotges i hostals per als catalans. La Corona cedia sempre davant del Municipi en les qüestions de competència. En l'ordre del seu establiment figuren Alexandria, Bugia, Sevilla, Pa-

lerm, Messina, Tràpani, Caller, Constantinoble, Pera, Modon, Damasc, Montpeller, Marsella, Gènova, Saona, Pisa, Malta, Xipre, Marroc, Màlaga, Almeria, Flandes, Gandia, Nàpols, Toscana, Morlàquia Hongaresa, Scio, Niça, Venècia, etc.

La ciutat de Barcelona tenia facultats per al nomenament de cònsols en les terres enllà del mar, establint-los a les Duanes o Alfondies. Així el d'Alexandria gaudia de jurisdicció civil i criminal, atorgant als súbdits catalans el que poguessin allotjar-se amb les mercaderies llurs en el dit Alfondic, pagant al cònsol el dret de «sisa», que es partia entre el cònsol i el rei.

Cal citar, com a primers Consolats, els d'Alexandria, Sevilla, Sicília, Constantinoble, Montpeller, Bugia i Tunis.

En el referent als articles d'exportació, hem de citar les teles o estofes de llana, els draps i vellus per a vestits, la panyeria de Lleyda, Banyoles, Valls i Sant Daniel; les llanes de Girona, Perpinyà, Tortosa i La Bisbal; sargues, sarguilles, granes, fustans, xamelots, pells adobades, tints, soques, armes, capells, ganivets, articles de terrissa, artefactes de ferro, estany, coure i acer; sedes, teixits d'or i argent, coral, sal, blat, vi, grans, llegums, pinyons, avellanes, nous, ametlles, pomes, castanyes llimones, mel, oli, garrofes, pesca salada, cànem, safrà, moles per a molins, llibres impresos, paper, municions, aparells per a la navegació, joies, pedres precioses, etc.

En el «Dietari de la Ciutat» són en gran nombre les apuntacions referents al comerç naval de Bar-

celona, començant en 1390. Allí hi ha els noms de les naus, de llurs patrons o capitans, dels punts d'arribada o destinació, i dels propietaris de les embarcacions. Consta la construcció de naus a les voltes de la Fusteria, l'armament d'altres per la ciutat contra el cors, i arribades de reis, com la de Joan I, que venia de Tarragona, desembarcant en un pont de fusta a la ribera de la mar, davant de la plaça de Fra Menors (ara Medinaceli), d'on, a cavall, es dirigí a les Drassanes, per a veure les sis galeres que feia construir la ciutat.

L'organització

El comerç naval es basava en un contracte entre el comerciant i el patró, com abans el patró s'havia concertat amb particulars. Les mercaderies a bord hi estaven com en dipòsit.

Una espècie de societat unia el mariner amb altres per acordar la construcció del vaixell, el caràcter d'aquest, de rems o vela, el port, el comerç al qual es dedicaria, el nombre d'accions i llur repartiment, amb les que pertocaven a cadascun.

Davant notari es feia l'escriptura, encarregant-se el patró de la construcció, per la qual cosa es posava d'acord, com a mandatari de tots els socis, amb els fusters de ribera i calafats.

Llest el vaixell i visurat pels que hi tenien part, es ratificava el compromís contret; ajustava el patró la gent corresponent, nomenava els oficials i l'escrivà començava el cartulari. A l'anunci del viat-

ge, els comerciants als quals interessava tractaven amb el patró el preu dels nòlits per tant el quintà, bóta o fardell, i empremien el viatge com a sobrecàrrecs o fiaven al dit patró la venda de l'embarcat i la compra que havien de fer al retorn.

No s'acostumava a fer el comerç de consignació a un altre comerciant establert a un port. Generalment, la venda la feia el mateix comerciant embarcat, el patró o el comanador, veritable comissionista, que rebia la comanda o conjunt d'instruccions donades i fer el retorn de son import de la manera que se li encarregués. S'acostumava a hivernar en els ports de Síria, Egipte o Grècia, on a les Llotges que el comerç català hi tenia, es guardaven les mercaderies, fent-se la venda sense apressaments. Quan els gèneres no es venien, es confiava llur guarda als cònsols o comerciants allí establerts, iniciant-se una espècie de consignació.

El ram d'assegurances contra els sinistres estava en un estat rudimentari. Hi havia una espècie d'assegurança entre nau i carregadors, amb mires a socórrer al que sofria una pèrdua. Es feia un capmàs entre les mercaderies perdudes o avariades i les salvades, considerant-se la nau amb son valor total o el dels nòlits; eren contractes ocasionals, expressos per cada acte i constaven registrats en el cartolari. A la tornada d'un viatge, el patró donava compte als seus participants o consocis i donava a cadascun el que li corresponia segons les parts que tenia en el vaixell; igual liquidació feia amb els mariners, per la part corresponent als nòlits. D'aquell temps data el costum a la part que

fins a mitjan segle passat durava en la navegació a la vela.

El perill que engendrava el naufragi i la presa per nau armada estrangera porta a una modificació o conveni de caràcter internacional. Perquè el naufragi no portés l'esclavatge als mariners i la pèrdua de la càrrega i restes del vaixell, es feren ja en el segle XII tractats amb les repúbliques italianes pel Consell Municipal primer i els reis d'Aragó després. S'establí diferència entre les preses de naus i mercaderies amigues o enemigues. Si el que apresava era amic i en la càrrega hi havia mercaderies d'enemic, el patró havia de tractar del rescat d'aquestes, obligant-se els amos d'elles a respectar el tracte; si no hi havia avinença calia pagar els nòlits de les mercaderies apresades o ajustar llur tramesa a un port amic. Si la nau apresadora era enemiga i les mercaderies de nació amiga, els propietaris de les mercaderies podien rescatar la nau, obligant a l'acatament per part del patró. Si els mercaders no es convenien amb els apresadors, havien aquests de remetre el gènere a un port amic,

EL CONSOLAT DE MAR

El Consolat de Mar fou la institució més privativa del comerç barceloní. Constituïa una espècie de Tribunal que fallava sobre les incidències nascudes de les relacions mercantils, al mateix temps que coordinava el que podríem dir-ne legislació comercial.

El seu antecedent es troba en la facultat que en 1279 donava Pere III al Cos de comerciants de Barcelona d'elegir entre ells, per pluralitat de vots, dos individus com a procuradors o jutges administradors de les contractacions, respectant, però, la jurisdicció de la potestat ordinària.

A principis del segle XIV aquests jutges s'anomenaven ja Cònsols de Mar, però són designats pel Consell Municipal, jurant el càrrec davant els magistrats de la ciutat. Al mateix temps, poden, amb la corporació municipal, interpretar i explicar els casos dubtosos que afectin a qüestions marineres.

En 1279 existia una Junta de Pràctics encarregada dels assumptes de mar. D'ella es tragué model

per al Tribunal Consular de València, establert en 1283, del qual estudi sorgí el Consolat de Mar de Barcelona en 1347 per Pere IV. A Mallorca i Perpinyà s'establiren els Consolats en 1343 i 1388.

Funció municipal, la del Consolat, ja que corresponia als magistrats municipals la designació dels individus, es procedí a la construcció de la Llotja i Casa de contractació, a les vores de la mar, en el lloc on hi havia les forques, començant-se les obres en 1382. Pertanyia el terreny on s'aixecà el gòtic edifici a la nobilíssima casa de Montcada, les armes de la qual decoren els arcs dels salons. L'almirall Pere de Montcada, deixà en el seu testament la fundació de tres beneficis, la qual cosa donà lloc a la construcció de la capella amb el que produïa el dret de peritatge, gran recurs econòmic de la institució. Quedà llesta la Llotja en 1309, amb donatius de Martí I. En 1571 es construí el pòrtic interior.

Regien la institució els dos cònsols de Mar, presidents del Col·legi de Comerciants Matriculats, i eren designats per la Municipalitat el dia de Sant Marc per majoria de vots i havent de recaure el càrrec en «subjectes pràctics en el comerç marítim», consignant el sou del seu erari.

Quan Ferran el Catòlic imposà la insaculació en els oficis municipals (1498), per sorteig es feren també els nomenaments. En dos gerros es posaven les cèdules dels candidats: en una els nobles, cavallers, ciutadans honrats i doctors en Dret i en Medicina; l'altre els comerciants matriculats a la Casa de Contractació. El primer s'anomenava cònsol militar, i cònsol mercader el segon.

Existia el Col·legi de Mercaders en el qual sols hi entraven persones hàbils i pràctiques en el comerç, l'admissió o incorporació de les quals es feia un dia a l'any, quan el Consell de Cent ho assenyalava. Amb els dos cònsols s'ajuntava el Consell ordinari dels Vint, el qual feia la proposta dels candidats. Previ jurament del Consell es passava a votació l'admissió, precisant les dues terceres parts dels votants per a ser admesos. L'Acta es passava als consellers, els quals convocaven a la Sala del Consell dels Trenta sis els comerciants que formaven part del de Cent, i, en segona votació, si concordava amb la primera, eren admesos els sol·licitants i confirmada la incorporació a la matrícula. Precisava exercici mercantil, netedat de sang i naixement al Principat per a ésser admès.

Venia a ser una nota de capacitat o habilitació per a les funcions de la Llotja i del Govern Municipal de la ciutat, i un enaltiment i distinció a la professió mercantil. La Corona atorgà aquesta distinció com a favor, cosa que motivà protestes i vulnerava la vella constitució al fer hereditàries les funcions, havent-se donat el cas en 1491 d'anul·lar el Consell de Cent setanta tres matrícules que ho eren en forma il·legal.

El Cos de matriculats tenia 32 llocs en el Consell de Cent, el càrrec de conseller IV, ocupava els Consolats ultramarins, el Consolat II, el de defenedor de la Llotja, i a la Generalitat els nomenaments de Racional mercader, arxiver dels llibres de taula i banc públic, banquer, comptable major de llibres i de dipòsit, interventor, caixer, etc.

Eren els defenedors dos oficials subalterns que presidien el Col·legi Mercantil i que sostenien els privilegis i prerrogatives del Magistrat Consular. Recaptaven les rendes i drets de la casa, fent la distribució de dotacions i salaris, podent donar llur vot en el Consell dels Vint. Formaven aquesta Junta vint mercaders i regien la Llotja, segons una disposició de Joan I, donada a petició de la Corporació Municipal; estava facultada, en qualitat d'expert en coses mercantils, per a imposar drets a les mercaderies i naus, i assenyalar repartiments als comerciants per a determinats afers. Havia de tenir cura també de mantenir, defensar i fomentar el comerç, donar llicència per a exercir-lo a propis i estranys i administrar gabelles i imposicions i conèixer en els greuges denunciats. Per la insaculació eren designats mitjançant les gerres de *vells* i *joves*, ultra les respectives de sis lletrats, escrivans extrajudicials, i per al càrrec de síndic i per a funcions subalternes d'ordre administratiu.

Constituïa la font dels ingressos el dret de peritatge, una espècie de tribut duaner, sobre les naus que arribaven a la platja o fondejaven en el moll, concedit per Joan I en 1394, pel qual es pagaven dos diners per lliura sobre les mercaderies i gèneres que entraven per mar, a la ciutat. Al transcurs del temps, aquest tribut passà de les naus i tripulacions nacionals a les estrangeres, estenent-se també al que es transportés per terra. Recaptava aquell import la Llotja, formant el seu capital, i d'ell es pagaven els càrrecs del tribunal comercial i els seus agents, sense comptar la part que es destinava a

funcions d'església. Per a evitar el contrabàndol s'estengué la forma de recaptació a tota la costa de Barcelona.

Grans honors es concedien als cònsols, mitjançant privilegis atorgats pels reis. Portaven els cònsols el títol de Magnífics i els comerciants col·legiats el d'Honorables. Com a segell tenia el Consolat les armes de la ciutat, amb les ones de la mar a la part baixa de l'escut. Els seus macers, amb beques blaves i masses d'argent, no les baixaven davant d'altres tribunals superiors, ministres ni el mateix rei, segons concessió de Ferran *el Catòlic*. En el «Dietari de la Ciutat», hi ha curioses notes de les cerimònies a què concorrien i de l'ús dels seus privilegis.

El Consolat venia a formar part del Cos municipal, i en molts casos estava subordinat al Consell de la Ciutat, perquè el Consell de Cent inspecciona-va l'ordre de matrícula dels comerciants de Llotja i tots els cònsols juraven observar les ordinacions municipals, davant del Consistori unes vegades, o davant dels consellers III i IV, ja fos públicament o privadament; en el primer cas constituint-se a la sala de la Llotja, davant del poble.

No es permetia als cònsols deixar la ciutat per més de dos dies sense llicència del Municipi, o per més temps deixar el segell. Els magistrats municipals eren els que demanaven els privilegis, exercint una espècie de domini, del qual mai no abdicaren. Es recorda que en certa ocasió els magistrats municipals suspengueren el sou als cònsols per haver anat sols a funció pública sense els con-

sellers, inhabilitant al mateix temps els comerciants que havien concorregut a aquell acte.

Els consellers III i IV, quan intervenien en el Consell dels Vint en la Casa Llotja, ja fos com a membres del Consell o representant algun cònsol, ocupaven lloc preferent, presidint la junta, puix el cònsol Militar era suplert pel conseller III i el Mercader pel IV. La insaculació i sorteig dels cònsols es feia a la Casa de la Ciutat, d'on cobraven els cònsols i llurs agents.

Exercia jurisdicció el Consolat en matèria judicial civil. En primera instància entenien els dos cònsols, i quan sorgia un recurs, corresponia a un jutge d'apellacions, exercit per un ministre col·legiat. Més tard intervenien dos lletrats, en concepte d'assessors. Les causes en les quals entenia eren les mateixes que Pere II havia prescrit a la Llotja de València, Pere III a la de Mallorca, la forma de les quals s'indica en el llibre del Consolat de Mar. Versaven sobre nolliejaments, avaries de gèneres embarcats, encàrrecs fets a patrons i mariners, deutes de patró per emprèstit fet per habilitar l'embarcació, naufragis, armaments, contractes, preus de nòlits, inspecció de bastiments abans d'empendre viatge, etc.

Pere III, en 1380, donà un privilegi pel qual atorgà al Consolat el coneixement suprem sobre totes les causes marítimes i mercantils. En diversos plets estengué els poders de la Llotja per sobre el Batlle reial i assenyalà l'esfera d'acció del Consolat fins al terme de les muralles, guanyant totes les com-

petències, fins contra l'Almirallat, al qual s'inhibía en aquestes qüestions.

El Llibre del Consolat de Mar és la primera compilació dels costums marítims, i constitueix la base de la legislació naval en l'Edat Mitjana. S'imprimí per primera vegada a Barcelona en 1484 i després en 1502 i consta de 252 capítols i té per apèndix unes ordinacions nàutico-militars dels armaments i cors. Més tard arribà a tenir-ne 34. El seu primer nom fou el de «Llibre de Costums del Mar», i s'estimà escrit en el segle XIII, en temps de Jaume I, abans d'establir-se el Tribunal del Consolat. És indubtable que aparegué a Barcelona i fou redactat per homes experts en el comerç marítim, i en ell compilaren les lleis filles dels costums i les observacions fetes en diversos pobles.

Del mateix, que en la seva època regí en tot Europa, se n'han fet diverses traduccions. És de remarcar aquest paràgraf de la introducció, que revela la seva importància: «Aquestes son los bons establiments e les bones costums que son de fet de mar, que los sabis homes que van per lo mon ne feren per los libres de la sabietat de les bones costums».

A la Llotja se celebraven les grans festes i cerimònies pròleg de les expedicions navals. En temps d'Alfons V, el 6 de setembre de 1431, allí s'alçà la bandera de la ciutat per a l'esquadra en la qual havien de sortir el rei i l'almirall, Ramon de Perellós. En comitiva es portà el penó de Santa Eulàlia, els ganfarons i la Creu de la Catedral, els estendards del vice-almirall, almirall i capità general, els de

Sicília i el reial. La comitiva sortí del Palau Major i per la Cort del Veguer i carrer de Mar (ara Baixada de la Presó i Argenteria), s'encaminà a Llotja, on s'aclamaren les banderes, es tirà diner al poble i es feren els allistaments.

Cinc anys després, en la diada de Sant Jordi, amb motiu de la guerra contra els genovesos, es beneïren les banderes de l'esquadra, aprestada segons disposició de les Corts generals celebrades a Monsó. Catalunya aprestà deu galeres i sis naus armades, equipades d'homes d'armes, ballesters, mariners i galiots, dels quals es nomenà capità el noble Bernat Joan de Cabrera, comte de Mòdica, després d'un ofici a la Catedral. Per una qüestió d'etiqueta es retirà el comte, però la cerimònia es féu com en el cas anterior. Es posaren les quilles a vuit embarcacions.

L'ARMAMENT MARÍTIM

LES DRASSANES. — L'ALMIRALLAT CATALÀ

§ I. — Les Drassanes

Es construïen les galeres de la reial marina catalano-aragonesa a les Drassanes de Barcelona, nom provinent de l'aràbic: *Aradzana*, *Tersana*, *Drassanale* o *Tarazana*. Existiren abans de la construcció de l'actual caserna, ja que es creu que no excedeix aquesta construcció de cinc segles.

En la demarcació que es féu de la platja i ribera de la ciutat en 1243, en temps de Jaume I, es consigna el mateix lloc que en l'actualitat ocupa. Però la drassana per als barcos mercants estava a l'actual plaça d'Antoni López, o vells Encants, fins al 1513, en què començà de tancar-se per la muralla de mar aquell lloc. Sota els porxos dels Encants hi havia els tallers o obradors dels fusters de ribera o marina i calafats, d'on ve el nom de «Fusteria»,

que fins fa poc tingué un carrer desaparegut en les obres de la Reforma.

L'actual carrer del Consolat, record de la institució legislativa de Marina i el seu tribunal, s'anomenava en altres temps «Voltes d'En Guaita», o sia del vigilant del mar, on calafats i fusters de marina treballaven a les drassanes o astillers.

Indubtablement així començà, en aquella època, a poblar-se el barri de Vilanova, de fora muralles, ja que es parla també de les Voltes de la Ribera de Mar, del carrer de Portadors, situats al peu de la Davallada de Viladecols, a prop del Correu Vell i de la plaça dels Arriers, noms tots que expressen un animat focus de comerç local, i en el qual la indústria degué aparèixer quan s'obligà a què el soroll no molestés els veïns. Per allí hi havia la plaça del Canvis i les cases de l'Hort de les falsies, on s'aixecaven les forques, que foren retirades per a construir la Llotja, que, ultra la capella i hortes, tenia el famós «Porxo de mar» (del qual en dóna idea un dibuix de les «Memòries» de Capmany), on atracaven gòndoles i barques, dignes pariones de les de Venècia, com Barcelona, veritable República mercantil. El carrer d'Asserradors era pròxim a la Fusteria, recordant-se en la vella toponímia ciutadana els noms de la Font de l'Angel, la del Vi, mercat d'aquests caldos a la plaça del Palau, el Drassanal i les factories marítimes.

Més tard de la Cèdula reial citada, o sia en 1255, trobem en el nom de «Darcíana», la demarcació d'un barri destinat al Gremi de tintorers i batedors de cotonies, on foren reclosos per a evitar molèsties

als veïns. De les Drassanes en parla també el cronista Muntaner, en referir-se a l'expedició a Sicília de Pere III, en 1282, i més tard, quan, quaranta anys després, diu que Jaume II hi tenia vint-i-cinc galeres resguardades i cobertes.

S'hi feren, en aquell lloc, diverses obres, constant un eixamplament en els dies de Pere II, que continua en 1378, en virtut d'un conveni entre la ciutat i Pere III. És un document altament curiós, aquest, començat i acabat en llatí i on en llengua catalana s'estatueixen els capítols, de valuós apreci per a la lingüística i modismes, com no menys per lo detallada de cada condició, que porta l'afirmatiu: «Plau al Senyor Rey».

En el mateix es conté que la ciutat dóna, per mera lliberalitat, a benefici de la causa pública i utilitat comú del Rei i dels seus reialmes, deu mil florins d'or, amb la condició de què per part del Rei se n'hi afegiran set mil, a l'objecte de «murar e vallejar e enfortir la dita Daraçana nostra de la part de fora vers Ponent o vers Montjuhic, així com han ja be començat e fet en partida e en altre manera a bon parer dels Consellers de la Ciutat quals que sien metent y del residuum de les imposicions cascuna setmana en obra de mil a dos milia sols a lur coneguda, tro que la murada e lo vall del front de la dita Daraçana envers la dita partida de Montjuhic sien acabats.»

Per a resguardar i conservar les galeres, exposades a la inclemència dels temporals, i per abrigar la drassana i els treballadors, permet la ciutat posar sostres a la fàbrica i cobrir-la d'estany, soste

nint-la amb pilans i arcs de silleria, com s'havia començat en temps de Pere II. Per a la seva conservació, es fixa un sou de 1.000 sous anyals a l'alcaide, afegint-n'hi quatre cents el Rei.

És notable el capítol en el qual la ciutat deixarà de pagar quan ho faci el Rei, i també la designació d'una tercera persona per a recollir els cabals dels contractants. La ciutat aconseguí el permís de poder construir i guardar allí les galeres i bastiments de guerra. La Generalitat devia donar son concurs a l'obra.

Tampoc la Drassana estava enllestida en 1390, ja que es fa una nova capitulació entre els consellers de Barcelona i el rei don Joan I. Per ella s'eixampla i desenrotlla la Drassana, perquè puguin guardar-se fins a trenta galeres, amb llur material, i construir, ultra els edificis i tallers necessaris, un palau per habitació del Rei i la seva família. A canvi, aquest fa cessió perpètua a la ciutat de tot el que li pertany per dret de llicències de naus que anessin a Síria i Egipte, o d'allí tornessin. La ciutat s'obligava a recaptar impostos que destinaria a l'obra i la reparació i conservació de la fàbrica, com de les galeres reials i llurs aparells. Un dels consellers firmants és el famós Galceran Marquet.

En donar-lo per acabat, quedà en la forma que avui encara es conserven detalls; però el projectat Palau Reial no s'edificà.

Hi ha el record d'una cerimònia allí celebrada, que ressenya el «Llibre de coses assenyalades». Arribat, a Barcelona, el rei Alfons, procedent de Nàpols, el 21 de desembre de 1423, junt amb els consellers

Felip Ferrera, Galceran Carbó, Bernat Serra, Guillem de Soler i Baltasar de Gualbes, posaren i fixaren a les Drassanes del mar quilles per a dotze galeres; el rei per a sis, i els consellers les restants. Però sols es prosseguí la construcció de dues d'elles, que quedaren acabades a últims de juliol de 1424. Foren els mestres constructors Arnau Romeu i Bernat Lloberes, i els mestres calafats Bernat Muy i Pere Massanet.

Es beneïren el diumenge, 13 d'agost, i a l'acte hi concorregueren el rei, els consellers i el bisbe de Girona, qui celebrà la missa i beneí les dites galeres. En Pere Parri, mariner, digué la bona paraula: «Déu les mantingui per a lluitar contra turcs i francesos». I respongueren els concurrents: «Així sia». Afegeix la ressenya que els consellers, en posar les quilles, donà cada un el seu cop de massa a la galera, com a honrosa manifestació.

Al «Dietari de la Generalitat» es troba que el 5 d'octubre de 1420, la reina donya Maria, esposa d'Alfons IV, que estava a Nàpols, en la seva qualitat de lloc-tinent i governadora de Catalunya, presencià l'acte de posar la quilla a deu galeres i vuit naus, a la Drassana, que les Corts generals havien acordat construir per a coadjuvar a les bèl·liques empreses del Rei. Com a delegats de les Corts, assistiren al dit acte els honorables Fra Joan Duesaigues, mossèn Galceran de Sentmanat i Llorenç Rodon, ciutadà de Perpinyà.

L'any següent, i sens dubte pel mateix objecte, les Corts acordaren, el 4 de febrer, construir altres quatre galeres grosses, segons l'oferta del donatiu

que començaren a fer-se al dia següent, segons ordres dels diputats de la Generalitat de Catalunya.

A les Drassanes, en 1454, es construïren dues naus de 1.400 botes cada una.

Una de les més grans galeres que es feren fou sens dubte la botada el 4 de març de 1567, que tenia trenta cinc bancs per banda, i era tan grossa, que ens conta el «Dietari de la Generalitat», que per a treure-la de la drassana s'hagué d'eixamplar el boquet de la muralla. Amb tota ingenuïtat diu el redactor del Registre: «Se diu que de molts anys a aquesta part no havia surcat el mar un vaixell tan gran. Déu li doni bona sort!»

Donà gran importància a les construccions navals la cèdula dictada per Jaume I en 1227, obligant que el comerç amb Egipte, Ceuta i tota la Berberie s'efectués en navilis barcelonins amb preferència als estrangers.

§ II. — L'almirallat català

Tasca important a fer, i que sols com a iniciació assenyalem, fóra la completa biografia dels nautes que al servei de la Marina catalana medieval constituïren l'Almirallat. Nobles, comerciants, consellers, formen un estol, la relació del qual seria un bell capítol de la nostra Història.

Com a remarcables en citem alguns, amb les dades que hem pogut aconseguir. Llur completació demana la voluntat d'homes eminents.

Altarriba, Pons de. — Amb quatre galeres es di-

rigí en 1360 a fer la guerra de corsari a les costes andaluses.

Artafa, Ramon de. — Cap de les tropes i naus catalanes que a Albània evitaren la invasió de Mahomet II.

Belloc o *Bell-lloc*, Pere de. — En els bellicosos dies de Jaume II s'encengué la lluita contra Sardenya, que havia negat la submissió a la República de Pisa, aliada de la Corona d'Aragó. De l'esquadra que sortí de Barcelona en 1321, fou un dels seus capitostos, aconseguint-se la submissió de l'illa a Catalunya.

D'aquest nom, o, millor dit, Bell-lloc, s'ha trobat la genealogia d'un Guibret, que fou company de Wifred *el Vellós*, al qual s'atorgà la castellania de Bell-lloc, al Vallès; i un Pere Bertran que en 1147 prengué part en la conquesta de Tortosa. Sens dubte, a aquesta família va pertànyer el que ens ocupa. Els seus descendents prengueren part pels austríacs en la guerra de Successió, essent nomenat el coronel Ramon, comte d'aquest títol.

Bigues, Ramon de — En el regnat del rei Martí dirigí l'armada catalana, procedent de Sicília, contra els turcs.

Cabrera, Bernat de. — Combaté, en 1353, contra els genovesos, a les aigües de Caller. Fou notable jurista i en 1340 escriví les «Ordenances penals de la marineria mercant», i en 1354 les «Ordinacions de les Armades navals de la Corona d'Aragó, aprovades pel rei Pere III», dels principis de les quals obres es derivaren els fonaments del dret naval d'altres Estats marítims. Prengué part, junt amb el comte de Cardona, en el combat d'Eivissa contra Pere de

Castella Pere III el nomenà governador del regne i li confià el suprem manament de l'esquadra, contra Gènova, que sortí de Mallorca en 1298. Prengué part en la dominació de Sicília. Havia nascut a Catalunya, i acusat pels seus enemics, fou decapitat a Saragossa en 1364.

D'igual nom hi hagué un capitost, nét seu, que en temps del rei Martí comandava l'armada catalana contra els genovesos i els turcs. Com si en aquella família presidís un terrible fat, quan es rehabilità la memòria de l'avi, li foren restituïts els seus béns, arribant a ésser privat del rei de Sicília. Mort el rei Martí, volgué casar-se amb la seva vídua, sitiant-la al castell de Siracusa, havent d'aixecar el setge i caient presoner de les tropes de la Reina. Tancat a una presó, fou alliberat pel rei Ferran d'Antequera, que l'exilià del seu reialme.

Cabrera, vescomte de. — Fou un dels caps de l'esquadra catalana que ajudà els castellans en 1349 a la conquesta de Gibraltar contra els àrabs. Abans, i amb càrrec d'almirall, acompanyà el príncep Martí a pendre possessió del regne de Sicília, amb cent veles.

Cardona, comte de. — Dirigí en 1422 l'atac a Gaeta, recobrant la ciutat de Nàpols, que s'havia sublevat, a ingerència francesa, contra Alfons IV. Aquest títol, com el de vescomte, anava unit a la família Folch, essent creat el primer per Pere III, que el concedí en 1357 a Ramon Huch Folch d'Anglesola, elevant-se més tard, pels Reis Catòlics, a ducat amb Grandesa d'Espanya. L'almirallat de la flota aragonesa es concedí en el segle XVI a un descendent

d'aquesta nissaga, Ferran de Cardona, fill de Ramon Folch i d'Aldonza Enríquez, germana de la reina Joana d'Aragó, muller de Joan II i mare del rei Catòlic.

Cardona, Pere de. — General que comandà l'esquadra en la qual Ferran II i donya Germana de Foix es traslladaren en 1506 de Barcelona a Nàpols.

Cardona, Ramon de. — General, en temps de Pere III, que li donà grans triomfs a Sardenya i Còrsega.

Cardona, vescomte de. — Amb Pere III, i en funcions de vice-almirall, anà a Mallorca en l'atac a la flota del rei de Castella. Les Corts el designaren almirall en 1364 per a malaurar l'expedició que el dit rei *Cruel* projectava contra el Grau de València

Castellnou, vescomte de. — Tenia el càrrec d'almirall d'Aragó en el primer terç del segle XIV. Se li donà també aquest títol en l'armada castellana en la conquesta de Ceuta i Gibraltar (1415), ajudant amb navilis catalans i castellans, per haver-se negat l'almirall de Castella a tal empresa, amb queixa del seu rei Joan I.

Centelles, Gilbert de. — Almirall que prengué part en les guerres de Pere III contra Gènova, comandant una esquadra de 47 galeres que es dirigí a Sardenya

Centelles, Ramon de. — Cap d'una expedició contra Gènova en temps d'Alfons IV.

Cervelló, Guillem de. — Tres en consten amb aquest nom.

Un noble i militar, en el segle XII, prengué part en la conquesta d'Almeria als àrabs al costat del comte de Barcelona, Berenguer IV (1147).

Un altre, el quinzè baró de la casa, que, després d'haver pres part a la batalla de les Navas de Tolosa, en l'exèrcit de Pere II, morí en la conquesta de Mallorca, l'any 1326.

I, finalment, el darrer, comandà l'armada catalana contra Gènova, bloquejant la ciutat, en 1331. Interceptà el comerç dels genovesos a Còrsega i Sardenya, essent, en 1347, governador d'aquella illa. En una sublevació moriren dos fills seus en el combat, sucumbint després ell a causa del cansament i sed. Aquest fou el primer comandant que el Consell de Cent de Barcelona elegí, nomenament que confirmà el rei, amb la designació d'almirall i amb facultat d'atorgar patents de capità i oficials en nom de la ciutat, ja que donava jurament a mans dels consellers, amb facultats judicials.

Cespujades, Bernat de. — Vice-almirall que en 1329 assossegà el poble de Saçer, junt amb Gilabert de Cruilles.

Corbera, Gilabert de. — En 1343, i per ordre de Pere IV, prengué part a l'excursió armada a Mallorca Era ciutadà barceloní.

Cruilles, Berenguer de. — Com a vice-almirall acompanyà el príncep Martí, després rei, a pendre possessió de Sicília, pacificant aquell territori i anexionant-lo a la Corona d'Aragó.

Cruilles, Bernat de. — Formà part de l'expedició a l'illa de Sardenya, i defensà heroicament el castell de Guardamar en 1357.

Cruilles, Gilabert de. — Prengué part, al costat del rei Jaume I, en la conquesta de Mallorca en 1227, essent un dels primers que desembarcaren a Santa

Ponsa, assistint al primer combat contra els sarraïns.

Cruilles, Gilabert Dalmau de. — Fou capità de l'Armada catalana en 1359, essent nomenat governador del cap de Longador. Prengué part a un gran combat en 1371, incendiant, quatre anys després, l'esquadra de Joan Galeazo, a Port Pinasso, perdent-se naus tresor i gent.

Cruilles, Jofre de. — Acompanyava el comte Ramon Berenguer III a la conquesta de Mallorca en 1114.

Cruilles, Jofre Gilbert de. — Noble cavaller català que en 1336 fou tramès com ambaixador a Constantinoble i nomenat almirall en 1338. Va aconseguir una victòria naval contra els àrabs a Ceuta, en 1339 i morí, travessat per una sageta, en entrar a Algecires.

Descoll, Boronat. — Vice-almirall de Catalunya, que a les ordres de Pons de Santa Pau combaté als genovesos en 1351, prenent part en el combat dels Dardanels, i el comandament de l'armada a la mort de Pons de Santa Pau. En 1354, com a vice-almirall de la flota en la qual anava En Pere *del Punyalet* i la seva muller, passa a Sardenya, contribuint a la presa d'Alguer.

Despujades, Bernat. — Alfons III el nomenà vice-almirall en la campanya contra Gènova, junt amb Galceran Marquet, i assetjà Saona i bloquejà la capital ligura.

Desvalls, Joan. — Per la seva condició de conseller de Barcelona, comanda una esquadra en ajut al llavors infant don Martí, que estava a Sardenya

Prengué part en el combat naval de Limaire i morí a la batalla de Sant Luri, a poc de pendre's el seu castell. D'aquesta família esdevingué el marquesat d'Alfarràs i de Llupià.

Dezcoll, Bernat. — Fou lloc-tinent del mestre racional de la Cort, i entre altres treballs, escriví la Crònica del rei Pere IV d'Aragó. Va concórrer a la conquesta de l'illa de Sardenya, on rebé heretats i visqué molts anys.

Entenza, Berenguer de. — Provenia de la branca catalana d'aquesta família, senyora de Mora d'Ebre, prenent part a les campanyes de Sicília (1300), marxant amb Roger de Flor a Orient. Fou nomenat pels grecs megaduc, com Roger Cèsar. A l'assassinat d'aquest prengué el comandament de les forces dels almogàvers, iniciant, amb la matança de Gallípoli, la cèlebre «venjança catalana». Destruí les costes de Macedònia i Tràcia, apoderant-se de Heraclea. Fou pres a traïció i engany pels genovesos, recobrant la llibertat i continuant la campanya de Grècia, on fou assassinat pels partidaris de Berenguer de Rocafort. Fou sogre de Roger de Flor, qui es casà, en segones noces, amb la seva filla donya Saurina.

Fadric d'Aragó. — Era fill natural d'Alfons IV, i, tenint com a almirall a Ramon de Perellós, lliurà, amb els seus vaixells, l'infant don Pere, que es trobava cercat en els castells de Nàpols.

Fenollet, Galceran de. — Fou vice-almirall en la guerra de 1356 contra Gènova.

Finestres, Francesc de. — Fou company de Gilabert de Corbera en l'expedició a Mallorca. El seu nome-

nament, fet per Pere III, deia: «Nos trametem a Monsenyor Gelabert de Corbera e en Francesch de Finestres, Ciutadans de Barcelona, per ço com eran assats aptes en los fets de la mar».

Jener, Joan. —Per la Generalitat de Catalunya fou designat cap d'una esquadra de vint veles que es dirigí a Amposta contra les tropes de Joan II que volien envair l'entrada de l'Ebre.

Junyent, Pere de. —Fou conseller tercer en 1506 i comanda les galeres ciutadanes que acompanyaren a Ferran II a Nàpols.

Llanza, Conrat de. —Marí napolità, que fou almirall de l'esquadra de Pere III d'Aragó, vencent, amb quatre galeres, el rei de Berberia, que en comandava deu. Els seus estudis nàutics els féu a Catalunya, la nacionalitat de la qual prengué, essent molt estimat per la seva cultura en lletres, exercint notables i profitoses gestions diplomàtiques.

Llanza, Pere de. —General de l'Armada d'Alfons III d'Aragó.

Llúria, Roger de —És un nom ja incorporat a la nostra història, i prou conegut. Si bé d'origen italià, els seus fets i proeses li donaren la nacionalitat catalana. Rebé de Pere II la comanda de les naus catalanes dirigides a les costes d'Itàlia per a combatre els francesos, l'esquadra dels quals derrotà, apoderant-se després de l'illa de Gelbes. Durant el regnat de Jaume II lluità contra els provençals. A Grècia s'apoderà de Tolemaida, de la costa de Morea i de l'illa de Chio. Fou nomenat almirall d'Aragó i vice-almirall de l'Església. Derro-

tà als sicilians al cap Orlant (1299) i al de Parra (1300). Fou enterrat a Poblet, al costat del sepulcre de Pere II.

Mallol, Berenguer. — Ciutadà barceloní, que visqué en el segle XIII, prenent part en moltes accions navals. En 1282 era vice-almirall de l'esquadra que sortí de Pont Fangós, amb Pere *el Gran*, i que anà a Berberia i Sicília. En 1285 fou nomenat almirall, resguardant Barcelona i la costa de les naus franceses que volien atacar-les. Pel juny d'aquell any va batre's, tenint onze galeres, amb vint-i-quatre naus franceses, comandades per Guillem de Lodeve, en front de Sant Feliu de Guíxols. L'ajudà en l'empresa Ramon Marquet, i s'apoderà de set galeres franceses i l'almirall.

Marquet, Galceran. — Visqué al segle XIV, pertanyent a una coneguda família barcelonina. Ocupà el càrrec de vice-almirall, essent conseller quart de la ciutat en 1334, amb qual caràcter comandà onze galeres que Barcelona aprestà en l'esquadra que combaté als genovesos. Més tard intervingué, amb Gilabert de Cruilles, en la batalla naval de Ceuta contra els àrabs (1338).

Es creu que el monument de la plaça de Medinaceli és dedicat a ell, encara que de tal cognom hi hagueren diversos caps de marina.

Marquet, Pere. — Fou un notable marí, que seguí a Jaume I en les seves conquestes, i cap de la família que tant de renom donà a la nostra marina.

Marquet, Ramon. — Se'l designà per cap de l'expedició que a Terra Santa projectà, en els seus darrers dies, el rei Jaume I. En juny de 1285 assistí,

amb Berenguer Mallol, al combat naval de Sant Feliu de Guíxols, on es derrotà l'esquadra francesa.

Sens dubte un fill d'aquest, d'igual nom, prengué part en l'expedició a Sardenya en 1321, ja que el nom de Marquet és continuat sempre en les empreses navals d'aquests segles.

Martell, Pere. — Ciutadà de Barcelona que en el segle XIII tenia casa a Tarragona, on, com a familiar de Jaume I, es concertà la conquesta de Mallorca, a la qual assistí en qualitat de gentilhome, i al qual se li adjudicà el pla de la guerra. Era comte de Galeres, i en el repartiment de l'illa se li adjudicaren propietats.

Montcada, Pere de. — Figuren un estol de Montcades a la marina catalana medieval, essent un dels més remarcables el que cedí el terreny per a edificar la Llotja de Mar.

Un almirall, Pere de Montcada, ajuda els castellans, que havien estat derrotats pels moros en 1340, i, aprofitant les bones relacions amb Gènova, s'ajunten les dues nacionalitats per a defensar el litoral andalús, essent notable la que es féu de la plaça de Tarifa, en la qual Montcada tingué al seu comandament vint galeres, rendint en 1344 Algeciras.

Més tard, prengué part en l'expedició contra Jaume de Mallorca, que s'havia confederat amb el duc d'Anjou, amb cent setze galeres, d'elles trenta armades per les Municipalitats de Catalunya; l'any 1349 comandà quinze galeres més trameses a Mallorca en previsió d'un atac que el rei destronat d'aquella illa preparava.

Montcada, Pere de. — Un altre mariner català que

visqué a últims del segle XIV i començaments del XV. Fou el cap de l'estol de navilis que el rei d'Aragó trameté a Sardenya per apaivagar la revolta de 1409.

Montoliu, Berenguer de. — Fou un vice-almirall català al qual Jaume II envià l'any 1392 en ajut de Sanxo IV *el Brau*, de Castella, amb onze galeres, facilitant la rendició de Tarifa.

Morey, Guillem. — Vice-almirall de Catalunya en temps de Pere III (1357).

Muntaner, Ramon. — Fou cronista i militar, nascut a Perelada i fill de Joan Muntaner, que assistí a les conquestes de Mallorca i València. Es conta que durant quinze anys assistí a trenta dues batalles de mar i terra, servint a Pere *el Gran*, Alfons III i Frederic de Sicília. En 1308 defensà heroicament la ciutat de Galipoli, de Tràcia, contra els genovesos, governant-la encertadament. Assistí a la famosa expedició de catalans i aragonesos a Orient, sofrint penalitats i perdent la llibertat. Comandà la campanya feta en auxili de l'emperador dels grecs Andromic Paleologus, vencent, amb poques forces, els exèrcits turcs. Dominà en 1513 les illes de Gerbes, que es revoltaven contra el rei de Sicília, amb una encertada batalla naval. Als seixanta anys començà a redactar la seva important «Crònica», que comprèn des del naixement de Jaume I al coronament d'Alfons III *el Benigne*.

En opinió de Rubió i Ors, Muntaner tingué plena consciència de la força de l'expansió catalana al Mediterrani, conseqüència de la gran política internacional de Jaume I, el més diplomàtic dels reis d'Aragó.

Navés, Joan. — Comandà l'esquadra catalana que es dirigí a Romania, en protecció dels venecians, a la caiguda de Constantinoble.

Osona, comte de. — Almirall en temps de Pere III, que anà amb el rei a Mallorca per a impedir un atac projectat pel castellà Pere *el Cruel*, que, en veure l'estol català, refusà la batalla, fugint a Cartagena i Sevilla, després de deixar en el seu poder, al cap de Sant Vicens, diverses naus de Galícia i Castella. Aquell rei instituí el comtat en 1356, que avui posseeix el duc de Medinaceli.

Perellós, Francesc de, vescomte de Roda. — Era un cavaller de Perpinyà que en 1356 comandà una esquadra dirigida a les costes de Bretanya per auxiliar el rei de França davant una invasió anglesa. Fou camarleng del rei d'Aragó, i d'aquesta nissaga ve don Ramon de Perellós, autor del «Viatge del vescomte de Perellós i de Roda al Purgatori anomenat de Sant Patrici, en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor Jhesu Crist, 1398», per encàrrec de Joan I.

Perellós, Ramon de. — Comandava l'esquadra sortida de Port-Fangós, forta de vuitanta vaixells, en temps d'Alfons IV, que dominà la costa genovesa, prengué Nàpols i dominà Castel Nuovo, vencent a genovesos i francesos. Ajudà, com almirall, a don Fadric d'Aragó, en l'expedició a Nàpols i bloquejà la costa ligura.

Pinós, Galceran de — Comandà en 1147 les naus catalanes de l'expedició contra Almeria, i havia estat testimoni del testament de Ramon Berenguer III.

Prengué part en l'expedició contra Lleyda, essent senyor de la vila d'Albera.

Pinós, Ramon de. — En la guerra i sublevació de Catalunya contra Joan II, la Generalitat organitzà una esquadra de vint-i-quatre galeres, manada per aquest capitost.

Plegamans, Ramon. — Ric ciutadà de Barcelona, fou nomenat capità i proveïdor de l'Armada. Pràctic en les coses de mar, posà en astiller moltes galeres, tarides i lenys per a portar cavalls i armes per a la conquesta de Mallorca que féu Jaume I.

Queralt, Pere de.—Després de la fugida de Carles d'Anjou per les «Vespres sicilianes», aquest almirall barceloní sorprengué a Nicotera l'esquadra francesa, que rendí, entrant victoriosament a Messina.

Requesens, Galceran de. — Cap d'una divisió naval que en temps d'Alfons IV prengué part en la guerra contra Gènova.

Rocaberti, Felip Dalmau de. — Fou cabdill de l'expedició naval dirigida contra Sicília en 1392, on vencé les naus italianes, demostrant gran valentia. Més tard, nomenat Vicari general de Grècia, prengué possessió dels territoris atorgats a Pere IV, a nom dels ducats d'Atenes i Neopàtria.

Santapau, Pons de.—En 1351 comandava com almirall l'armada catalana que, junt amb els venecians, combaté els genovesos en la batalla del Bòsfor, de Tràcia. Morí en un combat, l'any següent, quedant el seu cadàver a poder dels genovesos.

En 1345 s'havia posat al servei del rei d'Anglaterra en les lluites contra les Repúbliques italianes.

Sant Climent, Joan de. — Com a conseller tercer de Barcelona, prengué part en el darrer combat del regnat d'Alfons IV, i bloquejant Gènova rebé la nova de la mort del rei a Castell de l'Oro.

Santon, Pere. — Lluità com a corsari català, en 1417, contra els genovesos, pels mars de l'arxipèlag grec. Tenia una nau de 900 botes i portava 500 homes.

Sarrià, Bernat de. — Comandà una divisió de vint vaixells, en temps de Jaume II, en la lluita contra Fadric de Sicília, i en ajut de Bonifaci VIII, que havia proclamat el rei aragonès almirall i ganfaroner de l'Església Romana, prenent part en una victoriosa batalla al litoral d'aquella illa.

Serra, Pere. — Conseller en cap en 1457, comandà una expedició naval a Nàpols, rebent, pel seu caràcter, el títol d'almirall.

Sinisterra, Pons de.—Les Corts de Catalunya, en temps de Pere III, el designaren almirall de l'esquadra que es trameté a Sardenya.

Torrelles, Pere de. — Comandà l'esquadra tramesa a l'illa de Sardenya en 1404 per a pacificar-la.

Vilanova, Vidal de. — Nauta i expert capità de l'esquadra organitzada contra Gènova en 1457.

Vilamarí, Bernat. — Almirall català en 1457, que protegí Rodes i s'apoderà de les illes de l'arxipèlag grec, en caure Constantinoble a poder dels turcs. Ajudà a la salvació dels fugitius, fent, més tard, el bloqueig de la costa de Gènova.

Fou sepultat al monestir de Montserrat, on la tomba, que es guarda, porta el lema: «Vixit ut semper

viveret». Les cendres foren perdudes en una invasió.

Vilanova, Ramon de. — Fou cap de vuit galeres catalanes que en 1349 prengueren part en el setge de Gibraltar, ajudant els castellans, amb la cooperació del vescomte de Cabrera.

Vilaregut, Bernat de. — Prengué part en l'acció bèl·lica de Jaume II contra Sicília, comandant setze vaixells.

Vilaregut, Diac de. — Descendent de l'anterior, a la invasió dels turcs a Constantinoble oposà, al servei de l'Orde cavalleresca de Sant Joan de Jerusalem, una esquadra que sortí de l'illa de Rodes, formada per corsaris catalans.

Podríem afegir, a aquestes abreujades notes, els noms de capitans que han passat a la història. Recordem Dalmau, Serra, Jaume Despalau, Pons Altarriba, Adolf de Pivalheta, Bernat de Thous, Pere de Maza, Roger de Montcada, Antoni de Cardona, Pere de Montcada, Joan de Sant Climent, Ferran de Manresa, Guillem Morell, Andreu Olivella, Andreu Bosch, Bernat Ripoll, Roderic Sanmartí, Gombau d'Entenza, Guillem de Montgrí arquebisbe de Tarragona, Boixadós, Berenguer de Rocafort, etc., etc.

LES NAUS CATALANES

NOMENCLATOR. — LA VIDA A BORD

§ I. — Nomenclator

Intentem detallar les diverses classes de naus i barcos que en l'Edat Mitjana solcaven la mar tripulats per catalans, consignant llurs característiques, que han arribat al coneixement dels nostres temps:

Galees. — Era un bastiment de rems, armat i destinat per a la lluita. Consta en les disposicions del Llibre del Consolat de Mar. Més tard s'establiren les galees de mercaderies, pròpies per al comerç, al segle XIV i XV, que després es transformaren en galeaces. En casos de guerra s'armaven i es posaven com a barcos pesants al centre de la línia de batalla S'anomenava també «galera», quan marxaven a impuls de les veles. Era l'embarcació més llarga de carena i que calava menys aigua entre les de vela llatina.

Galiotes. —De condició com les anteriors, eren de grans naus, especials per al transport, de forma de bota, com una «urca» holandesa, amb veles i tres pals, essent aquelles llatines i no quadrades. Es considerava un diminutiu de galera, ja que era una de menor, amb setze o vint rems per banda i un sol home per cada un. Portava dos arbres i alguns canons petits.

Lenys.—Iguals que els anteriors. En baix llatí s'anomenaven *lignum* o *lembos*, en italià *legno*, i es creu que fou embarcació pròpia del Mediterrani, ja que des del segle XII es fa esment d'elles en antigues cròniques de Catalunya, Gènova, Pisa i Venècia. En el reglament sobre les leudes o senyoratge del mar que els vaixells barcelonins havien de pagar al port de Tamarit (Tarragona), dictat per Jaume I, en 1243, entre les diverses embarcacions citades es parla de lenys de banda, *ligna alsata* o d'alt bord, i dels plans, *ligna plana*, que feien el comerç de cabotatge des dels port de Catalunya fins a Múrcia. El grossos tenien una coberta. En les Ordinacions nàutiques de la ribera de Barcelona, de 1258, es parla de naus d'una i dues cobertes i sols més tard de les de tres.

S'anomenaven també «fustes», apropiades per a la guerra, amb variades formes, que en el temps s'anaren complicant, prenent diversos noms, la qual cosa origina confusions en tractar d'estudiar-les. N'hi havia de forma camussa, plana, sense coberta i com grans xalupes de desembarc, reconeixement i atac; d'altres eren grosses, altes i amb entrepont,

convertint-se en galeres usant els rems i en naus en posar veles.

Eren de gran port, sense rems i apropiades per a llargs viatges. Els de «banda» eren de coberta; menors, grossos i senzills, els últims amb rems.

Corces.—Pertany a la classificació dels que precedeixen. S'anomenaven també *corses buses* o *burcies*. Eren petites i destinades al cabotatge, prenent passatgers per a curts trajectes. Fou conegut també amb els noms de *gorab, corab* o *currabi*, i era un vaixell pesat i gran, propi del Mediterrani, a imitació dels sarraïns. En altres llocs es coneix per *carabo.*

Brisses. Búrcies. — Servia per al transport. És de creure que fossin les citades *corses buses*, o un compost d'aquestes dues classes de vaixells.

Tarides. — S'emprava per a conduir tropes i artefactes. Era una espècie de tartana gran, que s'anomenava també *tarida* i *tareta*. Coneguda des del segle XII, era peculiar del Mediterrani i d'ella s'havien servit venecians, genovesos, sicilians i napolitans. S'emprava generalment per a la conducció de cavalls i màquines de guerra en les expedicions marítimes. Tenien gran casc, propi per a càrrega d'embalum.

Naus. — Destinades també al transport. Consta llur nom en les Ordenances de cors i armada de què parla el Llibre del Consolat de Mar. S'empraven generalment en casos de guerra. Era l'embarcació més gran de la classificació de les galeres que es movia sols pel vent. Sobre la mateixa s'usaren els termes: nau estanya, donar lats a la nau, nolejar

la nau, sorrar la nau, spatxar o despatxar la nau, etcètera.

Les *naus* tenien la característica de la seva capacitat, que es comptava per tres mil salmes les més grosses, davallant a 2.000, 1.500, 1.000 i 500. Cada salma s'estimava en sis fanegues, ço que feia que la de 3.000 salmes correspongués a més de 400 tones. A aquestes dades cal afegir-hi el nombre de tripulants. George Saelle, historiador genovès, parla de quatre naus catalanes que en 1334 anaven a Sardenya i portaven a bord 1.800 soldats i 180 cavallers, la qual cosa dóna un contingent a cada una de 500 homes. En la «Historia Universal», de Mateu Villani, es parla també de tres grans *coques* amb castell, que duien 400 combatents cada una. El corsari català Pere Santon, que tenia per teatre de la seva acció l'arxipèlag grec i les costes de Síria, en 1417, disposava d'una nau de 900 botes i portava a bord 500 homes.

Al transcurs del temps, devien augmentar els vaixells llur capacitat, ja que es parla d'una nau que el rei Alfons emprà en el setge de Gaeta, amb set cents ballesters, sense comptar la tripulació, que bé devia arribar a un centenar; se cita una altra nau de 400 botes, que se suposa eren baleners.

Fusta manca. — En parla el Llibre del Consolat i la seva forma era camussa. S'aplicava el nom als bergantins i xalupes lleugeres, i en general, comprenia una barca de vela llatina.

Sagetia. — En duu una referència el Llibre del Consolat de Mar, i era una espècie de barca subtil, apropiada al Mediterrani, de la qual parlen també

les Cròniques de la primera Creuada, amb els noms de *sagittea*, *sagetia* i *saggittia*. Fou usada pels pisans, sicilians, genovesos i provençals, constant que en tingué dues el rei Balduí de Jerusalem en el port de Jaffa. Al transcurs del temps, s'anà modificant, puix d'un bastiment lleuger de rems que fou a la seva invenció, acabà per ser una embarcació pesada, d'alt bord i pròpia per a llargs viatges, encara que el seu origen i nom fos de lleuger, com una sageta, propi per abordatges i atacs ràpids. Era una embarcació llatina de tres pals i una sola coberta, més petita que el xabec i més gran que la galiota, molt usada en el cors. Era lleugera i tenia dotze o quinze rems per banda, representant una espècie com de balenera i el bergantí. Tenia molta velocitat i era inferior a la galera.

Naves. — Com les que la segueixen, servien per al tràfec a Berberia, Llevant, Mallorca i l'Andalusia, aleshores en poder dels àrabs. Com els anomenats *lenys de bandes*, no podien servir-se de rems i llur construcció i forma especial era apropiada per als llargs viatges.

Guarapo o *guarapi* (segons Labèrnia), que diu solament que era una espècie de nau.

Xalandra. — Nau d'extraordinària longitud i gran velocitat, amb dos pisos de rems per banda i que acostumava a portar una tripulació de 150 homes.

Buscis. — Vaixells grans, per a portar molta càrrega, de forma semblant a una bota. Portaven tres pals i freqüentaven el Mediterrani des del segle XII. A Xipre, on s'usaven en 1779, en deien *buscia*; a Síria, *busea*, i a Anglaterra, *búrcia*. Pels seus costats

tan marcats, prenia gairebé la forma de bota i segons les seves dimensions comptava el nombre de pals. Sens dubte, d'ell vingué el nom de busci aplicat a les petites embarcacions de pesca.

Coques. — Eren els vaixells més grossos, anomenats pels anglesos *cogs* i pels francesos *cocque*, de la forma de conquilla. Se'ls creu procedents de l'Oceà, ja que els usaven els normands. En el segle XII navegaven per Llevant, i després es perdé l'ús o bé canvià el nom, ja que uns mariners de Baiona, en 1304, l'introduïren al Mediterrani com a cosa nova i foren adoptades per la navegació mercantil. N'hi havia de dues i de tres cobertes.

L'any 1331 se n'armà una a Barcelona anomenada *Sant Climent* contra els genovesos. La corporació municipal posava el vaixell i l'armament, i tretze armadors la gent, encarregant-se també de llur manutenció. Tenia tres cobertes i era tripulada per 500 homes. Marxava amb veles i formava el lloc central en les batalles navals. Eren vaixells rodons, amples de popa i proa, curt, alts de bord, de molt calat i tenien dues o tres cobertes.

Baleners. — S'anomenaven en baix llatí *balingaria*, *balingarius* i *balingiera*, gairebé sempre vaixell de guerra. El nom prové del mot *bressol*, que tenia semblança amb aquella construcció, ja que en celta bressol és *balingia*. Es creu que fou introduïda de l'Oceà al Mediterrani a mitjan segle XIV, ja que no se'n té notícia anterior en cap poble riberenv. Fou usada pels anglesos. A Sant Feliu de Guíxols, en 1454, se'n construí una de 1.500 botes. També n'hi havien de transport, amb molt lloc per

a la càrrega, ja que n'hi havien que carregaven 18.000 quintàs. Hi ha una versió que li atribueix figura de ballena, obert i baix de costat.

Gòndola. — Comunment feien el viatge de Tarragona a Barcelona, portant vi del Camp, i es consideraven petites embarcacions de cabotatge i costeres. Anaven amb rems i vela.

Barques. — Eren uns bastiments menors que els grecs anomenaven *Scaphre*, que es creien originàries de la ciutat de Barca (Africa). Eren xalupes en son origen i primitiu ús, anomenades tartanetes de tràfic coster, però en el segle XVIII, amb el nom de barques s'entén tota embarcació de vela llatina, inclús les de tres pals.

Galeasses. — S'anomenen per primera vegada en el «Llibre de les Quatre senyals». Eren vaixells de transport i de rems, de grans dimensions i llur nom és l'augmentatiu de galeres.

El poeta Francesc Farrer o Ferrer, que escriví en el segle XI? el «Cançoner Català», les alludeix en els següents termes.

«De Sant Lorens lur festa celebrant
ben ordenats seguint lo hu al altre
la gent subtil qui viu la multitud
de tantas naus germàs o *galeassas*
qu'en nombre son contat vist o sabut
huitanta cinc entre bonas e lassas.»

Uxenes. — Se'n deien també *Usceria* o *Uscheria* i navegaven a rem i a vela. Eren grans galeasses i servien per a portar cavalls en les expedicions, con-

vertint-se en rodons i flotants castells en els combats. Eren molt pesats i es posaven al centre de la línia del foc; propis per a corsaris; portaven mercaderies i llur defensa principal eren uns castellets rodons a popa i proa. Per a llur objecte defensiu eren superiors a la tarida. El nom li venia de tenir una porta o tronera oberta a la popa, sota flor d'aigua. Com a galerassa disforme, participava de xalandra i panfil.

Les *galeres*, que generalment eren el tipus comú de les embarcacions, estaven valorades, per terme mig, segons fossin subtils o pesades, en 1150 lliures barcelonines, o en 2.300, a tenor de les dades que en documents de Pere III i Martí *l'Humà* es conserven.

El cost de la manutenció d'una galera armada i tripulada, era segons la seva grandària i nombre de mariners. En una esquadra que s'organitzà en temps de Pere III per a una expedició contra el rei de Mallorca, en 1342, trobem que per trenta galeres es pressupostaren 50.000 lliures anyals per a la seva manutenció, i així en correspon a cada una 1.666, o sien unes 35.000 pessetes.

Més tard, en les Corts que celebrà a Barcelona Felip III de Castella, en 1559, per armar quatre galeres contra els pirates de Berberia es fixà com a despeses de manteniment 15.000 lliures per cada galera i anualment.

Hi havien també galeres a rems, i Zurita, en els «Anales de Aragón», conta que per a l'expedició que es féu en 1356 contra l'illa de Sardenya es botaren en aigües de Barcelona sis galeres, dues de

vint-i-nou bancs i les altres quatre de trenta, afegint que aquestes eren de construcció regular. Anys a venir, comptant sens dubte amb el recurs de les veles, ja no es feren de tants bancs, puix Capmany diu que en el seu temps la capitana sols tenia 27 bancs per banda, la patrona 26 i les altres 22. A Malta eren de 24 i 22 i a França, a començos del segle XVIII, la reial en portava 32, la patrona 28 i les altres 26.

les anomenades *galeae grossæ*, que tenien de seixanta a vuitanta rems i amb guarnicions de 200 a 300 combatents, constituïen el model propi per als llargs viatges, que arribaven a Alexandria, al mar Negre i a Flandes. Foren imitades als genovesos i venecians, prenent el nom de galeasses. Pertanyien a la qualificació de mercants, així com les altres, per llur origen, eren de guerra.

N'hi havia d'un, dos i tres ordres de rems, o sia de tants homes per rem, asseguts en el mateix remitxé. L'excés de remers era propi per a navilis armats. Les galeres ordinàries tenien de deu a vint remers per banda, arribant algunes de 30 a 40, i en aquest augmentava el nombre d'homes per rem. Aquest personal es composava d'esclaus, presoners de guerra, criminals o perseguits, en llur generalitat, i altres que per misèria es llogaven, mal menjats i poc pagats. Estaven a les ordres del comitre o capità de la xusma.

S'anomenaven galera bastarda, mitjancera i lleugera, segons llur capacitat i estructura. Fou frase d'aquella època la d'«amenar les galeres preses ab

la popa primera i les senyeres arrossegant», com expressió de vençudes.

Bergantins. — S'anomenaven també *bregantins* i era una espècie de vaixell lleuger, que fou conegut al segle XIV. Fou usada als principis pels pirates i corsaris, per la seva condició d'ésser molt velera. El seu nom sembla obeir a la veu brigancis o brigands, tropes irregulars de França, Itàlia i altres parts. El nom d'aquella gent indisciplinada, sinònim de lladre o bandoler, *bergants* o *brigands*, donà el seu a la nau. De petits i lleugers passaren a major cabuda, deixant els rems pels aparells de vela. Tenien dos pals i vela quadrada.

Tafureia. — A mitjan segle XV així s'anomenava un bastiment menor del comerç, propi per al cabotatge. Es digué *Tafurera* o *Tafurea*, i era una mena de nau camussa per a conduir cavalls, essent pel seu nom d'origen aràbic (*taifuria*).

Llagut. — S'usa en el llibre d'apuntaments de la Municipalitat de Barcelona en 1448, com a propi d'una petita nau de cabotatge. Era embarcació de vela llatina, sense cobertes ni corredors.

Pamfiles. — S'usava al segle XIV, perdent-se el nom al XVI. En 1400 era embarcació comú dels genovesos. Fou el bastiment immediatament inferior, primer, a la dromena, i després del segle XIV a la galera.

Rampines.—Primitiva embarcació que degué modificar-se o suprimir-se l'any 1500, puix no se'n parla més a Catalunya. Era nau menor, com els pamfils, i corregué pel Mediterrani des del segle X al segle XVI.

Caravelles. — Fou un nom genèric amb què es designava els vaixells de vela dedicats al comerç: és el tipus més semblant als navilis moderns. Era nau llarga i estreta, amb vela llatina.

Pollacres. — Embarcació de vela llatina usada al Mediterrani.

Tartana. — Embarcació petita que sols tenia un pal i vela llatina i solia anar a rem: la popa i la proa eren baixes.

Londros. — Era una petita embarcació llatina mercant, usada a l'Edat Mitjana. A principis del segle XVII era de rem i vela, sense coberta. Després se'n construïren de tan grans com les galeres, encara que no tan refinades, portant fins a 25 rems per banda i 150 homes de dotació. Tenien empavesades de taules amb diverses portes, per on sortien algunes peces d'artilleria o pedrers. En algunes cròniques s'anomenen *londras*.

Canaris. — Embarcació petita.

Galió. — Vaixell gran, a rems i veles.

Xàbec.—Embarcació del Mediterrani, que navegava a vela i a rem i té tres arbres disposats d'una manera particular, inclinats cap a la popa, i usa de vela llatina. D'origen aràbic, *chabeca*, xarxa. Els xàbecs de guerra servien a l'armada i portaven fins a trenta dos canons i aparells de polacra. El seu nom va unit amb el famós mallorquí Antoni Barceló (Capità Toni), que fou almirall de l'Armada espanyola. Barceló, als divuit anys, capitanejava un xàbec-correu, amb el qual perseguia als moros que delmaven la costa de Mallorca, comandant

després els xàbecs reials, amb els quals féu presoner el famós Selim (1770).

Xàbega. —Embarcació més petita que el xàbec, semblant a ell, amb la diferència de ser major la seva mànega, en proporció de la seva eslora, utilitzada per a la pesca.

Dròmena.—Galera gran, forta i molt corredora.

§ II. — La vida a bord

L'organització dels vaixells mercants catalans a l'Edat Mitjana tenia dues seccions: els remers, a les ordres del comitre o capità de xusma, i l'oficialitat, que en podríem dir-ne. Entre mig hi havia mariners, amb la consideració de llurs funcions. L'oficialitat es composava del patró, un o més pilots i l'escrivà de bord, que gaudia de grans preeminències.

Entre la tripulació hi havia els notxers, homes pràctics i de coneixements nàutics, d'entre els quals s'escollien els contramestres i els timoners. El càrrec més important era el de notxer major, veritable oficial que suplia el patró i feia accidentalment de pilot. Els altres mariners eren panesos i estaven a la popa del vaixell, un o més fusters i calafats i els servents i criats, entre els quals hi havia els nois o grumets.

Quan un vaixell de comerç es convertia en armat, pujava la graduació, augmentant el nombre de tripulants, havent-hi, de vegades, almirall, capità en lloc de patró, homes de proa i ganfaroners, en-

carregats de banderes i senyals, conservant les seves altes funcions l'escrivà del vaixell.

Era curiosa l'organització d'un vaixell corsari, barrejant-se els càrrecs de pau i guerra. Ultra els citats, s'especialitzaven els tripulants, nomenant-se els esveïdors, repartidors del botí fet; els aferradors, que aferraven les naus en un atac, al temps de l'abordatge; els escorcolladors, que registraven els navilis contraris i feien l'inventari de la presa; els nois, amb llur rei o cap, encarregat d'ells; els cònsols, una espècie de jutges, encarregats de la policia a bord, i els clavaris, interventors de les preses fetes i caixers-dipositaris del que es recollia. A càrrec del notxer major, en funcions de contramestre o capità de veles, anava tot el referent a elles. Era obligatori en els navilis de guerra o cors l'assistència d'un sacerdot, d'un metge i d'un bar-Es fixava, en un personal de cent mariners, aquesta divisió: 16 notxers, 24 panesos i els altres proers.

Els soldats embarcats s'anomenaven homes d'armes i ballesters, i part d'ells tenien cura de la persona de l'almirall. Els ballesters duien dues ballestes de dos peus de llarg i una de tres, tres cents passadors, sagetes, una gorella, cota conxada, cuirassa, bacinet, cabacet i dos ganxos per armar i muntar la ballesta.

Els passatgers se dividien en tres classes: comerciants o sobrecàrrecs; passatgers pelegrins, que complien un vot, i passatgers amb equipatge de trànsit de port a port.

Els comerciants que portaven càrrega pròpia, gaudien de generals privilegis a bord. Erèn consultats

en certes circumstàncies, com canvi de viatge, escala, atac d'enemics o abandó dels fardells en cas de tempesta, determinacions que exigien la prèvia consulta, que l'escrivà anotava en el seu llibre cartolari, fent-se relació jurada en un naufragi, que obligava els sobrevivents. Passatger que portés menys de deu quintars de càrrega era considerat com a pelegrí, i la consulta era en determinats casos. Els altres passatgers no eren consultats, ja que estaven mancats de representació, com els mariners, llevat de quan aquests anaven a la part en els nòlits. Era obligació de tots els de bord de portar armes per a la defensa personal.

Cobraven els mariners un sou mensual, a tant per milla o per viatge rodó de port assenyalat. Els uns rebien el menjar del capità, i d'altres ells se'l feien. Portaven de vegades pacotilla, o sia varietats d'efectes, segons costum dels ports o conveni que se celebrava, que tenien dret a embarcar per llur propi compte en cada viatge, per a comerciar amb ella, els individus de la tripulació del vaixell. Podien portar de franc per la meitat del sou de tot el viatge, pagant nòlits per la resta. Feien tres menjades per dia: al matí, amb pa i companatge, consistent en menjar fred o fruita; al migdia, els diumenges, dimarts i dijous, carn guisada, i els altres dies escudella o sopa sense carn; a la nit, pa i companatge, que es composava de formatge, ceba, sardina salada o altre peix sec.

Era obligació del capità donar vi a cada menjar, mentre no fos molt car, en qual cas havia de ferse de panses o figues seques bullides. Sols a man-

ca d'això se suprimia el vi. Per Pàsqua, i altres festes grosses, es donava doble ració.

Els passatgers, que eren sobrecàrrecs o comerciants, portaven generalment un criat servicial que els feia la minestra. En canvi, els anomenats pelegrins es convenien amb el patró, o se la feien ells mateixos o pels servicials que feien la de la tripulació. Segons l'import de la mercaderia que portaven per llur compte, els passatgers podien portar criats i equipatge sense pagar nòlits. Quan n'estaven mancats, o duien poques mercaderies, pagaven. Els contractes i ajustaments que amb el patró feien comerciants, pelegrins, passatgers, oficials i mariners, s'escrivien al cartulari o registre de l'escrivà, en el qual s'anotaven també les entrades i sortides de mercaderies, essent com un dietari del que passava en el viatge, i donava fe entre els carregadors o els que tenien part en el vaixell.

L'escrivà prestava jurament en rebre el càrrec i conservava curosament el llibre, que no podia veure cap tripulant.

Els prohoms de la ribera o port de Barcelona feren, en 1258, unes Ordenances anomenades *Ordinationes Ripariæ*, en les quals es consignaven disposicions per a la navegació. Per elles veiem que la marina mercant s'armava en circumstàncies en peu de guerra, per a evitar els atacs de què podrien ésser objecte les naus per part dels pirates i corsaris sarraïns, en llurs llargs viatges a Orient. Usant termes apropiats als nostres temps, podríem dir que constituïen una espècie de reserva de la marina militar, disposada sempre a entrar en funcions

bèl·liques, deixant les tasques pacífiques del comerç.

Es prescrivia que tot mariner en funcions de ballester als vaixells, havia de tenir dues ballestes de dos peus i una altra d'estreb, tres centes sagetes, capell d'acer, perpunt o cuirassa i espasa o sabre. Igual armament havien de tenir els ballesters d'ofici en naus menors. Tot mariner havia de portar llòriga, capell de ferro o gorra marisca, escut, dues llances, espasa o sabre. No s'eximien d'anar armats els tripulants de lenys. Tan severa era l'ordenança, que s'imposava una penyora de cinquanta sous al capità per cada mariner que tingués a bord sense l'armament.

El «Llibre del Consolat del Mar» porta un apèndix de 34 capítols titulat «Ordinacions de tot veixell qui armara per anar en cors, e de tota armada que's faça per mar». La nota del sumari indica els càrrecs i funcions apropiades al servei, com es desprèn de la seva enunciació per matèries:

«Del almirall, capità e armadors; com deu ser contada messio i guany en nau armada; del Cómit o senyor de galera u de leny; del Cómit; de convinences; de les parts ques deuen fer en nau armada; de notxers y altres oficis, y de la partició; del Almirall; de Notxer major; de proers; de ballesters; d'homens d'armes; de Gabiers; de pes e mesura de sobreguardians; de timoners; de barbers; de ganfanoner; de barquers; dels provehidors; dels svehidors; de la Guardia del Almirall; de espies y escorcolladors; de servicials; de mestre d'aixa; del ballester; del calafat; de cap de servicial; de cònsuls; de convinences; què deu fer

el Capità; de l'Escrivà; de clavaris; de Notxer major; com se leven les quintes parts.»

Un altre apèndix són les Ordinacions penals per al servei de la marina, formades per 39 articles que porten aquesta rúbrica: «Capítols del Rey en Pere sobre los fets e actes marítims», promulgats a Barcelona per ordre reial en 1340 i que foren dictades per tres notables marins barcelonins: Bernat de Cabrera, Jaume Boscà i Joan Llombart.

És altament curiós l'estudi del que es refereix als corsaris. En les Ordinacions els epígrafs de les quals hem citat, es detallen el nom i classe dels vaixells, la força de les tripulacions, el règim interior dels vaixells, maniobres de guerra i funcions i oficis que allí es practiquen.

La nau de l'almirall era embarcació grossa, a la qual acompanyava una esquadra subtil (o lleugera) de galeres i lenys de rems. Regulaven la subordinació, premis, càstigs, perills i guanys.

Els homes d'armes constituïen una guàrdia de l'almirall, al qual, en combat, no havien de desemparar mai, o solament perdent la vida. Llur armament ordinari era com els ja citats ballesters, llevat en el que disposava l'almirall. Era gent aproı·ada per als abordatges, i en totes les ocasions lluitaven: llur premi era la quarta part del botí, i, demés, el que l'almirall els prometia. Era la presa més volguda l'armadura del cap i tot el que hi portaven els enemics a l'acte de l'abordatge, puix consumat aquest prescrivien llurs drets. Tota la gent d'armes era comandada directament per l'anomenat constable.

EL PORT DE BARCELONA

Era platja plana Barcelona en els millors dies de son apogeu de la marina. Un dels primitius gremis fou el de gondolers o barquers i descarregadors del mar, els quals feien la càrrega de bord i tenien reglamentades llurs funcions. Coneguda era la «Tasca» o barra de sorra que tapava l'entrada del port. En els preparatius que féu Pere IV contra Pere *el Cruel* de Castella, en 1359, ja consta que per a resistir l'armada castellana es collocà un balener empavesat darrera de les tasques. «Els homes nostres — diu el rei — destres en la mar, meteren dita nau dins les tasques prop lo monestir dels Frares Menors».

Foren les necessitats del comerç el que imposaren la construcció d'un port o moll, sense comptar el romà, a la planura que davalla de Montjuich al Llobregat. Tres foren, a mesura del temps, les platges que s'utilitzaren: el port comtal, dit també de la Catedral, que avarcava el lloc on en l'actualitat hi ha el mercat de Santa Catarina; el de Jaume I,

que comprenia el lloc on estigué la Rodalia de Corbera, per les vores del carrer del Rec, i el d'Alfons IV, a l'actual plaça del Palau, la qual cosa justifica el nom famós del barri de Ribera. D'aquest últim és del que es guarda memòria en el «Llibre de Coses Assenyalades». Estava el rei a Gaeta, on se li demana, per Joan Lull i Bernat Zapila, com ambaixadors de la ciutat, un ample privilegi per a construir un port i moll i imposar uns drets d'ancoratge per a la dita obra. Concedida la llicència en 1438, en el lloc que designessin els consellers i atorgada la facultat d'imposar drets, augmentar-los, moderar-los, variar-los o continuar-los, es decidí, per deliberació dels consellers Francesc Desplà, cavaller; Galceran Destorrent, ciutadà honrat; Pere Dusay, cavaller; Pere Bussot, ciutadà honrat, i Mateu Soler, comerciant, començar les obres procedint a l'encaixonament de les estaques.

Com antecedents d'aquesta obra, cal citar que Pere II d'Aragó cedí al bisbe i capítol catedral un areny, en 1209, que prengué el nom de Santa Creu, en el qual es construí el moll d'aquest nom, resguardant el que ara és carrer Baix de Sant Pere.

No degueren resultar les obres, puix en 1474 es comença el nou port, segons la detallada acta de l'Arxiu municipal, que ho relata així: «A onze de setembre del any 1474 se començaren a fitxar estaques enfront de la Torre Nova pera tancar el mar ab un braç de terra. El primer cop de massa lo donà l'honorable mossèn Lluís Setantí, conseller primer; després continuaren per son ordre tots els altres consellers i donaren també llur cop de massa

els honorables cònsols de la Llotja de Mar. Als XX del sobre dit mes fou benehida i posada la primera pedra pera la fàbrica del moll o port que se ha deliberat fer en la present platja del mar d'aquesta ciutat. Al costat de la Torre Nova se posà un altar per a celebrar la missa, la que digué el reverent Bisbe de Girona, vestit de pontifical, i la oïren devotament el senyor rei Joan i també els honorables Consellers, els Consols de la Llotja de Mar, molts cavallers i altre gent. Acabada la missa, benehí dita pedra el Rvt. Bisbe i la sellà amb la senyal de la creu; per lo que fou posat a dit moll el nom de *Moll de Santa Creu.* Després el senyor Rei empenyé la dita pedra, que caigué a la rasa oberta en la platja del mar; el Rd. Bisbe, vestit de pontifical, beneí la segona pedra, y la féu caurer en la mateixa rasa; i seguidament cada conseller per son ordre agafà una pedra i la tirà allí mateix; després els Consols del Mar feren lo propi.»

Record d'aquesta cerimònia fou la col·locació d'una làpida al carrer de Baix Muralla, desaparegut en en urbanitzar-se el Passeig de Colomb, que deia el següent:

«Disabte a XX de Setembre de lany M CCCC LXXIV fo principiat lo port de la Ciutat de Barcelona, restuant e present lo molt alt e molt excellent Senyor Don Joan, per la gracia de Déu, Rey d'Aragó. Stants Consellers mossèn Lluís Setantí, Belthesar de Gualbes, Bernat Pigem; Joan Fogassot, Notari; e Francesch Cocó, hortolà.»

FI

INDEX

	Pàgs.
Pròleg.	5
Preliminar.	9
Expedicions navals militars.	15
La rivalitat de Barcelona i Gènova.	63
La política naval catalana.	79
Del comerç marítim català.	85
El Consolat de Mar.	105
L'armament marítim.	113
Les naus catalanes.	133
El port de Barcelona.	151